

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

ОДСЕК ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И ЛИНГВИСТИКУ

**КУЛИНАРСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА
ВОЈВОДИНЕ**

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

Ментор:

Проф. др Гордана Драгин

Кандидат:

мр Ружица Мирилов

Нови Сад, 2016. године

УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ

НАЗИВ ФАКУЛТЕТА ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

KLJUČNA DOKUMENTACIJSKA INFORMACIJA

Redni broj: RBR	
Identifikacioni broj: IBR	
Tip dokumentacije: TD	Монографска документација
Tip zapisa: TZ	Текстуални штампани материјал
Vrsta rada (dipl., mag., dokt.): VR	Докторска дисертација
Ime i prezime autora: AU	Мр Ружица Мирилов
Mentor (titula, ime, prezime, zvanje): MN	Проф.др Гордана Драгин
Naslov rada: NR	Кулинарска терминологија Војводине
Jezik publikacije: JP	српски
Jezik izvoda:	српски / енглески

JI	
Zemlja publikovanja: ZP	Србија
Uže geografsko područje: UGP	Војводина
Godina: GO	2016.
Izdavač: IZ	Ауторски репринт
Mesto i adresa: MA	

Fizički opis rada: FO	(број поглавља 5/ страница 206 / лингвогеографских карата 17 / цитираних референци 26/фуснота 19)
Naučna oblast: NO	Лингвистика
Naučna disciplina: ND	Лексикологија
Predmetna odrednica, ključne reči: PO	Српски језик, дијалекатска лексика, кулинарска лексика, лексичко семантичка и творбена анализа, шумедијско-војвођански и смедеревско-вршачки дијалекат, Војводина
UDK	
Čuva se: ČU	
Važna napomena:	

VN	
Izvod: IZ	<p style="text-align: center;">КУЛИНАРСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ВОЈВОДИНЕ</p> <p style="text-align: center;">Апстракт</p> <p>Кулинарска лексика уопште, као и кулинарска лексика Војводине није до сада детаљније са лексичко семантичког и творбеног аспекта обрађивана (осим у појединим приказима наших дијалектолога и лексикографа), али је свакако она (не у потпуности) део српских важнијих дијалекатских речника (Од Вукова до Речника српских говора Војводине) и речника општег типа.</p> <p>У истраживачком раду је примењена у нас одомаћена теорија семантичких поља руског етнолингвисте Никите Толстоја. У лексичко семантичкој и творбеној анализи као и у лексикографској обради примењен је дескриптивни, лингвогеографски и компаративни метод.</p> <p>Обрађено је шеснаест семантичких поља: <i>Намирнице, Оброци, Припремање хране, Зимница, Млеко, млечни производи и јела од млека, Супе и чорбе, Јела од теста, Јела од јаја, Јела од меса, Месне прерађевине, Врсте меса и делови, Умаци, Јела од поврћа, Колачи, слаткиши, Пића, Јела приликом разних светковина.</i></p> <p>Материјал је и лексикографски уобличен, а потом картографисан.</p>
Datum prihvatanja teme od strane NN veća: DP	
Datum odbrane: DO	

<p>Članovi komisije:</p> <p>(ime i prezime / titula / zvanje / naziv organizacije / status)</p> <p>KO</p>	<p>predsednik:</p> <p>član:</p> <p>član:</p>
---	--

University of Novi Sad

Key word documentation

Accession number: ANO	
Identification number: INO	
Document type: DT	Monograph documentation
Type of record: TR	Textual printed material
Contents code: CC	Doctoral dissertation
Author: AU	Ruzica Mirilov
Mentor: MN	Prof.dr Gordana Dragin
Title: TI	Culinary terminology of Vojvodina
Language of text: LT	Serbian
Language of abstract: LA	Serbian and English
Country of publication: CP	Serbia
Locality of publication: LP	
Publication year:	2016.

PY	
Publisher: PU	Author's reprint
Publication place: PP	

Physical description: PD	Chapters 5, pages 206, linguistic-geographical maps 17, references 26, footnotes 19
Scientific field SF	Linguistic science
Scientific discipline SD	Lexicology
Subject, Key words SKW	Serbian language, dialect lexicon, culinary lexicon, lexico-semantic and word-formation aspect, šumadijsko-vojvodjanski dialect and smederevsko vršački dialect, Vojvodina
UC	
Holding data: HD	At the library of the Department of Serbian language and literature, Faculty of Philosophy, Novi Sad
Note: N	
Abstract: AB	<p style="text-align: center;">CULINARY TERMINOLOGY OF VOJVODINA</p> <p style="text-align: center;">Abstract</p> <p style="text-align: center;">Culinary lexicon as such, as well as the culinary lexicon of Vojvodina Region has so far not been systematically examined in the lexico-semantic and word-formation aspect (except for some reviews of our dialectologists and</p>

	<p>lexicographers). However, it is (yet not completely) a part of some major Serbian dialect dictionaries (from <i>Rječnik</i>, a dictionary by Vuk Stefanović Karadžić to Dictionary of Serbian Vojvodina Speech) as well as the range of general dictionaries.</p> <p>The research implied the semantic field theory developed by Russian ethno-linguist Nikita Tolstoy, which is commonly applied approach in our region. Lexico-semantic and word-formation analysis as well as lexicographic processing were performed applying descriptive and linguo-geographic methods.</p> <p>Sixteen semantic fields were analyzed: Foodstuffs; Meals; Food Preparation; Winter Stores; Milk; Dairy Products and Dishes; Soups and Stocks; Pasta and Savory Dishes; Egg Dishes; Meat Dishes; Meat Products; Meat Types and Cuts; Sauces; Vegetable Dishes; Cakes, Cookies and Sweets; Drinks and Beverages; Festive Foods. The material was lexicographically edited and cartographed.</p>
<p>Accepted on Scientific Board on:</p> <p>AS</p>	
<p>Defended:</p> <p>DE</p>	
<p>Thesis Defend Board:</p> <p>DB</p>	<p>president:</p> <p>member:</p> <p>member:</p>

--	--

С а д р ж а ј

I УВОД	1
1. Географски положај насеља и становништво	1
2. Предмет, циљеви и задаци истраживања	2
2.1. Исхрана у Војводини	4
2.2. О досадашњим истраживањима кулинарија	5
3. Методологија истраживања	6
3.1. О лексичко-семантичкој анализи	7
3.2. О речнику	9
3.3. Ареална анализа	10
II ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА.....	12
1. Намирнице	12
2. Оброци	18
3. Припремање хране	20
4. Зимница	24
5. Млеко, млечни производи и јела од млека	27
6. Супе и чорбе	32
7. Јела од теста	34
8. Јела од јаја	45
9. Јела од меса	47
10. Месне прерађевине	51
11. Врсте меса и делови	55
12. Умаци	59
13. Јела од поврћа	60
14. Колачи, слаткиши	64
15. Пића	70
16. Јела приликом разних светковина	77
III ТВОРБЕНА АНАЛИЗА.....	81
IV ЗАКЉУЧАК.....	89
V РЕЧНИК	94

VI СПИСАК ПУНКТОВА И СКРАЋЕНИЦЕ	165
VII СПИСАК ИНФОРМАТОРА	168
VIII ЛИТЕРАТУРА	171
IX ЛИНГВИСТИЧКЕ КАРТЕ СА КОМЕНТАРИМА	179

I. УВОД

*„Језик је хранитељ народа. Докле год
живи језик, дотле живи и народ.“*

(В. С. Караџић)

*„Градећи терминологију,
градимо и нашу културу.“*

(А. Белић)

1. Географски положај насеља и становништво

Војводина је северна покрајина Републике Србије. Простире се у Панонској низији са површином од 21.506 километара квадратних. Састоји се из субрегија Баната, Бачке и Срема, који су административно подељени на округе (севернобачки, јужнобачки, западнобачки, севернобанатски, средњембанатски, јужнобанатски и сремски). Војводина се на северу граничи са Мађарском, на истоку са Румунијом, на западу са Хрватском и на југозападу са Босном и Херцеговином. Јужна граница Војводине је административна граница према Србији коју већим делом чине реке Дунав и Сава. Рељеф је претежно равничарски изузев Срема којим доминира Фрушка гора и југоистока Баната са Вршачким брегом. Војводина је историјска и политичко-управна целина, етнички хетерогена. Главни град је Нови Сад.

Становништво Војводине је мултиетничко. Према последњем попису има око два милиона становника, што чини око 27% од укупног броја становника Републике Србије. Срби чине већинско становништво што износи у процентима 67, а осталих 33% чине 25 различитих етничких заједница. Према вероисповести, становништво се дели на православно, католичко и протестанти. У Војводини је у службеној употреби шест језика.

2. Предмет, циљеви и задаци истраживања

У другој половини двадесетог века почело се улазити дубље у проучавање словенске етнокултуре. Таква проучавања у домаћој лингвистици узимају маха у завршним деценијама минулог века, а њих је наговестио Велимир Михајловић преношењем достигнућа лењинградске и московске школе. У том периоду наглашено је интересовање наших дијалектолога и лексиколога за лексику материјалне и духовне етнокултуре. Овим темама посвећене су и прве монографске студије: *Српскохрватска лексика рибарства* (Михајловић-Вуковић 1977), *Војвођанска коларска терминологија* (Вуковић 1984), *Пастирска терминологија Срема* (Бошњаковић 1985), *Терминологија куће и покућства у Војводини* (Вуковић 1988а), *Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке* (Драгин 1991), *Пастирска терминологије Кривовирског Тимока* (Милорадовић 1993); и у новије време: *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жути* (Црњак 2006), *Архаична пчеларска лексика у Војводини* (Недељков 2009), *Лексика традиционалне културе у Мачви* (Лазич 2009), *Етнолингвистичко истраживање зимског циклуса обичаја и веровања у Новом Саду* (Стокин 2011).¹

Иако се у називе ових монографија укључивала реч „терминологија“, лексичка грађа која је у њима регистрована не може се сматрати уском, специјализованом струковном терминологијом јер представља израз материјалне или духовне културе једне регије, често део лексичког фонда који се везује за свакодневни живот говорних представника анализираних подручја (Вуковић 1988б: 27). Под терминологијом се подразумева систем термина речи које се употребљавају у некој науци означавајући одређени појам одговарајуће научне, техничке, уметничке области (Шипка 1998: 126; Јарцева 1998 :508; Михаљевић 1998 :7; Драгичевић 2007 :20).² Термин, је дакле реч или група речи чији се језички знак поклапа са одговарајућим појмом у појмовном систему дате научне области. Иако термини често истовремено припадају и општем и специфичном језику, тј. и општем лексичком фонду и специјалном терминолошком

¹ Детаљан преглед лексикографских дела у Војводини дат је у раду М. Јоцић (1991).

² Под терминологијом се често подразумева и интер и трансдисциплинарно научно поље које се бави појмовима и оним чиме су они представљени (терминима, симболима), дакле наука о теминима која с једне стране проучава настанак и својства појмова, њихове међусобне везе, дефинисање, а са друге стране и стварање термина, усклађивање термина и појмова, методе терминолошке лексикографије и проблеме при стварању терминолошке базе података и публикација (речник) у којој је помоћу термина представљен систем појмова неког предметног поља. (Шипка 1998:126; Михаљевић 1998:7-8; Милић 2009:181) Назив „термонологија“ се употребљава и за лексички фонд карактеристичан за одрежени дијалекат, а везан за називе предмета материјалне и духовне културе. У том смислу се може говорити о дијалектолошкој и професионално-стандардној терминологији. Основна разлика је у томе што дијалектолошка терминологија подразумева онај подсистем који се често на фонолошком и морфолошком плану разликује у односу на стандардни језик, док би професионална стандардна терминологија требало да буде у складу са нормом стандардног језика. (Уп. Бјелаковић, Суботић:150)

(Гортан-Премк 1988 :15; Драгичевић 2007 :21), они се разликују у односу на лексеме из општег лексичког фонда, а њихова посебност огледа се у следећим карактеристикама а) у ограниченој способности даље семантичке дисперзије, односно у тенденцији ка моносемичности у оквиру једног термилошког система, б) у ограниченој деривационој способности³ в) у ограниченој способности развијања синонимије⁴ г) у већој могућности успостављања антонимијских односа, д) у већој способности развијања хипонимије (Гортан-Премк 1988 :17-20; Гортан-Премк 1991 :50; Милић 2009 :182-185). Основне карактеристике и лексема и термина су исте, али се разликују у погледу интензитета сваког од наведених обележја. Термини теже ка једнозначности, те се често каже да опште лексеме „живе“, а да су термини „мртви“. (Катичић 1965-1966:139). С тога су термини онај слој лексике који једном језику даје атрибут функционално поливалентног и који омогућава једном народу да буде део интернационалне цивилизације и да се служи својим идиомом. Тако изграђена и стабилан терминологија обезбеђује језичку стабилност (Брозовић 1970 :28; Ивић.П 2001 :296).

Кулинарство спада у области традиционалне културе најподложније променама и утицајима других култура. То се, наравно, показује и у језику, будући да се усвајањем, по правилу, аутохтоних начина припремања хране усвајамо и њихове називе. Актуелност овог истраживања условљена је чињеницом да у нашој лингвистичкој литератури недостају студије из области кулинарске лексике. Посебну ургентност теми даје чињеница да је терминологија кулинарства у опасности да остане незабележена због утицаја града и притисака које ново време доноси.

Кулинарска лексика уопште, као и кулинарска лексика Војводине није до сада детаљније са лексичко семантичког и творбеног аспекта обрађивана (осим у појединим приказима наших дијалектолога и лексикографа), али је свакако она (не у потпуности) део српских важнијих дијалекатских речника. (Од Вуковог Рјечника до Речника српских говора Војводине), као и речника општег типа.

Ова дисертација је прилика да се на основу свеобухватних истраживања лексикографских датости извуку прецизнији и шири закључци од значаја пре свега за локални лексички план. Истраживање је утолико важније, јер га дугујемо професорици

---

³ Што је број лексема у оквиру термина већи, његове деривационе могућности су мање (Милић 2009:184)

⁴ Уколико се синонимија оствари, она представља резултат егзистирања термина из различитих језика. Због тога се термилошки синоними често називају и термилошки дублети. (Гортан-Премк 1988:19)

Гордани Вуковић, која нам је израдом Упитника отворила путеве за испитивања кулинарске лексике у Војводини.

Циљ рада је поред представљања кулинарске терминологије забележене на терену, да се у првом реду укаже на лексичке слојеве наведене тематске скупине карактеристичне за војвођански културни код, да се објасни семантички садржај прикупљених лексема, а затим да се утврде ареалне карактеристике прикупљеног материјала.

2.1. Исхрана у Војводини

О исхрани наших предака писао је и Душан Поповић у књизи *Срби у Војводини* (1990). Храна наших предака била је разнолика, а зависила је од начина спремања, од годишњег доба и верских прописа. Главно јело нашег народа био је хлеб. Хлеб се правио од свих врста житарица: пшенице, јечма, овса и хељде. Коришћен је на различите начине, тј. уз бољу храну јела се проја, а уз лошију пшенични хлеб. Бели хлеб у данашњем смислу био је доскора непознат за широке слојеве. Само понекад, обично у свечаним приликама, хлеб је замењивала погача, масна или посна. Наш народ је увек у изобиљу јео кувана јела. Она су заузимала половину кухиње. Нарочито је било омиљено кувано поврће. Највише се кувао пасуљ и купус, а у мањој мери боранија и грашак. Пасуљ се кувао са сланином, ређе месом, спреман је и као чорбаст и густ и као папула. Купус се јео и као сладак и као укисељен. Кромпир и парадајз у нашем народу био је непознат све до 19. века. Пиринач је врло мало коришћен. Много чешће спремана су кувана јела од прекрупне или брашна разних врста жита као: мандара, попара, цицвара или у облику каше као качамак (куља, мамаљуга). Од пшеничног брашна спремани су ваљушци, резанци, тарана и ташци. Такође, од брашна су спремана једноставна теста печена на масти или уљу као уштипци или пуњени у облику савијача, гибанице, гужваре, штрудле. Од колача правиле су се гурабије, колачи са медом, млинци. Месо је првобитно коришћено као печено, а тек касније кувано. Јело се релативно мало обично недељом и празником и том приликом највише се јело живинско месо. О великим празницима клали су се прасићи и јагањци, а у дане поста јела се риба. Највише се јело и пило овчије млеко, слатко и кисело, а обично удробљено. Од млека су спремани разне врсте сирева, скоруп и масло. Понегде се пила и сурутка. Главне салате биле су бели и црни лук, купус (нарочито кисели), краставци, зелена салата и ротква. Од зачина највише се користила со, затим винско сирће и мед, а паприка је била мање позната. Као зачини служили су и кајмак, масло и јаја. Воће се

јело као свеже и као сушено, али и као укувано (пекмез). Наш народ је одувек много пио. Вино и ракија су били неизоставни скоро у свим кућама. Пекла се шљивовица, комовица, дудињара. У народу су се разликовала два obroка: летњи и зимски. Лети се јело трипут, а зими двапут.

2.2. О досадашњим истраживањима кулинарија

У српској литератури која се може сматрати етнолингвистичком објављено је неколико радова у вези са кулинарством. Једна од најпознатијих студија и незаобилазно почетно полазиште за даља истраживања јесте дело „*Старинска српска јела и пића*“ из 1896. године Симе Тројановића из којег се могу реконструисати најстарија српска јела и пића на основу информација о исхрани сиромашног сеоског становништва. Према аутору, главно место у исхрани Срба заузимао је хлеб и уопште јела прављена од житарица, затим су следили млечни производи, па јела од меса. (Тројановић 1989:76)

О војвођанској кулинарији може се сазнати из монографских радова етнолога који су издати у новије време. Треба истаћи следеће студије: *Трдиционална исхрана Срба у Срему* (Радуловачки 1996) где се даје етнолошки опис традиционалне исхране у овом делу Војводине, *Годишњи обичаји Срба у Војводини* (Босић 1996). Лингвистичких монографских радова на жалост нема, а испитивањем кулинарске лексике углавном са подручја Војводине највише се бавила професорица Гордана Вуковића⁵ која је у својим радовима анализирала, на основу фолклорне грађе у речницима, називе за обредна јела (Вуковић 1995), а такође и страну кулинарску лексику од првог штампаног куvara 1805.године (у Будиму) до савремених куvara из 20. века.⁶ Да је у прошлости исхрана у Војводини била другачија од оне коју је описао С. Тројановић, или која се може сагледати на основу кулинарске терминологије у Вуковим речницима (Богићевић 1988) (Крушец 2004) показује велики утицај аустријске/немачке кухиње. У етнолошкој монографији о исхрани у Срему то се изричито и каже (Радуловачки 1996:9).

Што се тиче ширег подручја о кулинарству писали су и објављени су следећи радови: Збирке српских народних јела из Левча и Темнића (Мијатовић 1908: 1-69), из Босне и Херцеговине (Грђић Бјелокосић 1908:73-118) и из среза бољевачког (Грбић 1925). Овим темама у новије време бавили су се: Недељко Богдановић (2002 :46-54);

⁵ Ову тему сам одабрала у знак поштовања према професорки Гордани Вуковић у чијим је свестраним интересовањима термиолошка лексика заузимала једно од најзначајнијих места.

⁶ Уп. Петровачки Љ – Љ. Недељков 2011 : 83

Звекић Душановић, Д. (2011 :217–219); Лазих, А. (2000); Марковић, Ј. (2004); Мирилов, Р. (2010 :313–340); Недељков, Љ. (1988 : 123–125); Радовановић, Д. (2011 : 227–238).

3. Методологија истраживања

Материјал је сакупљан на терену на основу Упитника проф. Гордане Вуковић⁷, формирањем аудио-записа и сачињавањем транскрипта, делом бележен у сам упитник. Грађа је сакупљана од 2013. до 2015. године, с тим, да сам понекад поново одлазила на терен ради провере и допуне података.⁸ Приликом истраживања анкетирано је преко стотину жена које су биле спремне да ми пруже потребна обавештења, на чему им се и овом приликом најтоплије захваљујем. Трудила сам се да информатори буду што старије жене, домаћице које памте како се некад припремала храна и да обавезно буду староседеоци у подручју које смо испитивали. Међутим, неретко су у помоћ притицале и млађе жене са сећањем на детињство, тако да је и њихова помоћ добро дошла и забележена. Њихова имена навела сам у списку информатора који је приложен овом раду. Термини су исписивани заједно са контекстом на картице па је тако створена картотека за речник.

Овим истраживањем обухваћена је Војводина као територијална целина. У дијалекатском смислу ради се о ареалу на којем се простиру два дијалекта: шумадијско-војвођански и смедеревско-вршачки. При избору насеља за оваква лингвистичка истраживања било је битно направити равномерно распоређену мрежу пунктова. Када се има у виду етнички састав Војводине и да је у неким местима искључиво мађарско,

---

⁷ Према речима Д. Радовановић, *Упитник* би требало сматрати само нацртом и радном верзијом за теренску и интерну употребу, будући да су се поједина питања на изванредан начин „отргла“ његовој прецизнијој тематизацији. Тако су на пример у сегменту *масноћа* изостале (*свињска*) *маст* и *лој* (*овчји, козји и говеђи*), предвиђени за систематизацију у тематској целини *Месне прерађевине*, а у одељку *Хлеб, пецива и јела од брашна* нашла су се питања којима се траже реалије *кокати, кокица, кукуруз шећерац, пурењак* и сл. Ипак, извесно је да је проф. Вуковић водила рачуна о ситуационом контексту у којем се може најлакше доћи до жељеног податка (Радовановић 2011 :222). Лексички фонд једног језика отворен је систем који се «отима» покушајима тематизовања те да уочавање подсистема никада у потпуности не достиже «оптимални циљ» (Пижурица 1994 :349).

⁸ Грађа је континуирано сакупљана. Маја 2013. почела сам са сакупљањем најпре на терену Шајкашке, јер ми је географски најближи, а који је послужио и као допуна већ истраженом пункту у објављеном раду *Терминологија кулинарства у Бачком Градишту*. Потом су уследила истраживања и у осталим деловима Војводине. Понекад је било тешко доћи до информатора, неретко су ми у помоћ притицали многи пријатељи и родбина који су живели у местима где сам ишла на терен, те им се и овом приликом захваљујем.

словачко, русинско или румунско становништво, као и да има приличан број места са колонијстичким становништвом, разумљиво је да у мрежи пунктова мора бити празнина условљених наведеним факторима. Нешто је гушћа мрежа пунктова на терену Шајкашке у југоисточном делу Бачке, наравно, због стабилније етнојезичке ситуације.

Будући да сам се ослањала на избор пунктова проф. Вуковић и проф. Недељков требало би очекивати да су они у потпуности обухваћени овим истраживањем. Међутим, мора се имати у виду да се етнички састав Војводине унеколико изменио у последњих двадесет година, па сам и због тога редуковала број пунктова са терена обухваћеног њиховим истраживањем. Позната је чињеница да на војвођанском терену поред српског живи и шокачко и буњевачко становништво, па сам мрежом пунктова обухватила и насеља са шокачким становништвом у западној Бачкој. Списак пунктова и скраћеница приложен је у раду.⁹

3.1. О лексичко-семантичкој анализи

Сва прикупљена лексика класификована је по одговарајућим тематским пољима, које су потом биле предмет лексичко-семантичке анализе.

Лексичко-семантичка анализа кулинарске лексике обухвата следећа тематска поља: *Намирнице, Оброци, Припремање хране, Зимница, Млеко, млечни производи и јела од млека, Супе и чорбе, Јела од теста, Јела од јаја, Јела од меса, Месне прерађевине, Врсте меса и делови, Умаци, Јела од поврћа, Колачи, слаткиши, Пића, Јела приликом разних светковина.*

Као полазна методолошка основа за приказ лексичког материјала послужила је теорија семантичких микропоља Никите И. Толстоја (Толстой 1963, Толстой 1966). Методолошки приступ проблему формирања микропоља Толстој даје у два рада (Толстой 1963, Толстой 1997). Аутор наводи да под речју треба разумети јединство *лексема и семеме*, при чему лексема представља звуковни део речи, а семема њен садржај који је представљен збиром сема. *Хомоним* би била једна лексема са два

---

⁹ Скраћенице пунктова су означени као у РСГВ.

семемама, а *синоним* једна семема са два лексемама. Међутим, запажање Г. Вуковић да *синоним* може бити једна семема са више од две лексема, прецизније је. (Вуковић, 1988:3). Толстој истиче да за формирање лексичко-семантичког микропоља нису установљени прецизни лингвистички критеријуми па се она формирају на основу предметно-логичких критеријума. Такође запажа и да у овој области има мало теоријских радова (Толстой, 1997:16). О истом проблему говори и Денисов: „У лексикографији је проблем то што лексикографи ретко пишу теоријске радове“ (Денисов, 1974:3). О теорији семантичких поља писао је Л. М. Васиљев који даје приказ радова о семантичким микропољима разних аутора. Такође говори о томе да је теорија семантичких микропоља различито оцењена у науци. Сажет приказ методологије систематске анализе лексике по семантичким микропољима даје Т. Вендина и истиче да не треба обрађивати само диференцијалне него и интегралне семантичке знаке (Вендина, 2004:11).

Теорија семантичких поља у анализи лексике примењена је у неколико монографија рађених на Одсеку за Српски језик и лингвистику Филозофског факултета у Новом Саду. То су: *Коларска терминологија* (Вуковић, Бошњакловић, Недељков 1984.), *Пастирска терминологија* (Бошњакловић, 1985), *Терминологија куће и покућства у Војводини* (Вуковић, 1988), *Ратарска и повтарска терминологија Шајкашке* (Драгин, 1991), *Архаична пчеларска лексика у Војводини* (Недељков, 2009).

У анализи прикупљеног материјала одлучила сам се за теорију семантичких микропоља Н.И. Толстоја, а у разради сам применила модификовану теорију семантичких поља разрађену у монографији „*Терминологија куће и покућства у Војводини*“ (Вуковић, 1988). Уместо семантичких микропоља изложених код Н.И. Толстоја, анализу сам извршила по семантичким пољима како их дефинише Гордана Вуковић у поменутој књизи. Из монографије Гордане Вуковић преузела сам и графичка решења представљања семантичких поља помоћу децимала, а не табеларно како их представља Н.И. Толстој.

Интегрални диференцијални знак који дато семантичко поље диференцира од осталих поља, представља назив датог поља. Интегрални диференцијални знак има највећу семантичку амплитуду колебања и под њим се окупља велики број најразличитијих конкретних лексичких реализација од којих све морају припадати истом семантичком пољу (Вуковић 1988:6). Диференцијални знак опште семантичке класе подређен је хијерархијски највишем знаку. Као лексичке реализације у њему се

појављују разне класе лексема, али је сужен инвентар лексема у односу на интегрални знак. Диференцијални знак специфичне семантичке класе је хијерархијски нижи од претходног и у њему се тек „врши лексикализација у појединачном смислу“ (Вуковић 1988:6). Диференцијални знак семантичке поткласе је хијерархијски најнижи знак, добијен даљом деобом претходног знака и дели се даље на две семантичке поткласе.

На примеру, то изгледа овако:

1. Основне животне намирнице

(интегрални диференцијални знак)

1.1. Општи назив : *бр̂ашно*

(диференцијални знак опште семантичке класе)

1.1.1. *тш̂енично бр̂ашно*

(диференцијални знак специфичне семантичке класе)

1.1.1.1. меко, најфиније: *б̂ело бр̂ашно*

(диференцијални знак специфичне семантичке поткласе)

1.1.1.2. за хлеб: *л̂бно бр̂ашно/хл̂бно бр̂ашно*

(диференцијални знак специфичне семантичке поткласе)

При анализи семантичких поља унети су морфолошко-творбени ликови лексема истог корена, а различити фонетски ликови једне лексеме се не бележе. Фонетизми су дати у анализи корпуса и у речнику. Акцентске варијанте једне лексеме се такође не наводе у семантичком пољу, него се дају у аналитичком делу.

3.2. О речнику

У лексикографији је уобичајено да се одредница састоји из два дела: први, који се често зове лема, идентификује лексичку јединицу, а други део садржи све друге информације. Најважнији део је одредничка реч, или заглавље, што је навод њене

лексичке јединице у њеном основном облику. Друге белешке о леми обавештавају корисника о обележјима класе којој одредничка реч припада (Згуста 1991:235-236).

Када се упореди структура речника досадашњих истраживања лексике из области материјалне и духовне културе (Михајловић-Вуковић 1977; Вуковић 1988; Бошњакловић 1985; Стокин 2011) уочавају се сличне разлике. Речнички чланак у наведеним речницима подразумева одредницу, граматички наставак (генитив једине код именица, прво лице једине код глагола), граматичку информацију о роду, дефиницију, често само један или неколико примера са одговарајућим контекстом, пунктове у којима је забележена дата лексема (означене одговарајућом цифром) и синониме. Најмаркантнија разлика односи се на структуру речничког чланка у погледу бележења контекста, као и на обраду вишечланих лексичких јединица. У литератури нисмо нашли јасне поставке шта треба сматрати сложенем, вишечланом лексемом, а шта не.¹⁰

Нешто другачији начин упућивања дат је у речнику Љ. Недљков (2009), у којем се вишечлани термини упућују на основну одредницу, у оквиру које су дати сви подаци о њему (дефиниција, контекст). Речник (Михајловић-Вуковић 1977) не даје граматичке информације о морфолошким наставцима, али упућује на етимологију речи, наводи већи број примера у којима је одговарајућа лексема забележена и даје прегледан низ синонима и колокација.

Речник је конципиран тако да се уз основну одредницу даје: акценат, њено граматичко обележје, стилистичка квалификација, значење, синоними, географски распоред, контекст. У речнику се мање фреквентна акценатска варијанта лексеме даје после фреквентније у оквиру исте одреднице.¹¹ Код појединих одредница даје се прво основно значење лексеме које се наводи у РМС или РСГВ, а потом значење које се односи на кулинарску лексику. (нпр. *омастити* се). Граматичке информације су врло сажете. Код именица даје се род, наводи се наставак за генитив једине. Именице се наводе у једини, изузев оних именица где је множина фреквентнија нпр. *гомбоце*,

---

¹⁰ О проблему вишечланих лексема в. Недељков 2001. Као један од проблема наводи се терминолошка неједнакост. У различитим студијама овакав спој лексема различито се именује. Ладислав Згуста-лексичка јединица од више речи, Даринка Гортан Премк – вишечлана реч, Данко Шипка –вишечлана лексичка јединица. За Ладислава Згусту су лексичке јединице од више речи истог статуса и исте функције као и појединачне речи. Зато он сматра да их треба обрађивати као целине. Он сам, међутим није довољно јасан у томе шта треба сматрати сложенем лексемом тј лексичком јединицом од више речи (Згуста 1991:228). Са друге стране, Данко Шипка мисли да су једночлане лексичке јединице у основном пољу интересовања лексикологије, а да вишечлане имају секундарни статус (Шипка 1998:13)

¹¹ То је најчешће случај са лексиком Југоисточног Баната, тј са простора смедеревско-вршачког дијалекта.

ташици, флекције. Код тих именица као одредница наводи се множина, а потом облик једнине. Глаголи су дати у инфинитиву. Бележи се презент првог лица једнине и ознака вида (*свр/несвр*). Придеви су дати у одређеном виду, са наставцима за женски и средњи род. Стилске ознаке се стављају одмах иза граматичких. Најчешће је то ознака умањености *дем*. После одреднице долази дефиниција, тј. значење лексеме, а после дефиниције синоними. Потом следе ознаке пунктова где је та лексема забележена. Пунктови су обележени скраћеницама и поређани су по азбучном реду. Уколико је лексема забележена у свим пунктовима стављена је ознака (*сн*). Даље следи контекст у којем је дата лексема употребљена. Лексикографски контекст се наводи како би се боље схватила семантика дате одреднице. Лексикографски контекст требао би да буде што краћи, али истовремено и што је могуће јаснији. (Згуста 1991: 215-216). На крају контекста наводи се скраћеница места где је контекст забележен. Сложене лексеме се обрађују под основном одредницом- именицом. Све лексеме у речнику наводе се по азбучном реду.

Лексичке јединице које означавају биљке идентификују се латинским називима. (Згуста 1991:240).

3.3. Ареална анализа

У овом раду примењен је и лингвогеографски поступак, тј. утврђује се ареални распоред унапред одређених лексичких јединица које се обележавају на географским картама. (Ивић 1987 :51). На овај начин добија се јаснији увид у територијалну распрострањеност појединих лексичких јединица.

Најфреквентнија лексема на картама означена је тамним кругом, било да је у питању основни лик или његов дериват. Једна фигура означава једну лексичку базу, а различитим затамњивањем фигуре представљају се различити деривати једне базе. Оне лексичке реализације које се јављају само у једном пункту на картама представљене су звездицом.

Уз карте су дати и коментари о ареалном распореду представљених лексема.

II. ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКА АНАЛИЗА

1. Намирнице:

1.1. брашно

1.1.1. тиенично:

1.1.1.1 *меко, најфиније*: бело брашно, чисто брашно, нуларица, мутмел

1.1.1.2 *оштро* : напосто брашно, оштро брашно

1.1.1.3 *за хлеб*: лебно брашно/хлебно брашно, крушно брашно

1.1.1.4 *за црни хлеб*: мекиње, црно брашно

1.1.2. *брашно од кукуруза*: кукурузно брашно, курузно брашно, прикрупа, пројино брашно

1.1.3. *крупица*: гриз

1.2. масноће:

1.2.1. *масти животињског порекла*: гушчија маст, кокошија маст, свињска маст

1.2.1.1. *масноћа код оваца*: лој

1.2.1.2. *масноћа код свиња од којих се праве колачи*: сало

1.2.1.3. *остаји од масноће од које се прави сапун*: машћура

1.2.2. *масти биљног порекла (од сунцокрета, бундеве и сл)*: зејтин, олај, уље

1.2.3. *масноћа од млека*:

1.2.3.1. *масноћа са куваног млека*: кајмак, скоруп

1.2.3.2. *масноћа са некуваног млека*: кајмак, милерам

1.2.3.3. *масноћа са некуваног млека добијена мућењем*: путер

1.3. шећер

1.3.1. *фабрички прерађен*: кристал шећер, кристални шећер, крупни шећер , шећер од репе, шећер у коцке

1.3.2. *непрерађен*: жути шећер

1.3.3. *шећер у праху*: прах шећер, ситни шећер

1.3.4. *са ванилом*: ванил шећер, ванилин шећер

1.4. *опште име за разне врсте зачина*: зачин

1.4.1. *зачин сланог укуса који је обавезан у свим сланим јелима*: со

1.4.2. *млевена црвена паприка*: алева паприка, ситна парпика ,туцана паприка, црвена паприка

1.4.3. *зачин у облику црних куглица и млевен*: бибер

1.4.4. *зачин ароматичног мириса који се ставља у нека јела*: ловоров лист, лорбер/олбер,

1.4.5. *биљка јаког мириса од које се најчешће прави сос*: мирођија

1.4.6. *поврће које ставља у супу*: зелен, пашканат, паштрмак , паштрнак

1.4.7. *мушкатни орашчић*: мушкапла , мушкатни орах

1.4.8. *биљка од које супа добија жуту боју*: шафран, шафрањика

1.4.9. *суво грожђе*: грџђица, грџђица, суво грожђе

1.4.10. *миришљави прах који се ставља у колаче*: цимет

1.5. кукуруз

1.5.1. *кукуруз за кување слатког укуса*: шећерац

1.5.2. *кукуруз малих клипова за кокице*: кокичар

1.5.3. *нераспукло зрно кукуруза* : пувара

1.5.3.1. *пећи млад кукуруз на жару* : пурити

1.5.4. *пржено распукло зрно кукуруза* : кокица

1.5.4.1. *пржити распукла зрна кукуруза* : кокати

1. У прво семантичко поље сврстани су називи за основне животне намирнице.

1.1. Лексичка реалија којом је именован 'прах добијен млевењем житарица' (уп. РСАНУ под **брашно**) означена је простом лексемом, општим називом *бр̂ашно* на читавом терену Војводине.

1.1.1. Сложеним лексемама именоване су и прецизно означене поједине врсте брашна. Према врсти житарица забележена је сложена лексема *пшенично бр̂ашно* (брашно добијено прерадом пшенице).

1.1.1.1. За семему 'меко fino пшенично брашно' забележена је сложена лексема *бело бр̂ашно* у свим пунктовима. У једном пункту Бачке, у Бачком Петровом Селу, сам забележила лексему *нџларица* за означавање ове семеме. У пунктовима са шокачким становништвом бележимо лексему *чисто бр̂ашно* за исту семему. У јужном и западном Срему забележена је лексема *мутмел*. Ова лексема потврђена је и у РСГВ. (уп. под **мутмел**).

1.1.1.2. За семему 'оштро брашно' добијен је вишесложни назив *напросто бр̂ашно* у два пункта. У осталим пунктовима је лексема *оштро бр̂ашно*.

1.1.1.3. Према намени забележене су следеће лексеме *лѣбно бр̂ашно/хлѣбно бр̂ашно* у већини пунктова и *кру̂шно бр̂ашно* у пунктовима где живи шокачко становништво.

1.1.1.4. Брашно за мешање црног хлеба означено је лексемом *црно бр̂ашно* и *мѣкиње*. Код ових лексема мотивациона база је боја, као и мера „финоће“, отклањање нечистоће.

1.1.2. За семему 'брашно добијено прерадом кукуруза' забележене су сложене лексеме *кукурузно бр̂ашно* и *курузно бр̂ашно* у пунктовима северозападне Бачке, *прџино бр̂ашно* у северним деловима Срема и проста лексема *прџкрупа* у једном пункту Шајкашке. Као мотивациона база послужио је сам састав.

1.1.3. Лексема *грџ* идентификована је у свим пунктовима за означавање крупице.

1.2. Проста лексема домаћег порекла *маст* је општи назив којим се именује 'масна материја биљног или животињског порекла намењена исхрани'. Ова лексема потврђена је на читавом испитаном терену.

1.2.1. За масти животињског порекла добијене су сложене лексичке реализације *свињска маст*, *кокџија маст*, *гџичија маст* мотивисане самим пореклом. Најфреквентнија лексема је *свињска маст*, што је и оправдано јер је била највише у употреби на читавом испитаном терену.

1.2.1.1. Проста лексема *лђј* означава 'масноћу код оваца'. Највећу фреквентност ове лексеме добили смо у Банату.

1.2.1.2. За семему 'масноћа код свиња од које се праве колачи' добили смо лексему *саџо* на читавом терену Војводине.

1.2.1.3. Семема 'остаца од масноће од које се прави сапун' реализује се лексемом *машићура*.

1.2.2. За биљне масти најчешће се употребљавају давно одомаћене лексеме, као нпр. балкански турцизам арапског порекла *зџитин*, *ђлај* примљен румунским посредовањем и стара културна позајмљеница *џље* (Уп. Скок 1974. Шкаљић 1973.). Лексема *ђлај* је карактеристична за Банат, док се у Срему и западној Бачкој употребљава *џље*, а *зџитин* је забележен у пунктовима Шајкашке (в. кр. бр.13.). Све ове лексеме потврђене су још у предвуковском периоду (Михајловић 1972; 1974).

1.2.3.1. За 'масни слој који се ствара на куваном и некуваном млеку и који се скупља и употребљава као посебан млечни производ' добили смо две лексичке реализације *кајмак* и *скђруп* (в. кр. бр. 14).

1.2.3.2. За 'масноћу са некуваног млека' потврђена је лексема германског порекла *милерам*.

1.2.3.3. Лексема германског порекла *нџтер*, у свим пунктовима употребљава се за означавање 'масноће са некуваног млека добијене мућењем'.

1.3. Као општи назив за 'производ од прерађене шећерне репе који служи за заслађивање' јавља се турцизам *шећер* у свим пунктовима Војводине.

1.3.1. Сложене лексеме различите мотивације послужиле су за идентификовање појединих врста шећера *крìстāл/крìстални шeћер, крyтни шeћер, шeћер од рeпe, шeћер у кoцкe* за фабрички прерађен шећер.

1.3.2. За непрерађен шећер каже се *жyти шeћер*, где је боја послужила као мотив. Ову лексему сам добила само од једног информатора са терена Шајкашке.

1.3.3. Сложене лексеме *сyтни шeћер* и *прāх шeћер* код којих је изглед послужио као мотивациона база идентификоване су за шећер у праху.

1.3.4. *Вāнил шeћер* и *ванyлин шeћер* су називи за шећер помешан са ванилом. И код ових лексема састав је послужио као мотивациона база.

1.4. Као општи назив 'за додаток јелу ради побољшања укуса' потврђена је лексема *зāчин* у свим пунктовима.

1.4.1. За зачин сланог укуса добили смо просту лексему *сo* у свим пунктовима.

1.4.2. Називи сложених лексема добијених начином прераде - *тyцāна пāприка, сyтна пāприка* и бојом - *āлева пāприка, црвена пāприка* користе се за означавање млевене црвене паприке.

1.4.3. Зачин у облику црних куглица и млевен идентификован је простом страном лексемом *бyбep* (бал. тур. *büber*) на читавом терену Војводине (Уп. РСАНУ под **бибер**; Скок 1974; Шкаљић 1973).

1.4.4. За означавање 'зачина ароматичног мириса' употребљавају се германизми *лoрбep/oлбep* и сложена лексема *лoвoрoв лyст* која је и најфреквентнија.

1.4.5. Балкански грцизам *мирoђија* је назив за биљку од које се прави сос. (Уп. РСАНУ под **мирођија**); (Скок 1974; Шкаљић 1973). Идентификована је на читавом испитаном терену.

1.4.6. 'Поврће које се ставља у супу' означава се простим лексемама *зeлeн, пāштpмак, пāштpнaк* док смо у јужном Банату забележили лексему *пaшкāнaт*.

1.4.7. За семему 'мушкатни орашчић' добили смо сложу лексему *мyшкāтни oрaх* и просту лексему *мyшкāплa* у једном пункту у Шајкашкој. Иста ова реалема

користи се и за врсту вина (нем.Muscat), а потврде о њој налазимо још у преддуковском периоду (Уп. Михајловић 1972,1974).

1.4.8. Назив за биљку која се користи да супа добије жуту боју је *шафран* и у једном пункту у северном Срему забележила сам лексему *шафрањика*.

1.4.9. За семему 'суво грожђе' употребљавају се сложена лексема *суво грожђе*, која је и најфреквентнија, деминутиви *грожђица* и *грожђица* забележена у једном пункту северног Срема, у Сусеку.

1.4.10. Миришљави прах који се ставља у колаче идентификује се германизмом *цимет* у свим пунктовима .

1.5. Као општи назив за 'једногодишњу биљку, житарицу која се гаји у многобројним сортама и служи за исхрану људи и животиња' добили смо лексему *кукуруз* и *куруз*.

1.5.1. Семема 'кукуруз за кување слатког укуса' реализује се лексемом *шећерац*.

1.5.2. За 'кукуруз малих клипова од кога се праве кокице' забележена је лексема *кóкичар*.

1.5.3. 'Нераспукло зрно кукуруза' зове се *пџвара*.

1.5.3.1. 'Пећи млад кукуруз на жару' реализује лексемом *пџрити*.

1.5.4. *Кòкица* је 'пржено распукло зрно кукуруза'

1.5.4.1. 'Пржити распукла зрна кукуруза' каже се *кóкати*.

Анализа грађе у овом семантичком пољу показује да су називи основних намирница (осим домаћих лексема *брашно*, *мекиње*, *маст* и *со*) углавном одавно усвојене позајмљенице. Називи којима се именују поједине врсте јела углавном су речи страног порекла. Међу њима најбројнији су германизми (*лорбер*, *цимет*, *путер*, *милерам*, *мушкат*) и турцизми (*бибер*, *ајвар*, *зејтин*, *шећер*, *шафран*). Различити мотивациони критеријуми послужили су за стварање лексема: намена (*лебно брашно*), боја (*бело брашно*, *жути шећер*), порекло (*сињска маст*, *гуиџија маст*), изглед (*кристал шећер*, *прах шећер*), састав (*ванил шећер*). У укупном инвентару анализираних лексема више је простих него сложених. У функцији општег назива јављају се просте лексеме, док су вишесложни називи јављају за поједине врсте јела.

2. Оброци:

2.1. оброци у току дана:

2.1.1. ујутро: доручак , фруштук

2.1.2. око подне: ручак

2.1.3. увече: вечера

2.1.4. у неко друго време: аплез, маренда, ужина

2.2. Особине и радње везане за храну:

2.2.1. неукусна храна или пиће: бљутаво

2.2.2. неукусно и слепљено јело: гњецаво, здудано

2.2.3. пресољено јело: преслано

2.2.4. дуго и пажљиво припремање више врста јела: натенани

2.2.5. на брзину испечено јело: недопечено

2.2.6. на брзину и неукусно припремити храну: збрчкати ,збућкати, смандрљати

2.2.7. када се на брзину и мало једе: лабрцнути, презалобајити, призалобајити
чалабрцнути

2.2.8. јести тако што се комадићи јела откидају прстима: дробити , чапати

2.3. остаци јела који се дају свињама: помије

2.1. У ово семантичко поље сврстали смо називе за оброке. Називи оброка именовани су углавном домаћим простим лексемама.

2.1.1. Назив за оброк ујутро именован је простим лексемама *доручак* и германизмом *фруштук*. Лексема *фруштук* забележена је у пунктовима Баната и делу Бачке, док је лексема *доручак* потврђена у пунктовима западне Бачке и Срема (в.кр.бр. 9).

2.1.2. Назив за оброк у подне именован је простом лексемом *ручак*. Ова лексема потврђена је у свим пунктовима.

2.1.3. Назив за оброк увече именован је простом лексемом *вѣчера*. Ова лексема забележена је у већини пунктова, једино у пунктовима са шокачким становништвом бележимо варијанту *вечѣра*.

2.1.4. Оброк између главних оброка идентификује се простим лексемама *љжина*, која је и најфреквентнија, *мàренда* и германизмом *àплез*. Лексема *аплез* је најпре означавала *паузу приликом вршидбе*, а затим је дошло до пресемантизације када је реч почела да означава и врсту оброка, ужину (Лексему не бележе прегледани речници РСАНУ, РСГВ, РЈАЗУ и Скок).

2.2. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо лексеме које се односе на особине и радње везане за храну.

2.2.1. Семема 'неукусна храна или пиће' реализује се придевском лексемом *бљљтав,-а,-о* на читавом терену.

2.2.2. Ако је јело неукусно и слепљено користе се придевске лексеме *здљдāн* и *гњѣцав*.

2.2.3. За пресољено јело каже се да је *прѣслāно*. Ова лексема забележена је у свим пунктовима.

2.2.4. Ако се више врста јела дуго и пажљиво припрема свугде се користи прилошка лексема *натенāни*.

2.2.5. За семему 'на брзину испечено јело' забележена је придевска лексема *недопѣчен,-а,-о*.

2.2.6. На брзину и неукусно припремити храну каже се *смāндрљати*, *збљћкати* и *збрѣкати*.

2.2.7. Када се на брзину и мало једе забележене су глаголске лексеме добијене префиксацијом *презалогајити*, *призалогајити*, *лабрцинљти*, *чāлабрцинљти*. Улога префикса је дистинктивна, најчешће нијансира значење.

2.2.8. Ако се једе тако да се комадићи хлеба откидају прстима употребљавају се глаголске лексеме *дрѣбити*, *чāпати*.

2.2.9. За семему 'остаци јела који се дају свињама' употребљава се лексема *пѣмије* у свим пунктовима.

У овом семантичком пољу доминирају просте лексеме домаћег порекла. Изузетак чине две лексеме германског порекла (*фруштук* и *аплез*). За означавање семема најфреквентније су глаголске и придевске лексеме.

3. Припремање хране:

3.1. *кувати јело у води*: барити, кувати

3.2. *храну прелити врелом водом*: попарити

3.3. *ставити храну на ватру да се кува*: приставити

3.4. *завршити кување, припремање хране*: зготовити, скувати

3.5. *припремати храну на врелој масноћи*: пећи, пржити

3.5.1. *пећи храну у брашну, јајима и мрвицама*: поховати

3.6. *припремати храну у рерни*: пећи

3.6.1. *ставити скувано јело само на кратко у рерну да се ухвати корица*: запећи

3.7. *крчкати јело полако у пари на тихој ватри*: динстати

3.8. *врити на тихој ватри (јело)*: вриуцкати, крчкати

3.9. *мешати, мутити житку храну*: мешати, мутити

3.10. *ситнити намирнице на рендету*: натрти, рендати

3.10.1. *протиснути храну кроз пасир*: пасирати

3.10.2. *сећи намирнице на коцке или парчад*: исецкати, насецкати

3.11. *ставити со у јело*: осолити, солити

3.12. *обилно сољење намирница да би се заштитиле од кварења*: посолити, усолити

3.13. *ставити превише соли у јело*: пресолити

3.14. *зачинити јело бибером или паприком*: запаприти, зачинити

- 3.15. *стављати шећер у јело*: засладити, осладити
- 3.16. *пржити шећер на ватри*: испржити, упржити, шпиновати
- 3.16.1. *шећер пржен на ватри*: пржени шећер, упржен шећер, шпинован
- 3.16.2. *шећер куван у води*: сируп, шербет
- 3.17. *добити лепу, румену боју при печењу (тесто, месо)*: поруменити
- 3.18. *препечено јело*: изгорело, реш
- 3.19. *слабо печен хлеб или колач*: гњецав, здудан
- 3.20. *правити тесто*: месити
- 3.20.1. *развлачити тесто рукама*: растезати
- 3.20.2. *тањити тесто оклагијом*: развијати, расклагијати
- 3.21. *мутити маст*: аптребовати, рајбовати, учинити
- 3.22. *скидати љуску са бундевица*: отребити
- 3.23. *изгњечити јело виљушком*: изгњечити, испасирати, тинцовати

3. У овом семантичком пољу нашле су се глаголске лексеме које се односе на припремање хране.

3.1. Велику територијалну распрострањеност има лексема *бáрити* за означавање семеме 'кувати јело у води', док је у северном Срему потврђена лексема *кѹвати*.

3.2. 'Храну прелити врелом водом' каже се *пòпарити* на читавом терену.

3.3. 'Ставити храну на ватру да се кува' идентификује се глаголском лексемом *прìставити* у свим пунктовима.

3.4. 'Завршити кување, тј припремање хране' идентификује се лексемама *скѹвати* која обухвата највећи део испитане територије, док се у појединим пунктовима јавља лексема *згòтовити*.

3.5. Семема 'припремати храну на врелој масноћи' најчешће се идентификује лексемама *пећи* и *пржити*.

3.5.1. 'Пећи храну у брашну, јајима и мрвицама' реализује се германизмом *пдохвати* у свим пунктовима.

3.6. Ако се храна припрема у рерни, каже се *пећи*.

3.6.1. Ако се јело стави само на кратко у рерну, каже се *запећи*. Улога префикса код ових глаголских лексема означава свршени и несвршени вид.

3.7. Семема 'крчкати јело полако у пари на тихој ватри' идентификује се германизмом *дѝнстати* у свим пунктовима.

3.8. 'Врити на тихој ватри (јело)' идентификује се глаголским лексемама *вриуцкати* и *крчкати* која је фреквентнија.

3.9. Лексеме *мутити* и *мешати* идентификоване су за семему 'мешати, мутити житку храну'.

3.10. За семему 'ситнити намирнице на треници' идентификоване су лексеме *рѝндати* која обухвата највећи део испитане територије и *на̀трти* забележена у једномом пункту Шајкашке.

3.10.1. Семема 'протиснути храну кроз пасир' означена је лексемом *паси́рати*. У основи ове лексеме је именица пасир.

3.10.2. 'Сећи намирнице на коцке или парчад' каже се *исецкати* и *на̀сецкати* где префикси нијансирају значење лексеме.

3.11. 'Стављати со у јело' идентификује се лексемама свршеног и несвршеног вида *ос̀лити* и *со̀лити*.

3.12. 'За обилно сољење намирница да би се заштитиле од кварења' каже се *п̀солити* и *ус̀лити*. Лексема *ус̀лити* је далеко фреквентнија.

3.13. Ако се јело привише соли каже се *пр̀солити*.

3.14. 'Зачинити јело бибером или паприком' каже се *за̀на̀прити*, у већини испитаних пунктова, док је лексема *зачи́нити* потврђена у неколико пунктова северног Срема.

3.15. 'Стављати шећер у јело' каже се *засла́дити, осла́дити*.

3.16. 'Пржити шећер на ватри' идентификује се лексемама *испржити, упржити* и лексемом *шп̑новати* која је најфреквентнија.

3.16.1. Као назив за 'шећер пржен на ватри' најчешће се употребљавају називи *пржени шећер, упржен шећер* и *шп̑новани шећер*.

3.16.2. За 'шећер куван у води' идентификоване су лексеме *си́руп* који је фреквентнији и турцизам *ше́рбет* који обухвата ужи ареал северног Срема.

3.17. 'Добијати лепу румену боју при печењу(тесто, месо)' каже се *порумѐнити*.

3.18. Семема 'препечено јело' идентификована је придевским лексемама *изгòрело* и акценатском варијантом *изгорѐло* у пунктовима јужног Баната и лексемом *рѐш* у пунтовима северног Срема.

3.19. За 'слабо печен хлеб или колач' каже се *гњѐцав, здудан*.

3.20. Семемом 'правити тесто' идентификована је глаголска лексема *мѐсити* у свим пунктовима.

3.20.1. 'Развлачити тесто рукама' каже се *расте́зати* у свим пунктовима.

3.20.2. За семему 'тањити тесто оклагијом' потврђене су лексеме *разви́јати*, која је заступљена у већини пунктова и мање рапрострањена лексема *расклаги́јати*. За означавање наведене семеме послужила је именица *оклагија*.

3.21. За семему 'мутити маст' идентификоване су следеће лексеме *а̀птребовати, ра̀јбовати, учинити, уч̀инити*. На највећем делу испитаног терена јавља се лексема *ра̀јбовати* (Бачка и Срем), ареал Шајкашке и Баната показује лексему *уч̀инити* и акценатски лик *учинити* у јужном Банату. Усамљена лексичка реализација *а̀птребовати* јавља се у једном пункту Бачке (в. кр. бр. 5). (Ову лексему не бележе прегледани речници МС и РСГВ.)

3.22. 'Скидати љуску са бундевица' каже се *отрѐбити* у свим пунктовима.

3.23. Лексеме *изгњѐчити, испаси́рати, т̑нцовати*, идентификоване су за семему 'изгњечити јело виљушком'. На највећем делу терена јавља се лексема *изгњѐчити*, лексема *испаси́рати* обухвата пунктове северног Срема, док се на територији Шајкашке јавља лексема *т̑нцовати*.

У овом семантичком пољу нашле су се просте домаће лексеме. Забележене су две глаголске лексеме германског порекла: *пòховати, дѝнстати*. Глаголске лексеме мотивисане намирницом која је средство у одређеном процесу јесу: *побѝберити, пошећерити, осòлити*. Када је у питању однос семема и лексема, види се да у неким примерима за једну семему постоје две или више лексема. Реч је о синонимима: *вáрити/кўвати*. Лексеме могу бити и антонимске: *прѝставити* и *згòтовити*. Улога префикса је дистинктивна. Они означавају свршени и несвршени глаголски вид. (*сòлити/осòлити*).

4. Зимница:

- 4.1. *заједнички назив за воће и поврће које се оставља за зиму*: зимница
  - 4.1.1. *воће остављено у сирупу од шећера*: компот, думст, дунст, дунц
  - 4.1.2. *воће кувано у зашећереној води*: компот
  - 4.1.3. *густо укувано воће*: пекмез
  - 4.1.4. *густо укувана послastiца од дуња*: китникес, китњикез
  - 4.1.5. *густо укуван воћни сок од којег се ствара тихтијаста маса*: сулц
  - 4.1.6. *јакò заслађено воће у густом сирупу*: слатко
  - 4.1.7. *вадити коштице из воћа*: цепати (нпр. вишње, шљиве, кајсије)
- 4.2. *поврће остављено за зиму у сланој води и сирћету*: киселина, салата, туршија
  - 4.2.1. *течност у којој се кисели купус*: расо, расол
  - 4.2.2. *пена од воде и соли на киселом купусу*: плес, плешан, скрама, стеља
  - 4.2.3. *укисељена главица купуса*: прокола
  - 4.2.4. *рибани кисели купус*: рибанац
  - 4.2.5. *кисела течност за зимницу и салате*: сирће
    - 4.2.5.1. *стављати сирће у јело*: закиселити

4.2.6. *јако, концентровано сирће*: гром есенција, есенција

4.2.7. *сок од куваног парадајза*: кувани парадајз, чорба од парадајза

4.2.8. *јело од млевеноглавог патлиџана, паприке и зачина*: ајвар

4.3. *стаљати тегле са зимницом у рерну или покривати да преноће*: думстати, дунстати, запећи, претрпати

4.4. *додатак од свежег или конзервисаног поврћа који се служи обично уз месо*: салата

4.4.1. *врсте салата*: зелена салата, салата од краставаца, салата од парадајза

4.1. Као општи назив за воће и поврће које се оставља за зиму употребљава се домаћа лексема *зимница*. Мотивациона база за стварање општег назива послужила је заједничка именица *зима*.

4.1.1. 'Воће остављено у сирупу од шећера' најчешће се означава лексемама пореклом из немачког језика, а то су *дџмст*, *дџнст*, *дунц* и *кџмпџт*. Лексема компот обухвата највећу територијалну распрострањеност, цео Срем, јужну и северозападну Бачку и јужни Банат, док су фонетске варијације *дџмст*, *дџнст* потврђене у пунктовима северног Баната, деловима Бачке уз Тису, а у једном пункту западне Бачке, у Сивцу забележена је фонетска варијанта *дџнц*.

4.1.2. Семема 'воће кувано у зашећереној води' реализује се као германизам *кџмпџт*. Ова лексема, вероватно је прузета посредовањем немачког Kompott (Уп.Скок 1974, Шкаљић 1973).

4.1.3. За 'густо укувано воће' употребљава се турцизам *пџкмез* у свим пунктовима.

4.1.4. Германизмом *кџтњикџз* означава се 'густо укувана посланица од дуња'. Фонетска варијанта *кџтњикџс* забележена је у пунктовима средњег Баната, у Новом Бечеју и Новом Милошеву.

4.1.5. 'Густо укуван сок од дуња од кога се ствара пихтијаста маса' назива се *сџуц*.

4.1.6. 'Јако заслађено воће у густом сирупу' назива се *слџтко* у свим пунктовима.

4.1.7. 'Вадити коштице из воћа' каже се *цџпати*.

4.2. За семему 'поврће остављено за зиму у сланој води и сирћету' идентификоване су три лексеме. Лексема *салата* је најфреквентнија, мање је фреквентан турцизам *турсија*, а лексема *киселина* потврђена је у два пункта северног Срема.

4.2.1. Семема 'течност у којој се кисели купус' реализује се као *расол* и у пунктовима северног Баната као *расо*.

4.2.2. За означавање семеме 'пена од воде и соли на киселом купусу' на терену Војводине потврђене су четири лексеме. Најфреквентнија је *плешан*, а у појединачним пунктовима спорадично јављају се *плес*, *скрџма* и *стџа*.

4.2.3. *Прџола* је назив за 'укисељену главицу купуса' у свим испитаним пунктовима.

4.2.4. 'Рибани кисели купус' идентификован је лексемом *рибанац* у свим пунктовима.

4.2.5. Семема 'кисела течност за зимницу и салате' реализује се турцизмом *сирће* у свим пунктовима.

4.2.5.1. 'Стављати сирће у јело' каже се *закиселити*.

4.2.6. Семема 'јакo концентровано сирће' идентификује се латинизмом *есенција* и *грџм есенција*.

4.2.7. За семему 'сок од куваног парадајза' идентификоване су сложене лексеме *кџвџани парџајз* и *чорба од парџајза* у пунктовима Северног Баната.

4.2.8. За 'јело од млевеног плавог патлицана, паприке и зачина' употребљава се турцизам *џвџар* у свим пунктовима.

4.3. За семему 'стављати тегле са зимницом у рерну или покривати их да преноће' забележене су четири глаголске лексеме *занџи*, *претрпати*, *дџмстати*, *дџнстати*.

4.4. За семему 'додатак од свежег или конзервисаног поврћа који се служи обично уз месо' потврђен је романизам *салата* у свим пунктовима.

4.4.1. Према саставу и боји идентификовали смо вишесложне називе *зџлена салата*, *салата од крџтаваца*, *салата од парџајза*.

Грађа показује да је у овом семантичком пољу општи назив означен домаћом лексемом, а врсте зимнице и њени састојци (осим спорадичних сложених назива, као нпр. *кувани парадајз*) углавном лексемама страног порекла и то германизмима (*дунст*, *дунстати*, *китњикез*, *компот* и *сулиц*) и турцизмима (*ајвар*, *пекмез*, *сирће*, *туршија*). Забележен је и један романизам *салата*.

5. Млеко, млечни производи, јела од млека:

5.1. *врсте млека према пореклу*: козије млеко, кравије млеко, кравље млеко, овчије млеко

5.2. *обрада млека*:

5.2.1. *назив за свеже тек помужено млеко*: јомужно млеко, преснац, свеже млеко и фришко млеко

5.2.2. *кувати млеко*: варити

5.2.3. *свеже кувано млеко*: вареника, варено млеко, узварено млеко

5.2.4. *млеко које је само прокисло*: кисело млеко, провурдано млеко, прокисло млеко, прокиснуто млеко, просирено млеко, угрушано млеко, узвриштало млеко

5.2.5. *правити кисело млеко*: киселити, укиселити

5.2.5.1. *укисељено млеко*: кисело млеко

5.2.5.2. *производ који утиче да се млеко укисели*: сиреште

5.2.5.3. *састојак који помаже да се млеко укисели*: укваса

5.2.6. *млеко са којег је скинута масноћа*: обрано млеко, провејано млеко

5.3. *млечни производи*:

5.3.1. *производ настао сирењем млека*: сир, сирац

5.3.1.1. *правити сир*: сирити

5.3.2. *сир од некуваног млека које само ускисне*: самокис, самокиш, кварени сир, ситни сир и швапски сир

5.3.3. *растезани сир*: пуномасни сир, роловани сир, тегљени сир

5.3.4. *сир у комадима*: подливен сир, подливени сир, сир у кришке

5.3.4.1. *правити такав сир*: подлити, подливати

5.3.5. *сир од немасног млека*: обрани сир, посни сир

5.3.6. *сир од млека са масноћом* : мастан сир, пуномасни сир

5.3.7. *сир који је одстојао*: зрели сир, преврео сир и суви сир

5.3.8. *врста сира направљеног од поновног загревања сурутке*: вурда , урда

5.3.9. *течност која се оставља после цеђења сира*: сурутка

5.4. *стварање чврстих грудвица приликом издвајања течности из млека*: грушати се, грушање

5.5. *остала јела са млеком*:

5.5.1. *млеко са парчићима хлеба*: дробљенке, удробљено млеко

5.5.1.2. *стављати хлеб у млеко*: дробити

5.5.2. *јело од млека са укуваном тараном*: тарана у млеку

5.5.3. *јело од тиринча куваног у слатком млеку*: суклијаш, сутлијаш

5.5.4. *јело од кукурузног брашна, масти и сира* : цицвара

5.6. *напици од млека*:

5.6.1. *напитак од млека и кафе*: бела кафа

5.6.2. *напитак од млека и упрженог шећера*: шербет

5. У ово семантичко поље сврстане су лексеме које се односе на млеко, млечне производе и јела од млека. Општи назив је словенски *млéко*.

5.1. 'Млеко према пореклу' може бити *крáвије*, *крáвље млéко* , *кòзије* и *òвчије млéко*. Највише потврда добили смо за фонетску варијацију *крáвије/крáвље млéко*, а мању фреквентност потврдиле су лексеме *кòзије* и *òвчије млéко*.

5.2. Под диференцијалним знаком специфичне семантичке класе дајемо називе и радње везане за обраду млека.

5.2.1. За семему 'свеже тек помужено млеко' добили смо четири лексичке реализације *јџмужно млеко*, *преснац*, *свџже млеко* и *фришко млеко*. Највећу територијалну распрострањеност заузима сложена лексема *свџже млеко*, док су мање фреквентне остале лексичке реализације. Лексема *јомужно млеко* јавља се у пунктовима северног Баната, *фришко млеко* у пунктовима северног Срема, док је лексичка реализација *преснац* забележена у једном пункту Срема у Сусеку.

5.2.2. За семему 'кувати млеко' идентификована је глаголска лексема *варити* у свим пунктовима.

5.2.3. За 'свеже кувано млеко' потврђене су сложене лексеме *варено млеко*, *узварено млеко* и проста лексема *вареника* у једном пункту северног Срема, у Сусеку. *Варено млеко* је територијално најрспрострањеније, док *узварено млеко* обухвата ужи ареал. Мотивисаност ових лексема је састав.

5.2.4. Велика лексичка разноликост запажена је кад је у питању семема 'млеко које је само прокисло'. Забележено је чак седам сложених лексема *кисело млеко*, *прџвурџано млеко*, *прџкисло млеко*, *прџкиснуто млеко*, *прџсирено млеко*, *прџсирено млеко* и *уџврџитало млеко*. Мотив номинације ових лексема је укус *кисело*, *прокисло*, *прокиснуто млеко*.

5.2.5. 'Правити кисело млеко' каже се *киселити*, *ујкиселити*. Улога префикса је дистинктивна. Означава свршени и несвршени глаголски вид.

5.2.5.1. Семема 'укисељено млеко' реализује се сложеном лексемом *кисело млеко* у свим пунктовима.

5.2.5.2. 'Производ који утиче да се млеко укисели' зове се *сџриште* у свим пунктовима. Добијена реалија јавља се као девербативна именица где је мотивација средство.

5.2.5.3. За семему 'састојак који помаже да се млеко укисели' забележена је лексема *ујкваса* у пунктовима северног Баната.

5.2.6. За 'млеко са којег је скинута масноћа' идентификоване су лексеме *дбрано млеко* која је територијално најфреквентнија и *прдвѣјано млеко* идентификовано у једном пункту Бачке. Мотивисаност ове лексеме је састав.

5.3. Под диференцијалним знаком специфичне семантичке класе дајемо називе за млечне производе.

5.3.1. 'Производ настао сирењем млека' идентификован је простом лексемом *сѝр*. У два пункта Шајкашке забележила сам морфолошку варијанту *сѝрац*.

5.3.1.1. 'Правити сир' каже си *сѝрити* на целом испитаном терену.

5.3.2. За семему 'сир од некуваног млека које само ускисне' идентификоване су лексеме *сѝмокис*, *сѝмокиш*, *кварени сѝр*, *сѝтни сѝр* и *швајцски сѝр* (в. кр. бр. 15).

5.3.3. Семема 'растезани сир' реализује се лексемама *пуномасни сѝр*, *рдловани сѝр*, и акценатским варијантама *тегљени сѝр*, *тегљени сѝр* које обухватају највећи ареал. Мотивација ових лексема је начин припремања.

5.3.4. За семему 'сир у комадима' идентификоване су вишесложни називи *подлѝвен/подлѝвени сѝр* која је територијално најраспрострањенија и предлошко падежна конструкција *сѝр у кришке* идентификована у пунктовима северног Срема.

5.3.4.1. Правити 'сир у комадима' каже се *подлѝти*, *подлѝвати*.

5.3.5. За семему 'сир од немасног млека' идентификоване су сложене лексеме *дбрани сѝр* и *пдсни сѝр*. Лексема *пдсни сир* је фреквентнија у односу на лексему *дбрани сир*.

5.3.6. За 'сир од млека са масноћом' каже се *пѝномасни сѝр* који је добијен у већини испитаног терена и *мастан сѝр* идентификован у пунктовима јужног Баната.

5.3.7. 'Сир који је одстојао' идентификован је вишесложним називом *зрѝли сѝр* у највећем броју пунктова, забележена је лексема *прѝврео сѝр* у пунктовима јужног Баната и лексема *сѝви сѝр* потврђена је у једном пункту североисточног Баната.

5.3.8. Семема 'сир који је направљен од поновног загревања сурутке' реализује се варијантом *ѝрда/вѝрда*, балкански пастирски термин непознатог порекла (уп. Скок 1974; Шкаљић 1973.).

5.3.9. 'Течност која се оставља после цеђења сира' реализује се простом лексемом *сѝрутка* у свим пунктовима.

5.4. 'Стварање чвршћих грудвица приликом издвајања течности из млека' идентификује се збирном именицом *грѝшање* .;

5.5. Под посебан диференицијални знак издвојили смо јела са млеком.

5.5.1. 'Млеко са парчићима хлеба' идентификовано је вишесложним називом *ѝдробљено млéко*, док је лексичка реализација *дрòбљенке* потврђена у једном пункту средњег Баната у Српској Црњи.

5.5.1.2. 'Уситнити хлеб у млеко' реализује се лексемом *дрòбити* у свим пунктовима.

5.5.2. Семема 'јело од млека са укуваном тараном' реализује се вишечланом лексемом *тарàна у млéку*.

5.5.3. За семему 'јело од пиринча куваног у млеку' потврђене су фонетске варијанте турцизма *сѝтлијаши*, *суклијāи*.

5.5.4. 'Јело од кукурузног брашна, масти и сира' идентификује се лексемом *ѝѝцвара*. Ова лексема добијена је у пунктовима јужног Баната.

5.6. Под посебан диференцијални знак издвојили смо напитке од млека.

5.6.1. 'Напитак од млека и кафе' идентификован је вишесложним називом *бéла кàфа* у свим пунктовима.

5.6.2. 'Напитак од упрженог шећера и млека' идентификован је турцизмом *шèрбет* на читавом испитаном терену.

Анализом је утврђено да се у овом семантичком пољу као општи назив идентификује словенски назив *млеко*, а за именовање различитих врста млечних производа и уопште јела са млеком употребљавају се сложени називи различите мотивације (нпр. састав: *кравље*, *овчије* или *козије млеко*, *варено млеко*, *обрано млеко*, *посни сир*, *пуномасни сир*; начин припремања: *зрели сир*, *кварени сир*, *тегљен сир*, *подливен сир*, *ѝдробљено млеко*, *кисело млеко*, боја: *бела кàфа*). У овом семантичком

пољу забележени су лексеме страног порекла: геманизми *милерам* и *путер* и турцизми *сутлијаши* и *шербет*.

6. Супе и чорбе:

6.1. *течно јело од куваног меса, зелени и разних зачина:* супа

6.1.1. *супе од паради:* голубија супа, гушчија супа, живинска супа, кокошија супа, морчија супа, пачија супа, петлова супа, ћурећа супа

6.1.2. *супе од других врста меса:* говеђа супа, јунећа супа, овчија супа, свињска супа

6.1.3. *друге врсте супе:* ратарска супа

6.2. *опште име за зачињено течно јело:* чорба

6.2.1. *чорба од меса:* бела чорба, кисела чорба

6.2.2. *чорба од рибе:* рибља чорба

6.2.3. *чорба од запрженог брашна:* ајнпрес чорба, ампер чорба, анпрен чорба, клин чорба, кинђушица

6.2.4. *чорба без заприке:* посна чорба

6.2.5. *чорба од кромтира:* кромпир чорба

6.2.6. *чорба од парадајза:* парадајз чорба

6.2.7. *чорба од карфиола:* карфиол чорба

6.2.8. *чорба од грашка:* грашак чорба

6.2.9. *чорба од бораније:* боранија чорба /буранија чорба, чорба од бораније

6.1. Као општи назив за "течно јело од куваног меса, зелени и разних зачина" употребљава се назив *супа* у свим пунктовима.

6.1.1. За семему 'супа од перади' добили смо различите вишесложне лексеме чија је мотивациона база сам састав: *голубија сӯна, гӯшчија сӯна, живињска сӯна, кокòшица сӯна, мòрчија сӯна, пãчија сӯна, пётлова сӯна, ћурèћа сӯна.*

6.1.2. За семему 'супа од других врста меса' такође смо добили сложене лексеме чија је мотивациона база сам састав: *гòвећа сӯна, свињска сӯна, òвчија сӯна, јунећа сӯна.*

6.1.3. Сложена лексема *рãтарска сӯна* означава супу начењену од поврћа, пилећег меса, флекаца или таране. Ову лексему бележи и РСГВ (Уп. РСГВ под **супа**).

6.2. Као општи назив за 'зачињено течно јело са комадићима меса и поврћем' употребљава се турцизам *чòрба* у свим пунктовима.

6.2.1. 'Чорба од меса' идентификује се сложеним лексемама *бела чòрба, кисела чòрба*. Као мотивациона база ових лексема послужила је боја и укус. Вишесложни назив *кисела чòрба* је територијално распрострањенији, док лексема *бела чòрба* покрива ужи ареал.

6.2.2. 'Чорба од рибе' каже се *рйòља чòрба* у свим пунктовима.

6.2.3. Велика лексичка разноликост запажена је кад је у питању семема 'чорба од запрженог брашна'. Добили смо вишесложне називе *àнпрен чòрба, àјнпрес чòрба, àнпрес чòрба, àмпер чòрба, клйн чòрба* и деминутивни облик *кинђушица*. Највећу територијалну распрострањеност има лексема *клйн чòрба*, а германизам *àнпрен чòрба* у адаптираним фонетским варијацијама јавља се у појединачним ареама. Лексичка реализација *кинђушица* идентификована је у једном пункту северног Срема (в. кр. бр. 2).

6.2.4. 'Чорба без запршке' назива се *пòсна чòрба* у свим пунтовима.

6.2.5. За семему 'чорба од кромпира' употребљава се сложена лексема *крòмпйр чòрба*.

6.2.6. За 'чорбу од парадајза' забележене су акценатске варијанте лексема *парадајз чòрба* и *парадàјз чòрба*.

6.2.7. 'Чорба од карфиола' зове се *карфйòл чòрба*.

6.2.8. 'Чорба од грашка' назива се *грашак чòрба*.

6.2.9. 'Чорба од бораније' идентификована је фонетским варијантама лексема *борàнија чórба*, *бурàнија чórба* и предлошко падежном конструкцијом *чórба од борàније*.

За разлику од претходно анализираних тематских целина, у овом семантичком пољу за опште називе јела нашле су се позајмљенице: германизам *супа* и турцизам *чорба*. Број вишечланих лексема је доминантнији у односу на просте лексеме. Сложеним лексемама означене су различите врсте чија је мотивациона база најчешће сам састав: *кокошија супа*, *пачија супа*, *гушчија супа*, *говеђа супа*, *јунећа супа*, *рибља чорба*, *кромпир чорба*, *карфиол чорба*, *парадајз чорба* и сл.

7. Јела од теста

7.1. тесто

7.1.1. *тесто умешено са квасцем*: кисело тесто, укисело тесто

7.1.2. *тесто умешено без квасца*: услатко тесто

7.1.3. *радње у вези с тестом*:

7.1.3.1. *радња којом се означава да је тесто остављено да нарасте, да се подигне*: ускиснути

7.1.3.2. *радња која означава да је тесто остављено да одстоји*: киснути, одморити се,

7.1.3.3. *радња која означава да је тесто оставњено да се суши*: просушити

7.1.3.4. *радња која означава да се тесто тегли преко руке*: растезати

7.1.3.5. *обликовати тесто*: скружити

7.1.4. *округао комад теста који се развлачи у коре, листове*: јуфка, обга

7.1.5. *лист развученог теста*: лист

7.1.6. *ређе тесто*: житко

7.2. тесто за супе и чорбе

7.2.1. *танко разваљано тесто, сечено на танке прутиће*: резанац, резаница

7.2.2. *тесто сечено на танке квадратиће*: флекуца

7.2.3. *тесто кидано прстима*: ваљушак, ваљушчићи

7.2.4. *тесто обликовано у лоптице*: кнедла, нокла, ноклица,

7.2.5. *тесто вађено кашиком*:

7.2.5.1. *од брашна , јаја и соли*: кнедла

7.2.5.2. *од гриза* : гриз кнедла

7.2.5.3. *умешено са цигерицом*: кнедла од цигерице

7.2.5.4. *дугачко изваљано тесто које се закувава у чорби*: чиков

7.3. кувана слана теста:

7.3.1. *тесто обично сечено на троуглове и помешано с кромпиром и луком*:
насуво са кромпиром

7.3.2. *тесто исечено на тање прутиће и помешано са сиром или јајима*: насуво с
јајима, насуво са сиром и резанци са сиром

7.3.3. *тесто измрвљено у зрнасте мрвице*: тарана, трена

7.4. кувана слатка теста:

7.4.1. *тесто у облику ваљушчића замешено са кромпиром и зачињено презлама*:
ваљушчић, кнедла, флута и шуфнодла

7.4.2. *тесто у облику лоптица пуњено шљивама*: баратфиле, гомбóци, кнедле са
шљивама

7.4.3. *тесто сечено на квадратиће и пуњено пекмезом*: баратфиле, леквар ташци,
ташци, шлајпици и перка.

7.4.4. *тесто сечено на тање прутиће, зачињено маком, орасима или пекмезом*
:насуво с орасима, насуво с маком, насуво с пекмезом, резанци с маком, (макем тисто,
орем тисто, сирем тисто)

7.5. пржена теста:

7.5.1. *тесто у облику лоптица пржено на масноћи и обично зачињено пекмезом:*
крофна

7.5.2. *колач који се истиска кроз шприц и пржи:* шприц крофна

7.5.3. *колач од дизаног теста који се вади кашиком и пржи:* уштипак

7.5.4. *врста колача у облику танких лепиња од тиеничног брашна, млека и јаја, испечених у тави, тепсији:* палачинке, сковерци

7.5.4.1. *јело од гуиће умешеног теста од јаја, брашна и млека печеног у рерни:*
бућканица, ладњача, лежбаба, лезибакe мућеница

7.5.5. *посластица од истог теста коме су додате настругане јабуке:* јабуке у шлафроку, јабуке у шлафроку

7.6. јела од теста с надевима:

7.6.1. *смеса којом се надева тесто:* надев, фил

7.6.1.1. *стављати фил у тесто:* надевати, филовати

7.6.1.2. *прелив преко колача :* глазура

7.6.2. *јело од лиснатог (тегљеног теста) надевено филом:* гибаница, гужвара, гужварица, слатка гужвара, пита и растезано тесто

7.6.2.1. *лиснато тесто надевено сиром:* гибаница са сиром, пита са сиром

7.6.2.2. *лиснато тесто надевено кромпиром:* кромпирача, кромпируша, пита са кромпиром

7.6.2.3. *лиснато тесто надевено купусом:* купусара, купусача

7.7. хлеб и јела од хлеба:

7.7.1. *производ од брашна, воде, соли и квасца:* леб, лебац, хлеб

7.7.1.1. *додатак који помаже да хлеб нарасте:* квасац, комлов, герме

7.7.2. *врсте хлеба у зависности од облика:*

- 7.7.2.1. *округао*: тањаница, ципов, циповка
- 7.7.2.2. *дугуљаст*: векна
- 7.7.2.3. *производ од истог теста али без квасца*: погача
- 7.7.2.4. *растањено тесто кружног облика које се обично пече пре хлеба*: лепиња
- 7.7.3. *крај хлеба*: окрајак, окрајка, пупушка
- 7.7.4. *грба на хлебу*: пупушка
- 7.7.5. *парче хлеба*: комад, комат, кришка, парче
- 7.7.6. *стари хлеб*: бајат, стара леба, стари лебац,
- 7.7.6.1. *свеж хлеб*: тазе, фришак/фрижак лебац
- 7.7.6.2. *сушен и млевен хлеб*: мрвице од леба, презла
- 7.7.6.3. *упржене мрвице тврдог хлеба*: дробац
- 7.7.6.4. *двапут препечен хлеб*: двопек
- 7.7.6.5. *јело од старог хлеба, попареног замашћеном сланом водом*: попара, попаруша
- 7.7.6.6. *хлеб(обично стари) печен у масти или на платни*: прженица
- 7.7.6.7. *хлеб(обично стари) натопљен у млеко и јаја и пржен у масноћи*: бундашкењер, бундашмоча, завијача, квашеница, моча, прженица, хлеб у јаја
- 7.7.7. *обредни хлебови*:
- 7.7.7.1. *хлепчић који се дели на комадиће и користи у цркви приликом причешћа*: наора, паскурица
- 7.7.7.2. *делови тог хлеба*: наора
- 7.7.7.3. *погача која се носи у част рођење детета*: повојница
- 7.7.7.4. *колач који се прави кад дете прохода*: поступаница, поступавница, поступарница

7.8. *пецива*

7.8.1. *пециво од финог теста у виду полумесеца*: кифла

7.8.2. *кисело тесто вађено округлом модлом*: погачица

7.8.3. *дизано тесто, исечено у правоугаонике, засечено на средини и пржено на масноћи*: листић, лепињица, мекика

7.8.4. *пециво савијено у круг и местимично премазано смесом брашна, соли и воде*: переца

7.8.5. *пециво од финог теста округлог облика*: земичка

7.8.6. *округло тесто са млеком пржено на масти*: гибанчица

7.9. *остала јела од брашна*:

7.9.1. *јело од кукурузног брашна закуваног у води*: жмара, качамак, куља, макарун, мамаљуга, палента

7.9.2. *јело од кукурузног брашна, јаја, млека, масноће и сира печено у тепсији*: проја

7.9.3. *каша од пшеничног брашна, воде и соли*: мандара

7.1. У овом тематском пољу дајемо називе за јела од теста, као и радње у вези са његовом припремом.

7.1.1. 'Тесто умешено са квасцем' реализовано је сложеним лексемама *кисело тѐсто* и *у̀кисело тѐсто* која је територијално распрострањенија.

7.1.2. 'Тесто умешено без квасца' назива се *у̀слатко тѐсто* у свим пунктовима.

7.1.3. Знак 'радње у вези са тестом' диференцира се на пет поткатегорија.

7.1.3.1. 'Радња којом се означава да је тесто остављено да нарасте, да се подигне' означава се глаголском лексемом *у̀скиснути* у свим пунктовима.

7.1.3.2. 'Радња која означава да је тесто остављено да одстоји' каже се *одмòрити се*, ређе *киснути*.

7.1.3.3. 'Радња која означава да је тесто остављено да се суши' означава се лексемом *просушити*.

7.1.3.4. *Растезати* каже се за радњу која означава да се тесто тегли преко руке.

7.1.3.5. 'Обликовати тесто' каже се *скружити*.

7.1.4. Семема 'округао комад теста који се развлачи у коре, листове' реализује се простеим лексемама *јуфка* и *дбга*. Турцизам *јуфка* забележен је на територији Бачке и Срема, док је лексема *обга* забележена у Банату (в. кр. бр.8).

7.1.5. 'Лист развученог теста' зове се *лист*.

7.1.6. За 'ређе тесто' потврђена је придевкса лексема *житко*.

7.2. Под овим диференцијалним знаком издвојили смо називе теста за супе и чорбе.

7.2.1. 'Танко разваљано тесто, сечено на танке пругиће' реализује се простим домаћим лексемама *резанац* и лексемом *резаница* у пунктовима северног Баната.

7.2.2. За 'тесто које је сечено на танке квадратиће' употребљава се германизам *флџкице*.

7.2.3. Семема 'тесто кидано прстима' реализује се простом домаћом лексемом *ваљушак*, ређе деминутивом *ваљушчић*.

7.2.4. 'Тесто обликовано у лоптице' идентификовано је германизмима *нокла*, деминутивом *ноклица* у пунктовима северног Баната, док је у осталим пунктовима забележена лексема такође геманског порекла *кнедла*.

7.2.5. Под овим диференцијалном знаком дајемо називе за теста вађена кашиком.

7.2.5.1. За 'тесто од брашна, јаја и соли, вађено кашиком' потврђен је германизам *кнедла* у свим пунктовима.

7.2.5.2. За 'тесто од гриза, јаја и соли вађено кашиком' каже се *гриз кнедла*, где је као мотивациона база послужио сам састав, именица гриз.

7.2.5.3. За 'тесто умешено са цигерицом и вађено кашиком' идентификована је предлошко падежна конструкција *кнедла од мигерице* у свим пунктовима.

7.2.5.4. 'Дугачко изваљано тесто које се закувава у чорби' идентификује се хунгаризмом *чѝков* у пунктовима северног Баната док у осталим пунктовима нисам нашла потврду за ову семему.

7.3. У посебно микропоље сврстана су кувана слана теста.

7.3.1. 'Тесто сечено на троуглове и помешано са кромпиром и луком' зове се *насуво са кромпиром* у свим пунктовима. Лексема *насуво* са квалификаторима *са кромпиром*, *са маком*, *са сиром*, *са орасима*, *са рогачем* реализује се на територији Баната и Шајкашке, док у осталим деловима Бачке и у Срему, лексема *насуво* има значење само *насуво са кромпиром*.

7.3.2. За семему 'тесто исечено на танке пругиће и помешано са сиром и јајима' забележили смо вишесложне називе *насуво са сиром* и *насуво са јајима*, у пунктовима северног Баната и Шајкашке и *резанци са сиром* у пунктовима северног Срема и западне Бачке, али и *резанци са сиром* у пунктовима Шајкашке.

7.3.3. 'Тесто измрвљено у зрнасте мрвице' идентификује се турцизмом *тарана* у већини пунктова, док смо у јужном Банату забележили лексему *трѐна*.

7.4. У ово микропоље сврстали смо називе за кувана слатка теста.

7.4.1. За 'тесто у облику ваљушчића замешено са кромпиром и зачињено презлама' забележено је четири лексеме *ваљушчић*, *кнедла*, *флута* и *шуфнодла* који је и најфреквентнији и покрива највећи део испитане територије.

7.4.2. 'Тесто у облику лоптица пуњено шљивама' реализује се мађаризмом *гомбоци* у највећем броју пунктова, док лексичка реализација *кнедле са шљивама* покрива ужи ареал северног Срема (в. кр. бр. 10). Изузетак чини један пункт у Бачкој, у Стапару где се за означавање ове семеме користи лексема *бѝратфиле*.

7.4.3. За 'тесто сечено на квадратиће и пуњено пекмезом' забележили смо следеће лексеме: *ташици*, *лѐквар ташици*, *бѝратфиле* и у једном пункту *шлѝјтици*. У пункту са шокачким становништвом забележили смо лексему *пѐрка*. Ова лексема има и значење 'тесто сечено на квадратиће пуњено пекмезом, маком и орасима' које се спремало на Бадњи дан. У Речнику сам ову лексичку реализацију уписала под посебном одредницом, а не као синоним за *ташке*. Такође није ни картографисана.

7.4.4. За 'тесто сечено на танке пруте, зачињено маком, орасима, пекмезом' забележили смо вишесложне називе *насуво с маком/резанци с маком, насуво с орасима, насуво с пекмезом*. Вишесложни назив *насуво с маком, орасима* покрива ареал Баната и Шајкашке, док лексичка реализација *резанци са маком, орасима* покрива ареал Срема и западне и југозападне Бачке. У пунктовима са шокачким становништвом забележене су вишесложне лексеме *макем тисто, орем тисто, сирем тисто*.

7.5. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за пржена теста.

7.5.1. У свим пунктовима за семему 'тесто у облику лоптица пржено на масноћи и зачињено пекмезом' јавља се лексема германског порекла *крђфна*.

7.5.2. За 'колач који се истиска кроз шприц и пржи' потврђена је сложена лексема *шприц крђфна* у свим пунктовима. Као мотивациона база ове лексеме послужило је средство.

7.5.3. 'Колач од дизаног теста који се вади кашиком и пржи' назива се *уштитак* у свим пунктовима.

7.5.4. Семема 'врста колача у облику танких лепиња од пшеничног брашна, млека и јаја испечених у тави, тигању' реализује се простим лексемама страног порекла мађаризмом *палачинке* који обухвата територију Бачке и Срема и акценатска варијанта рум. дијалектизма *сковѐрци* у јужном Банату (в. кр. бр. 7).

7.5.4.1. Велика лексичка разноликост забележена је за означавање семеме 'јело од гуше умешеног теста од јаја, брашна и млека печено у рерни'. Најфреквентнија лексема је *ладњача*, обухвата ареал северног Баната и део Бачке. Лексема *мућеница* обухвата ареал Шајкашке и северног Срема, а лексема *бућканица* потврђена је у пунктовима јужног Баната. Лексичке реализације *лежбаба* и *лезибаке* покривају ареал северозападне Бачке, укључујући и пунктове са шокачким становништвом (в. кр. бр. 3).

7.5.5. 'Посластица од теста као за палачинке коме су додате настругане јабуке' реализује се вишесложним називима *јабуке у шлафроку* и *јабуке у шлафруку*.

7.6. Овде дајемо називе за јела од теста с надевима.

7.6.1. Назив за 'смесу којом се надева тесто' најчешће се употребљава германизам *фил*, ређе *надев* који је забележен у неколико пунктова северног Баната.

7.6.1.1. 'Стављати фил у тесто' каже се *надевати, филовати*

7.6.1.2. 'Прелив преко колача' реализује се романизмом *глазура* у свим пунктовима.

7.6.2. За 'јело од лиснатог (тегљеног теста) надевено филлом' забележена је велика лексичка разноликост *гибаница, гужвара, гужварица, слатка гужвара, пџита* и *растезано тџесто*.

7.6.2.1. 'Лиснато тесто надевено сиром' зове се *гибаница са сиром* и *пџита са сиром*.

7.6.2.2. За 'лиснато тесто надевено кромпиром' забележили смо лексеме *пџита са кромпиром* и *кромпџируша* које су најфреквентније и лексема *кромпџирача* потврђена у пунктовима северног Баната.

7.6.2.3. 'Лиснато тесто надевено купусом' назива се *кџупусџа, кџупусџара*. Ове потврде забележили смо у малом броју пунктова .

7.7. У ово микропоље сврстали смо називе за хлеб и јела од хлеба.

7.7.1. Као општи назив за 'производ од брашна, воде, соли и квасца' забележили смо домаћу лексему са фонетско морфолошким варијацијама *лџб, лџбаџ* и *хлџб*.

7.7.1.1. 'Додатак који помаже да хлеб нарасте' идентификован је лексемама *кџасаџ*, који је и најфреквентнији, *кџмлов* који обухвата ареал Баната и у једном пункту Срема, у Вашици забележила сам лексему *гџерме*.

7.7.2. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за врсте хлеба према облику. Овде је дакле за мотивациону базу послужио сам облик хлеба.

7.7.2.1. 'Округао хлеб' потврђен је морфолошким варијантама лексема *џџпов, џџповка*, и у једном пункту јужног Баната забележили смо лексему *тањанџџа*.

7.7.2.2. За 'дугуљаст хлеб' каже се *вџкна* у свим пунктовима.

7.7.2.3. За семему 'производ од хлебног теста али без квасца' потврђена је проста лексема *пџгача* у свим пунктовима. Непознато је да ли је ова лексема ушла у наш језик преко мађарског или немачког језика (в. Скок 1974.).

7.7.2.4. 'Растањено тесто кружног облика које се обично пече пре хлеба' реализује се мађаризмом *лџџиња* у свим пунктовима.

7.7.3. За семему 'крај хлеба' забележили смо фонетско морфолошке варијације просте лексеме *о̀крајак*, *о̀крајка*, која је и најфреквентнија и лексема *п̀у̀пу̀шка* забележена у Шајкашкој.

7.7.4. Лексемом *п̀у̀пу̀шка* означена је и семема 'грба на хлебу' у свим пунктовима.

7.7.5. За семему 'парче хлеба' забележено је неколико лексичких реализација. Фонетска варијација *к̀д̄ма̀д*, *к̀д̄ма̀т* обухвата највећи ареал, *к̀рѝшка* је забележена у пунктовима Шајкашке и северног Срема и *па̀рче* у пунктовима северног Баната.

7.7.6. За семему 'стари хлеб' идентификовали смо придевску лексему *ба̀јат* и фонетске варијанте сложених лексема *ста̀ри лѐбац*, *ста̀ра лѐба*

7.7.6.1. За семему 'свеж хлеб' забележили смо придевску лексему *та̀зе* и фонетску варијанту сложене лексеме *фра̀шак/фра̀жак лѐбац*.

7.7.6.2. Простом лексемом *прѐзла* означена је семема 'сушен и млевен хлеб' у већини пунктова и у једном пункту југозападног Срема забележили смо вишесложни назив *м̀рвице од лѐба*.

7.7.6.3. За 'упржене мрвице тврдог хлеба' каже се *др̀бац*.

7.7.6.4. За 'двапут препечен хлеб' каже се *п̀р̀женица* и *дво̀пек*.

7.7.6.5. Назив за 'јело од старог хлеба попареног замашћеном сланом водом' зове се *по̀пара* и у западном Срему забележили смо морфолошку варијанту лексеме *по̀па̀руша*.

7.7.6.6. 'Хлеб (обично стари) печен у масти или на платни' је *п̀р̀женица*.

7.7.6.7. Велику лексичку разноликост пружа семема 'хлеб(обично стари) натопљен у јаја и млеко и пржен у масноћи' Најфреквентије лексеме су *мо̀ча* и *завѝјача*, обухватају ареал Бачке и Срема, а Банат у том смислу показује лексичку шароликост: *бу̀ндашикѐњер*, *бу̀ндаш мо̀ча*, *к̀ва̀шеница*, *п̀р̀женица* и *хлѐб у јаја* (в. кр. бр. 1).

7.7.7. У ово микропоље дајемо називе за обредне хлебове.

7.7.7.1. 'Хлепчић који се дели на комадиће и користи у цркви приликом причешћа' зове *паску̀рица*.

7.7.7.2. *Нàора* је и назив за 'освећен хлеб у комадићима који се после литургије дели верницима'. Ову лексему смо забележили у свим пунктовима.

7.7.7.3. 'Погача која се носи у част рођења детета' реализује се акценатским варијантама лексема *пòвојница*, *пòвојница*.

7.7.7.4. За семему 'колач који се прави кад дете прохода' забележили смо неколико фонетских варијанти лексема : *посту̀паница* која је забележена на најширем подручју, *посту̀п̃аница* забележена у пунктовима северног Баната и у једном пункту средњег Баната забележили смо лексему *посту̀п̃авница*.

7.8. У ово микропоље сврстали смо називе за разне врсте пецива.

7.8.1. За 'пециво од финог теста у облику полумесеца' потврђен је германизам *кíфла* на читавом терену.

7.8.2. 'Кисело тесто вађено округлом модлом' назива се *пòгачица* у свим пунктовима.

7.8.3. За семему 'дизано тесто исечено у правоугаонике, засечено на средини и пржено на масноћи' забележили смо неколико лексема . Најфреквентнија је *мèкика*, обухвата највећи део испитане територије, док се лексеме *лìстић* и *лèтињица* јављају спорадично у неколико пунктова.

7.8.4. 'Пециво савијено у круг и местимично премазано смесом брашна, соли и воде' реализује се мађаризмом *перéца* и *пèрèц* у Шајкашкој.

7.8.5. За 'пециво од финог теста округлог облика' забележен је германизам *зèмичка* у свим пунктовима.

7.8.6. Лексемом *гибàнчица* означена је семема за 'округло тесто са млеком пржено на масти'

7.9. Знак 'остала јела од брашна' диференцира се на три поткатегорије.

7.9.1. За семему 'јело од кукурузног брашна закуваног у води' забележили смо неколико лексичких реализација. *Кúља* и *мамàљуга* су најфреквентније и покривају највећи део испитане територије. Ове лексеме су пореклом из румунског језика. Остале лексичке реализације *качàмак* *ма̀карун*, *пàлента*, *жмàра* јављају се на нешто ужем ареалу (деталније в. кр. бр. 12).

7.9.2. 'Јело од кукурузног брашна, јаја, млека, масноће и сира печено у тепсији' назива се *проја* у свим пунктовима.

7.9.3. У свим пунктовима забележена је лексема *мандара* за семему 'каша од пшеничног брашна, воде и соли'. (Према Скоку врста пастирског јела, грцизам, 1974.).

У тематском пољу *Јела од теста* добијене су реалеме којима се именују различите врсте теста као и радње у вези са његовом припремом садржане у неколико појединачних целина. Грађа је показала да су називи за врсте теста који се додају течним јелима углавном просте лексеме, најчешће германизми: *кнедле, нокле, флекције, ташици*. Забележен је и хунгаризам *чикови*. Од домаћих лексема у употреби су *резанци и ваљушици*, чија је мотивациона база *начин* припремања.

У тематским микропољима која се односе на *хлеб, пецива и јела од брашна, кувана слана, слатка и пржена теста* већи је удео домаће лексике *лебац* (општи назив), *квасац* (основни састојак), *обга, ушитици, попара, проја, прженица, квашеница, моча, насуво, гибаница, повојница, поступаница*, а позајмљенице су хунгаризми: *циповка, леџиња, переца, палачинка, гомбоце*, германизми: *векна, земичка крофна, фил*, романизми: *куља, мамаљуга, сковерци*, турцизам *пита*.

Грађа показује следеће синониме: *моча/прженица/квашеница/бундашкењер/бундашмоча; пита/гибаница/гужва ра/савијача; гомбоце/кнедле са шљивама; куља/мамаљуга/палента/макарун/жмара, палачинке/сковерци, ладњача/бућканица/мућеница/лежбаба/лезибаке; насуво са маком, сиром/резанци са маком, сиром; јуфка/обга*.

8. Јела од јаја

8.1. *отити* назив: јаје

8.1.1. делови јајета:

8.1.1.1. *љуска јајета*: љуска

8.1.1.2. *бели део јајета*: беланце, белањак

8.1.1.3. *жути део јајета*: жуманце

8.2. *врсте јела од јаја*

8.2.1. *јаје кувано у љусци*: барено јаје, кувано јаје

8.2.2. *јаје пржено уцело*: јаје на око , печено јаје

8.2.3. *умућена јаја пржена на масноћи*: кајгана

8.3. *улупана пена од беланаца*: шне, шнеј

8.3.1. *улупати пену*: улупати , утући

8.4. *јаја фарбана за Ускрс*: фарбана јаја

8.4.1. *боја за јаја*: варзило

8.4.1.1. *бојити јаја*: фарбати

8.4.2. *прво обојено црвено јаје које се чува до следећег Ускрса*: чуваркућа

8.1. Као општи назив у овом семантичком пољу јавља се лексема *јаје*.

8.1.1. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за делове јајета.

8.1.1.1. За семему 'љуска јајета' потврђена је лексема *љуска*.

8.1.1.2. За 'бели део јајета' забележене су лексеме *беланце* и *беланџак*. Боја је послужила за мотивациону базу ових лексема.

8.1.1.3. 'Жути део јајета' назива се *жуманце*. Ова проста лексема идентификована је на целом испитаном подручју.

8.2. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за јела од јаја.

8.2.1. За 'јаје кувано у љусци' каже се *барено јаје*, *кувано јаје*. Прва лексема забележена је у пунктовима Шајкашке, док је друга карактеристична за Срем.

8.2.2. За семему 'јаје пржено уцело' идентификоване су лексеме *јаје на око*, *јаје на око*, *печено јаје*. Вишесложни назив *јаје на око* забележен је на терену Срема, док је учесталија сложена лексема *печено јаје* и јавља се у Бачкој и Банату.

8.2.3. 'Умућена јаја пржена на масноћи' називају се *кајгана*. Ову лексеми смо забележили на читавом терену.

8.3. 'Улупана пена од беланаца' идентификована је фонетским варијантама *шнѐ*, *шнѐј*.

8.3.1. 'Улупати пену' каже се *улупати*, мада смо добили више потврда за лексему *утући*.

8.4. 'Јаје фарбано за Ускрс' зове се *фѐрбано јаје*.

8.4.1. 'Боја за јаја' реализује се лексемом *бѐја*. Поред лексеме *бѐја*, забележили смо у једном пункту у Бачкој и лексему *вѐрзило*.

8.4.1.1. 'Бојити јаја' каже се *фѐрбати*.

8.4.2. Лексичка реализација *чувѐркућа* јавља се за семему 'прво обојено црвено јаје које се чува до следећег Ускрса' у свим испитаним пунктовима.

У овом семантичком пољу преовлађују просте лексеме, док се вишечланим лексемама идентификују називи за јела од јаја. Лексеме су домаћег порекла, а за мотивациону базу послужила је боја: *беланце*, *белањак*.

9. Јела од меса

9.1. *заједнички назив за све врсте печења*: печеница, печење, печено месо

9.1.1. *врсте печења*

9.1.1.1. свињско печено месо/ свињско печење

9.1.1.2. живинско месо

9.1.1.3. кокошије месо

9.1.1.4. говеђе месо/говедина, говеђина, гушћије месо/гушчетина, јагњеће месо/јагњетина, јареће месо/јаретина, пачије месо/пачетина, пилеће месо/пилетина, прасеће месо/прасетина, морчије месо, телеће месо/телетина

9.2. *назив за јело од динстаног лука, меса или изнутрица*: паприкаш

9.2.1. *назив за исто јело које се прави кад се кољу свињи*: дисноторски паприкаш

- 9.2.2. *назив за исто јело од рибе:* рибљи паприкаш, фиш паприкаш
- 9.2.3. *назив за јело од динстаног лука и ситно исецканог јунећег или овчијег меса:*
гулаш
- 9.2.4. *назив за исто јело од телетине или пилетине:* перкелт
- 9.3. *општити назив за месо обрађено у посебно намењеној машини:* млевено месо
- 9.3.1. *називи за јела од млевеног меса:*
- 9.3.1.1. *којим се пуне паприке:* пуњена паприка, филована парика
- 9.3.1.2. *које се завија у листове киселог купуса:* сарма
- 9.3.1.3. *које се завија у листове винове лозе или блитве:* сармица
- 9.3.1.4. *назив за јело од поврћа (најчешће кромтира) и млевеног меса:* мусака
- 9.3.2. *назив за јело од млевеног меса обично припремљеног на жару:*
- 9.3.2.1. *у облику малих ваљушака:* ћевапчић
- 9.3.2.2. *у облику омањих погача:* пљескавица
- 9.4. *назив за јело добијено од куваног меса из супе:* кувано месо,
римфлајш/ринфлајш
- 9.4.1. *назив за јело од пилеће џигерице, јаја, першуна и удробљеног хлеба које се кува заједно са супом:* гарнир, гарнирунг
- 9.5. *назив за јело са месом и тиринчем:* пилав
- 9.6. *назив за јело припремљено на масноћи:* печено месо, печење
- 9.6.1. *јело од млевеног меса у облику мањих лоптица печено на масноћи:* ћуфта
- 9.6.2. *јело од млевеног меса у облику ролата печено на масноћи:* фашир
/фаширано месо
- 9.7. *назив за јело од меса уваљаног у брашно и јаја и припремљеног на масноћи:*
поховано месо

9. У ово семантичко поље сврстали смо називе за јела од меса.

9.1. 'Заједнички назив за све врсте печења' идентификује се лексичким реализацијама *печење*, *печењница*, и *печено месо*.

9.1.1. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо врсте печења. Мотивисаност ових лексема одређена је саставом.

9.1.1.1. 'Печено месо од свиње' назива се *свињско печено месо/свињско печење*.

9.1.1.2. 'Печено месо од живине' је *живињско месо*.

9.1.1.3. 'Печено месо од кокоши' је *кокошије месо*.

9.1.1.4. Под овим знаком сврстали смо остале врсте печеног меса *гушичије/гушичетина*, *јагњеће/јагњетина*, *јареће/јаретина*, *пачије/пачетина*, *пилеће/пилетина*, *прасеће месо/прасетина*.

9.2. Назив за 'јело од динстаног лука, меса или изнутрица' је *пӗприкаш* у свим пунктовима.

9.2.1. Назив за 'јело које се прави кад се кољу свиње' је *динџторски пӗприкаш*.

9.2.2. За 'јело од динстаног лука, паприке и рибе' забележене су лексичке реализације *рибљи пӗприкаш* и *фишпаприкаш*. Ову лексема забележена је у пунктовима северног Срема. Код ових лексема мотивациона база је сам састав.

9.2.3. Простом лексемом *гулаш* означена је семема 'јело од динстаног лука и ситно исецканог јунећег или овчијег меса'. Забележена је у свим пунктовима.

9.2.4. 'Јело од динстаног лука и пилетине или телетине' реализован је лексемом мађарског порекла *пёркелт*. Ова проста лексема потврђена је у пунктивма северног Баната док у осталим подручјима нисам нашла потврду.

9.3. Општи назив за месо обрађено у посебно намењеној машини зове се *млевено месо*.

9.3.1. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за јела од млевеног меса.

9.3.1.1. За 'јело од млевеног меса којим се пуне паприке' добијене су две сложене лексеме *фйлована п̀прика* и *пўњена п̀прика*.

9.3.1.2. 'Јело од млевеног меса које се завија у листове киселог купуса' назива се *с̀рма*. Ова лексема забележена је на читавом испитаном терену.

9.3.1.3. За 'јело од млевеног меса које се завија у попарене листове винове лозе или блитве' добијена је деминутивна форма *с̀рмица*.

9.3.1.4. Семема 'јело од поврћа (најчешће кромпира) и млевеног меса' реализује се турцизмом *мус̀ака* у свим испитаним пунктовима.

9.3.2. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за јела од млевеног меса припремљених на жару.

9.3.2.1. За 'јело од млевеног меса у облику малих ваљушака, печено на жару' забележен је турцизам *ћев̀ачић* на читавом испитаном терену.

9.3.2.2. 'Јело од млевеног меса у облику мањих погача печених на жару' је *пљ̀скавица*.

9.4. За семему 'јело добијено од куваног меса из супе' добили смо лексичке реализације немачког порекла са различитим фонетским варијантама *рй̀мфлаји*, *рй̀нфлаји*, и вишесложни назив *кў̀в̀ано м̀есо* забележен у ужем ареалу западне Бачке и северног Срема.

9.4.1. 'Јело од пилеће цигерице, јаја, першуна и удробљеног хлеба које се кува заједно са супом' реализује се романизмом *г̀арнй̀р* и *г̀арнй̀рунг*.

9.5. Турцизмом *пй̀л̀ав* означена је семема 'јело са месом и пиринчем' у свим пунктовима.

9.6. 'Јело припремљено на масноћи' реализује се вишесложним називом *п̀ечено м̀есо* и простом лексемом *печ̀ење*.

9.6.1. 'Јело од млевеног меса у виду лоптица печено на масноћи' реализује се простом лексемом *ћў̀фта* у свим пунктовима.

9.6.2. За 'јело од млевеног меса у облику ролата, печено на масноћи' добили смо германизам *ф̀ашир* и сложену лексему *ф̀ашир̀ано м̀есо*.

9.7. 'Јело од меса уваљаног у брашна и јаја и припремљено на масноћи' назива се *пдоховано месо* у свим пунктовима.

Грађа показује да је у анализираном тематском пољу добијено више простих: (*печење, гулаш, сарма, тилав*) и сложених лексема: (*дисноторски наприкаш, поховано месо, рибљи наприкаш*) којима се именују појединачни називи за јела од меса. Њихова мотивисаност одређена је углавном саставом: (*млевено месо, свињско печење, рибљи наприкаш*) или наменом: (*дисноторски наприкаш*). Поред домаћих лексема, најчешће прозирне мотивације, забележено је више позајмљеница и то највише турцизама: (*сарма, мусака, тилав, ћевапчић*) из мађарског језика: (*гулаш, наприкаш, перкелт*), а из немачког: (*фашир, римфлајш/ринфлајш*).

10. Месне прерађевине:

10.1. *назив за дан или гозбу када се кољу свиње*: диснотор, диснатор, забијачка, карбиње, свињокољ, свињокоља, свињска даћа

10.2. *распорити свињу и сећи на делове*: раскалити, расплатити, располовити, растранчирати

10.2.1. *прелити заклану свињу врелом водом*: парити, шурити

10.2.2. *скидати длаку са заклане свиње*: палити (сламом, глокном), прљити

10.2.3. *чистити црева*: расправљати, чистити

10.3. *име јелу од ножица главе, кувано у води и разливено у посуде*: лучење, пиктије, пихтије, питије

10.4. *сушено димљено месо*:

10.4.1. *од задњег бута*: задња шунка

10.4.2. *од предњег бута*: плећка, предња шунка

10.4.3. *назив за слану воду са зачинима у који се ставља месо*: пац, саламура

10.5. *назив за мастан поткожни слој на трбуху свиње*: пауфлек, пафлек, потрбушина

- 10.5.1. *назив за мекани, поткожни слој испод ребара свиње*: пабушина
- 10.5.2. *назив за месо са масноћом*: прошарано месо, шарено месо
- 10.6. *назив за месом надевена црева*: кобасица
- 10.6.1. *дебља обично љута кобасица*: кулен
- 10.6.2. *црева надевена свињским изнутрицама са зачинима*: бела кобасица, кашара, мајушка, урка, хурка, џигерњача
- 10.6.3. *црева надевена крвљу и парчићима сланине*: крвавица, крварица, крвњача
- 10.6.4. *црева надевена исецканим дробом*: кавурма, каурма
- 10.6.5. *црева надевена свињским изнутрицама и тиринчом*: пиринцара
- 10.7. *желудац надевен месом и изнутрицама*: гембец, шваргла
- 10.7.1. *јело од исецканог куваног желуца*: шкембићи
- 10.8. *назив за барено месо и изнутрице за надове*: баревина, баротина, обара, обарина
- 10.8.1. *масноћа са баротине*: маст из баротине, маст са обаре
- 10.8.1.1. *правити маст*: топити
- 10.8.2. *коцка исечене масноће*: сланина
- 10.8.3. *остатак после топљења масти*: чварак
- 10.8.4. *талог од чварака*: дрожина, троп
- 10.8.5. *подвољак свиње*: гроник, гројник
- 10.8.6. *свињска кожица*: кожура, кожурица

10. У ово семантичко поље сврстали смо називе за производе добијене прерадом меса као и реалије које означавају радње у вези са прерадом меса.

10.1. Велику лексичку разноликост забележили смо за семему 'назив за дан или гозбу када се кољу свиње'. Најфреквентније лексеме су *дiснџтор*, *дiснiтор* ,

свињдокољ(а), и *забијачка*. Остале лексеме *ка̀рбиње*, *свињска да̀ћа*, се јављају на ужем ареалу (в. детаљније на к. бр. 6). Незнатан број информатора ову појаву назвао *клање свиња*.

10.2. Семема 'распорити свињу и сећи на делове' реализована је глаголским лексемама *расплатити*, *раска̀лити*, *распол̀вити* и у пунктовима са шокачким становништвом *растранчѝрати*.

10.2.1. 'Прелити свињу врелом водом' каже се *па̀рити* и *шурити*.

10.2.2. Глаголским лексемама *пр̀лити* (*најчешће бутаном*), *па̀лити* (*сламом или глокном*) означавамо радње везане за скидадање длаке са свиње.

10.2.3. 'Чистити црева' каже се у већини пунктова *чѝстити*, док сам у северном Банату забележила лексему *распра̀вљати*.

10.3. За семему 'јело од ножица, главе, кувано у води и разливано у посуде' забележили смо неколико фонетски различитих ликова *пиктије*, *пихтије*, *питије*. У пунктовима северозападне Бачке код шокачког становништва забележена је лексема *лу̀чење*.

10.4. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за сушено димљено месо.

10.4.1. 'Димљено месо од задњег бута' назива се *за̀дња шунка* у свим пунктовима.

10.4.2. За 'димњено месо од предњег бута' забележили смо лексеме *прѐдња шунка* и *плџка*.

10.4.3. 'Слана вода са зачинима у које се ставља месо' реализује се романизмом *сала̀мура* на читавом испитаном терену, само у једном пункту добила сам лексему *па̀ц*.

10.5. За семему 'мастан поткожни слој на трбуху свиње' забележили смо неколико лексема: *па̀трбушина* и мање фреквентну фонетску варијанту лексичке реализације *па̀флек*, *па̀уфлек*.

10.5.1. " Месо са стомака, танки поткожни слој испод ребара свиње' назива се *па̀бушина*.

10.5.2. 'Месо са масноћом' назива се *шарѐно мѐсо/прдѝарано мѐсо*.

10.6. 'Црево надевено месом' је *коба̀сица* у свим пунктовима.

10.6.1. 'Дебља, обично љута кобасица' назива се *кѹлѣн* у свим пунктовима.

10.6.2. Велику лексичку разноликост показује семема 'црева надевена месом, кожуром и белим луком'. Забележили смо пет лексичких реализација: *мајушка*, *кашара*, *урка/хурка*, *цигѣрњача* и *бѣла кобасица*. Детаљан распоред лексема (в. кр. бр. 4.).

10.6.3. 'Црева надевена крвљу и парчићима сланине' идентификована су различитим фонетско морфолошким варијацијама *крвѣвица*, *крвѣрица*, *крвѣњача*. Мада је *крвѣвица* најфреквентнији назив, остали се јављају спорадично.

10.6.4. За семему 'црева надевена исецканим дробом' добили смо фонетску варијацију лексеме *кавѹрма/каѹрма*.

10.6.5. Семема 'црева надевена свињским изнутрицама и пиринчом' реализује се лексемом *пирицара*.

10.7. 'Желудац надевен месом и изнутрицама' назива се *шваргла*. Лексему *гѣмбец* забележили смо у пунктовима северног Баната.

10.7.1. За 'јело од исецканог куваног желуца' добили смо лексичку реализацију *шкѣмбѣћи* у свим пунктовима.

10.8. За 'барено месо и изнутрице за надеве' добили смо лексеме *баротина* који је најфреквентнији на терену Шајкашке и фонетске варијанте *баревина*, *дбара*, *обарина*.

10.9.1. За семему 'масноћа са баротине' забележили смо вишесложне лексеме *маст из баротине* и *маст са дбаре*.

10.9.1.1. 'Правити маст' каже се *топити маст*.

10.9.2. За семему 'коцка исечене масноће' забележили смо лексему *сланина* у свим пунктовима.

10.9.3. 'Остатак после топљења масти' назива се *чварак* у свим пунктовима.

10.9.4. За семему 'талог од чварака' забележили смо лексему *дрѣждина* која је уједно и најфреквентнија и лексему *трѣп* у Јужном Банату.

10.9.5. 'Подвољак свиње' назива се *грѣнѣк*, готово у свим пунктовима, док у јужном Банату бележимо фонетску варијанту *грѣјнѣк*.

10.9.6. За 'свињску кожицу' забележили смо акценатске варијанте *кџџура*, *кожура* и деминутив *кожурица*.

У анализираном семантичком пољу забележено је више простих (*диснотор*, *кобасица*, *пиринџара*) и сложених (*предња шунка*, *задња шунка*) назива којима се именују одређене месне прерађевине, али и оних именованих описно (уп. нпр. *скидати длаку*, *маст са баротине*). Такође су забележене поједине радње у вези са њиховим справљењем (*прљити*, *расправљати*, *шурити*). Грађа показује да највише лексема из овог тематског круга спада у позајмљенице из мађарског (*диснотор*, *мајушка*, *хурка*, *гембец*), ређе немачког (*шунка*, *шваргла*) и сасвим ретко турског језика (*тихтије*). Забележен је и један романизам (*саламура*).

У овом семантичком пољу налазимо синониме: *диснотор/забијачка/карбиње/свињокољ/свињскадаћа*; *хурка/мајушка/џигерњача/кашара/бела кобасица*.

11. Врсте меса и делови:

11.1. *назив за месо пернате живине*: живина, живинско месо

11.1.1. *меснати део ноге код перади*: батак

11.1.1.1. *део изнад батака*: карабатак, широки батак

11.1.2. *месо светло беле боје код перади*: белина, бело месо

11.1.3. *име за део изнад репа*: тртица

11.1.4. *део између главе и трупа*: шија

11.1.5. *део који служи за летење*: крило

11.1.6. *скидати перје са кокошке*: очерупати, черупати

11.2. *име за свињско месо с обе стране кичме*: кичменица, крменадла, крмонадла

11.2.1. *месо са предње стране испод врата*: вратна крменадла, груди, кратка крменадла

- 11.2.2. *месо са стомака*: потрбушина
- 11.2.3. *задњи део ноге изнад колена*: бут
- 11.2.4. *део ноге изнад колена*: буткица, коленица
- 11.2.5. *део ноге испод колена*: папак
- 11.2.6. *део са танким извијеним костима на грудима*: ребра
- 11.2.7. *фино месо уз кичму*: мишић, шалови
- 11.2.8. *бела крменадла ближе рету*: бела крменадла, вајзбратна крменадла
- 11.2.9. *месо уз бубрег*: бубрежњак
- 11.3. *заједничко име за све унутрашње органе*:
  - 11.3.1. *код живине*: дроб, изнутрице, утроба
  - 11.3.2. *код крупније стоке*: изнутрице
  - 11.3.3. *назив за унутрашњи орган у коме се вари храна*:
    - 11.3.3.1. *код живине*: брбужак, бубац, желудац
    - 11.3.3.2. *код свиња*: бураг, гембец
  - 11.3.4. *унутрашњи орган тамноцрвене боје*: цигерица
  - 11.3.5. *унутрашњи орган који служи за дисање*: бела цигерица
  - 11.3.6. *црева код животиња*: крезле
- 11.4. *врсте меса које се једу*: живинско месо, јагњећије/јагњеће, јунеће, овчије, пачије, пилећије/пилеће, прасећије/прасеће, свињско, ћуреће

11. У ово семантичко поље сврстали смо називе за врсте меса и делове.

11.1. Општи назив за месо пернате живине идентификован је лексичким реализацијама *живина* и *живинско месо*. Обе лексеме су подједнако фреквентне у испитаним пунктовима.

11.1.1. 'Меснати део ноге код перади' зове се *ба̑т̑а̑к*.

11.1.1.1. 'Део изнад батака' реализује се лексемама *ка̑рабатак* који је најфреквентнији и сложеном лексемом *ши̑роки ба̑так* забележен у пунктовима северног Баната.

11.1.2. Семема 'месо светло беле боје код перади' идентификује се лексемама *бе̑лина, бе̑ло ме̑со* која је и фреквентнија. Као мотивациона база код ових назива послужила је боја.

11.1.3. 'Део изнад репа' зове се *тр̑тица*.

11.1.4. 'Део између главе и трупа' назива се *ши̑ја*.

11.1.5. 'Део који служи за летење' је *кри̑ло*.

11.1.6. 'Скидати перје са кокошке' каже се *чер̑упати* и *очер̑упати*. Префикс нијансира трајање радње.

11.2. 'Свињско месо с обе стране кичме' идентификује се простим лексемама различитих фонетских варијанти *крмена̑дла* и *крмона̑дла* забележених у северном Банату, док је у једном пункту забележен назив *кичме̑ница*.

11.2.1. За 'месо са предње стране испод врата' забележене су лексеме *гру̑ди* и вишесложни називи *вратна крмена̑дла* и *кратка кичме̑ница*.

11.2.2. 'Месо са стомака' зове се *пот̑рбушина*.

11.2.3. 'Задњи део ноге изнад колена' идентификован је простом лексемом *бу̑т*

11.2.4. "Део ноге изнад колена" идентификоан је деминутивним облицима *кол̑еница* и *бу̑ткица*.

11.2.5. Простом лексемом *па̑так* називамо део ноге испод колена .

11.2.6. 'Део са танким извијеним костима на грудима' називају се *ре̑бра*.

11.2.7. 'Фино месо уз кичму' назива се *ми̑шић* у пунктовима северног Баната, док на осталом терену бележимо множински облик лексеме *ша̑лови*.

11.2.8. 'Бела крменадла ближе репу' идентификује се сложеним лексемама *бе̑ла крмена̑дла* и *ва̑јзбратна крмена̑дла* забележена у пунктовима Срема.

11.2.9. 'Месо уз бубрег' назива се *бубрежњак*.

11.3. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за све унутрашње органе.

11.3.1. Унутрашњи органи код живине називају се најчешће *изнутрице*, ређе су забележени облици *уџроба*, *дрџб*.

11.3.2. Лексема *изнутрице* такође је идентификована за семему 'унутрашњи органи код крупне стоке' готово у свим пунктовима.

11.3.3. Овде дајемо називе за унутрашње органе у којима се вари храна.

11.3.3.1. Унутрашњи орган у коме се вари храна код живине најчешће се назива *жџлудац*, у пунктовима северног Баната *бубац*, спорадично *брбуџак*.

11.3.3.2. 'Унутрашњи орган у коме се вари храна код свиња' назива се *бурџ*, у већини испитаних пунктова, док у северном Банату бележимо лексему *гџмбџ*.

11.3.4. 'Унутрашњи орган тамноцрвене боје' назива се *џџџерица*.

11.3.5. 'Унутрашњи орган који служи за дисање' идентификује се сложеном лексемом *бџла џџџерица*.

11.3.6. 'Црева код животиња' реализују се обликом множине *крџзле*.

11.4. У ово микропоље сврстали смо називе за све врсте меса које се једу. Тако смо добили сложене лексеме *џилеће/џилећџе мџсо*; *џивџнско мџсо*, *ћурџе мџсо*, *џџчије мџсо*, *џрасџе/џрасџџџе мџсо*, *џагњџе/џагњџџџе мџсо*, *џунеће мџсо*, *џвчије мџсо*, *свињско мџсо*. Ове реалије потврђене су на читавом терену, с тим да је фреквентност лексема *џилеће*, *џивџнско* и *свињско мџсо* далеко присутнија што је и оправдано, јер су ове врсте меса највише у употреби.

Грађа показује да је у овом семантичком пољу забележено више простих лексема, а сложених назива је нешто мање (*џироки батак*, *бџло мџсо*, *џилеће мџсо*). Изложена грађа показује да је више домаћих речи, а мање позајмљеница. Забележен је германизам (*крменадла*).

12. Умаци :

12.1. *заједничко име за све врсте умака:* сос

12.2. *назив за умак*

12.2.1. *од парадајза:* сос од парадајза

12.2.2. *од мирођије:* бели сос, сос од мирођије

12.2.3. *од рена:* сос од рена

12.2.4. *од белог лука, брашна и воде који се једе као каша с хлебом:* татар сос

12.2.5. *од вишања:* сос од вишања

12.2.6. *од сирћета:* сос од сирћета

12.3. *сок који се добије кад се скува наприкаш:* ајмокац

12.1. Заједничко име за све врсте умака је *сњс*. Акценатску варијанту *сњс*, забележила сам у једном пункту северног Баната. (СЦ)

12.2. У ово микропоље сврстали смо називе за умак у зависности од чега су направљени. Према томе мотивациона база је сам састав јела.

12.2.1. 'Умак од парадајза' назива се *сњс од парњдајза*. Ова лексичка реализација потврђена је у свим пунктовима са различитим акценатским варијантама *сњс од парњдајза*, *сњс од пњрадајза* и *сњс од парњдњза*.

12.2.2. 'Умак од мирођије' зове се *сњс од мирњђије* у већини испитаних пунктова, док је лексема *бњли сњс* потврђена у северном Банату.

12.2.3. 'Умак од рена' је *сњс од рњна*.

12.2.4. 'Умак од белог лука, брашна и воде који се једе као каша с хлебом' назива се *тњтар сњс*

12.2.5. 'Умак од вишања' је *сњс од вњшања*.

12.2.6. 'Умак од сирћета' идентификује се као *сњс од сњрћета*.

12.3. За семему 'сок који се добије кад се скува паприкаш' идентификовали смо лексему *ајмокац*.

Најфреквентније лексичке реализације из ове скупине су *сђс од парадајза* и *сђс од мирђђије* јер се највише користе у исхрани испитаника.

13. Јела од поврћа:

13.1. *општи назив за јело од поврћа*: вариво, цушпајз, чушпајз, шушпајз

13.1.1. *назив за јела од купуса*:

13.1.1.1. *од свежег куваног купуса*: слатки купус

13.1.1.2. *од куваног киселог купуса*: кисели купус

13.1.1.3. *од прженог купуса*: подварак, пржени купус

13.1.2. *назив за јела од пасуља*:

13.1.2.1. *кувано, најчешће чорбасто јело од пасуља*: пасуљ, чорбаст пасуљ

13.1.2.2. *гушће кувано јело од пасуља*: густи пасуљ, нагусто пасуљ

13.1.2.3. *јело од изгњеченог белог пасуља зачињено бибером и соли*: папула

13.1.2.4. *јело од пасуља запеченог у рерни*: пребранац

13.1.3. *назив за јела од кромпира*:

13.1.3.1. *кромпир куван у води*: барени кромпир

13.1.3.2. *кромпир изгњечен и претворен у кашу*: пире кромпир, тинцовани кромпир

13.1.3.3. *кромпир печен у рерни у љусци*: кромпир у гаћама, кромпир у љусци, кромпир у чакширама

13.1.3.4. *кромпир са парадајзом*: кисели кромпир

13.1.3.5. *кромпир припремљен на врелој масноћи*: печени кромпир

13.1.3.6. *јело од куваног кромпира, исеченог на колутове, са додатком лука:*
наштерц, рестовани кромпир

13.1.3.7. *јело од кромпира, исеченог на колутове са додатком меса или кобсица:* кромпирача

13.1.4. *јело од мешаног поврћа:* ђувеч, ђувече

13.1.4.1. *јело од лука, паприке и парадајза:* бећар паприкаш, сатараш

13.1.5. *јело од бундеве или тиквице исечено на колутове, умочено у брашно и јаја и пржене:* похована бундевица

13.2. *врсте варива:*

13.2.1. *од бораније:* боранија/буранија

13.2.2. *од грашка:* чушпајз од грашка

13.2.3. *од шпаната:* шпанаћ

13.2.4. *од шаргарепе:* чушпајз од шаргарепе

13.2.5. *од сочива:* боб, сочиво

13. У ово семантичко поље сврстали смо називе за јела од поврћа.

13.1. 'Општи назив за јело од поврћа' идентификује се фонетским варијантама лексема *шџипајз*, *чџипајз*, *џџипајз*, док се лексема *вџрџво* јавља у неколико пунктова северног Срема.

13.1.1. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за јела од купуса.

13.1.1.1. 'Јело од свежег куваног купуса' реализује се висшесложним називом *слџтки кџпус* у свим пунктовима.

13.1.1.2. 'Јело од куваног киселог купуса' зове се *кџсели кџпус*.

13.1.1.3. За 'јело од прженог купуса' забележили смо лексеме *пџдварак* у пунктовима Срема и сложену лексему *пџжени кџпус* у пунктовима Бачке. Банат у том

смислу показује шароликост. У пунктовима северног Баната идентификује се лексема *подварак*, а у јужном Банату *пржени купус*.

13.1.2. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за јела од пасуља.

13.1.2.1. За семему 'кувано, најчешће чорбасто јело од пасуља' забележили смо лексему *пàсљљ*, која је и најфреквентнија и сложену лексичку реализацију *чòрбаст пàсљљ* потврђену у два пункта Шајкашке.

13.1.2.2. За 'гушће кувано јело од пасуља' добили смо лексичке реализације *г̀усти пàсљљ* и *нàг̀усто пàсљљ*.

13.1.2.3. За 'јело од изгњеченог белог пасуља зачињено бибером и соли' забележили смо просту лексему *пàпула* која је потврђена у јужном Банату, западном Срему и западној Бачкој. У осталим ареама јавља се спорадично.

13.1.2.4. Лексема *пребрàнац* идентификована је за семему 'јело од пасуља запеченог у рерни' у свим пунктовима.

13.1.3. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за јела од кромпира.

13.1.3.1. За 'кромпир куван у води' каже се *б̀аренї крòмтїр* у свим пунктовима.

13.1.3.2. За семему 'кромпир изгњечен и претворен у кашу' идентификовали смо лексеме *тїре крòмтїр* који је уједно и најфреквентнији и *тїнцòвани крòмтїр* потврђен у једном пункту Бачке.

13.1.3.3. 'Кромпир печен у рерни у љусци' назива се *крòмтїр у чàкиширама*, у *чàкишира крòмтїра*, *крòмтир у љ̀усци* које су најфреквентније, а у једном пункту Баната, у Новом Бечеју забележена је вишесложна лексема *крòмтїр у г̀а̀нама*.

13.1.3.4. Сложеном лексемом *к̀исели крòмтїр* означена је семема 'кромпир са парадајзом'.

13.1.3.5. 'Кромпир припремљен на врелој масноћи' зове се *п̀ечени крòмтїр*.

13.1.3.6. За 'јело од куваног кромпира исеченог на колутове, са додатком лука' забележили смо лексеме *р̀єстòвани крòмтїр* и једном пункту Бачке, у Мошорину, забележила сам за исту семему лексему *нàштерц*.

13.1.3.7. 'Јело од кромпира исеченог на колутове са додатком меса или кобасица' зове се *кромти́рача*. Ова лексичка реализација потврђена је и за семему 'растезано тесто наведено кромпиром' у северном Банату (в. 7.6.2.2.).

13.1.4. Семема 'јело од мешаног поврћа' реализује лексеме *ђувеч, ђувече, ђувече*.

13.1.4.1. За 'јело од лука, паприке и парадајза' забележене су лексеме *бећар пџприкаи* у пунктовима Срема и западне Бачке и *сџтариш* у неколико пунктовима Шајкашке.

13.1.4.2. 'Јело од бундеве или тиквице исечено на колутове, умочено у брашна и јаја и пржено' назива се *пџхована бундевица*.

13.2. Овде дајемо називе за врсте варива. Код ових лексема мотивациона база је сам састав варива.

13.2.1. 'Вариво од бораније' идентификује се простом лексемом *борџнија/бурџнија*.

13.2.2. 'Вариво од грашка' зове се *џушпајз од грашка*.

13.2.3. 'Вариво од шпаната' идентификује се простом лексемом *шпџџ*.

13.2.4. 'Вариво од шаргарепе' зове се *џушпајз од шаргарепе*.

13.2.5. 'Вариво од сочива' идентификовано је простом лексемом *сџџиво*. У једном пункту северног Срема, у Сусеку забележена је лексема *бџб*.

У овом семантичком пољу за општи назив добили смо две лексеме *вариво* и лексему са више фонетских варијанти *џушпајз, чушпајз, шушпајз*. Вишесложне лексеме доминирају за означавање разних врста јела од поврћа (*слатки купус, кисели купус, чорбаст пасуљ, барени кромтир, печени кромтир*) или су означене описно (*кромтир у чакширама*). Грађа показује да у овом тематском пољу преовлађују домаћи називи, забележен је један турцизам *ђувеч*. Мотивисаност добијених реалија је сам састав тј. лексика флоре.

14. Колачи, слаткиши:

14. 1. *назив за слатко тесто:* колач

14. 1.1. *колач од растезаног теста:*

14.1.1.1. *пуњен бундевом:* бундевара, дулечница

14.1.1.2. *пуњен јабукама:* јабуковача, колач с јабукама

14.1.1.3. *пуњен гризом:* гибаница са гризом, колач с гризом

14.1.1.4. *пуњен вишњама:* гибаница са вишњама, колач са вишњама

14.1.1.5. *пуњен орасима и шећером:* гибаница с оровима, пита са орасима, сува
пита

14.1.1.6. *пуњен маком:* гибаница с маком

14.1.1.7. *пуњен рошчићима:* гибаница с рошчићима

14.1.2. *колач од киселог теста:*

14.1.2.1. *пуњен маком:* гужвара са маком, маковњача, штрудла с маком

14.1.2.2. *пуњен орасима :* гужвара са орасима, штрудкла с орасима

14.1.2.3. *са сувим грожђем:* гужвара са сувим грожђем, штрудла са сувим
грожђем

14.1.2.4. *са рогачем:* штрудла са рогачем, штрудла с рошчићима

14.1.2.5. *без надева:* чиста штрудла, штрудла сади

14.1.2.6. *у облику полумесеца, надевени пекмезом, орасима и сл.:* кифлица

14.1.2.7. *у облику квадрата, пуњени пекмезом и преклопљен:* шеширић

14.1.2.8. *умешени са салом и надевени пекмезом:* саларице, салчићи,
салашњаци, шеширићи са салом

14.3. *печени колачи:*

14.3.1. *од три, четири коре које су премазане пекмезом и посуте заслађеним
млевеним орасима :* жербо колач

14.3.2. од ораха, брашна и беланаца са белом глазуром, сечени на дугуљасте комаде од пет шест центиметара дужине : штанглице

14.3.3. са чоколадом, сечен на коцке: чоколадне коцке

14.3.4. са медом, сечен на коцке: медени колачи

14.3.5. кружног облика замешен са медом: медањаци

14.3.6. од уроловане тшикоте: ролат

14.4. колачи у модлама:

14.4.1. мали колачи вађени модлицом или формирани руком: ситни колачи

14.4.1.1. колачи вађени модлицама разних облика, замешени од шећера, масти, јаја и брашна: гурабије

14.4.1.2. колачи од ораха, прах шећера и рума, често утиснути бадемом: мињони, мушкацоне

14.4.1.3. колачи вађени модлицом, који се печени спајају пекмезом и уваљају у прах шећер са ванилом: ванилице, пољупчићи

14.4.1.3.1. исти колач с орасима: кранцле, працле, працне

14.4.1.4. колачи који се праве од шећера, брашна, ораха и јаја и пеку у модлицама обично у виду шапа: шапе, шапице

14.4.1.5. колач направљен у облику куглица и притиснут у модли која се ставља на шпорет: бакин колач

14.4.1.5.1. колач од истог теста, али пропуштен кроз машину за месо у коју се ставља шипка са различитим облицима: кекс на машину

14.1.6. колачи формирани тако да се тесто увије на штапиће од кукурузовине и филује умућеним беланицима: шамролне

14.4.1.7. колачи вађени кашиком на плех, којима се одсече врх када су испечени и пуне се филом: принцес крофне

14.4.1.8. колачи који се истискују на плех шприцем и пеку у рерни: шприц крофне

14.4.1.9. *колачи од беланаца, шећера и лимуна који се ваде кашиком на плех и пеку:* пуслице, пусле

14.4.1.10. *колач печен у ребрастом калупу кружног облика:* куглов

14.4.1.11. *заливени колач у облику малих краставаца:* тулумба

14.5. *непечени колачи:*

14.5.1. *од обланди надевени различитим филовима:* облатне

14.5.1.1. *обланде филоване беланцима, шећером и орасима:* жвалава, силвестер, цариградска

14.5.1.2. *обланде филоване млеком и шећером :* облатне у млеку, пишингер

14.5.2. *у облику куглица, направљени од ораха:* куглице од ораха

14.6. *торте:*

14.6.1. *назив за колач од слаганих и филованих пишкота:* торта

14.6.1.1. *кора за торту:* пишкота

14.6.2. *врсте торти:* грилијаш, добош, жута торта, Катарина, масна торта, реформа, шушкава

14.7. *слаткиши:*

14.7.1. *назив за посластицу:* слаткиш

14.7.1.1. *посластица од куваног гриза, преливена пеном од беланаца и печена у рерни:* кох

14.7.1.2. *лоптице од умућених беланаца које се стављају у крем од јаја и млека:* птичије млеко, шненокле

14.7.1.3. *бомбоне од прженог шећера и ораха:* алва

14.7.1.3.1. *алва справљена са ћетеном:* ћетен алва

14. У ово семантичко поље сврстали смо називе за колаче и слаткише.

14.1. Општи назив за слатко тесто је *кòлāч*.

14.1.1. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за колаче од растезаног теста.

14.1.1.1. 'Колач од растезаног теста пуњен бундевом' назива се *бундџвара* и *дулџниџа* у пунктовима јужног Баната. Лексема *бундџвара* у Стапару означава 'лепињу од хлебног брашна пуњену бундевом', али исто значење има и за растезано тесто пуњено бундевом.

14.1.1.2. За 'колач од растезаног теста пуњен јабукама' забележили смо лексеме *кòлāч с јāбукама, јāбуковача*.

14.1.1.3. За 'колач од растезаног теста пуњен гризом' забележили смо лексеме *кòлāч с грīзом, гīбаниџа са грīзом*.

14.1.1.4. За 'колач од растезаног теста пуњен вишњама' забележили смо сложене лексеме *кòлāч с вīшњама, гīбаниџа са вīшњама*.

14.1.1.5. За 'колач пуњен орасима и шећером' забележили смо вишесложне лексеме *тīта са òрасима, сūва тита* у пункту северног Срема, док је вишесложна лексема *гīбаниџа с òровима* идентификована у једном пункту Бачке у Сивцу.

14.1.1.6. 'Колач од растезаног теста пуњен маком' назива се *гīбаниџа с мāком*.

14.1.1.7. 'Колач од растезаног теста пуњен рошчићима' зове се *гīбаниџа с рòшчићīма*.

14.1.2. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за колаче од киселог теста. Мотивациону базу ових лексема чини састав колача.

14.1.2.1. За семему 'колач од киселог теста пуњен маком' идентификовали смо лексеме *штрџдла с мāком*, која је и најфреквентнија и просту лексему *макòвњача* забележену у пунктовима северног Срема. У једном пункту западног Срема за исту семему идентификована је лексема *гџжвара с мāком*. У Вишњићеву лексема *гџжвара* има значење и за услатко и за укисело тесто. С тим да је за услатко тесто реализована сложена лексема *слатка гџжвара* (в. 7.6.2.).

14.1.2.2. 'Колач од киселог теста пуњен орасима' назива се *штрџдла с òрасима* у свим пунктовима. *Гџжвара с òрасима* је забележена је у једном пункту западног Срема.

14.1.2.3. За 'колач од киселог теста пуњен са сувим грожђем' кажемо *штрџдла са сūвим грòжђем*.

14.1.2.4. 'Колач од киселог теста пуњен рогачем' назива се *штрѹдла са рогáчем*.

14.1.2.5. За 'колач од киселог теста без надева' забележили смо сложене лексеме *штрѹдла сáди*, која је фреквентнија и *чїста штрѹдла*.

14.1.2.6. 'Колач од киселог теста у облику полумесеца надевен пекмезом, орасима и сл.' реализује се деминутивом *кїфлица* на читавом терену.

14.1.2.7. За 'колач од киселог теста у облику квадрата пуњен пекмезом и преклопљен' потврђен је деминутив *шеширић* у свим пунктовима.

14.1.2.8. За семему 'колачи умешени са салом и надевени пекмезом" добили смо неколико лексичких реализација .Фонетско морфолошку варијанту лексема *сáлчићи*, *сáларице*, *сáлашњаци*, и сложену лексему *шеширићи са сáлом/сá салом*. Код ових лексема састав јела је послужио као мотивациона база.

14.3. У ово микропоље сврстали смо називе за печене колаче.

14.3.1. 'Колач од три, четири коре које су премазане пекмезом и посуте заслађеним млевеним орасима' назива се *жєрбо кòлач*. Ова лексема потврђена је у свим пунктовима.

14.3.2. 'Колачи од ораха, брашна и беланаца са белом глазуrom сечени на дугуљасте комаде од пет, шест центиметара дужине' зову се *штáнглице*.

14.3.3. 'Колачи од чоколаде сечени на коцке' су *чòколадне кòцке*.

14.3.4. 'Колачи од меда сечени на коцке' зову се *мèдени колáчи*.

14.3.5. За семему 'колачи кружног облика замешени са медом' идентификовали смо облик множине лексеме *медењаци*.

14.3.6. 'Колач од уроловане пишкоте' назива се *рòлат*.

Потврде за ове лексичке реализације наша сам код информаторки млађе старосне доби, док старије чувају у свом вокабулару, али их не примењују у свакодневици, јер углавном праве колаче „старе моде“.

14.4. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за колаче који се пеку у модлама.

14.4.1. Општи назив за 'мале колаче вађени модлицом или формирану руком' јесте *сйтни колѧчи*.

14.4.1.1. 'Колачи вађени модлицама разних облика замешени од шећера, масти, јаја и брашна' зову се *гуробије*. Лексема је потврђена у великом броју пунктова.

14.4.1.2. За семему 'колачи од ораха, прах шећера и рума, често утиснутим бадемом' забележили смо две лексеме *мушкацѧне* и *мињѧни*.

14.4.1.3. Лексема *ванилице*, идентификована је за семему 'колачи вађени модлицом, који се печени спајају пекмезом и уваљају у прах шећер са ванилом'. Потврђена је у већем броју пунктова. Мотивациона база ове лексеме је сам састав. За исту семему добили смо лексичку реализацију *пѧљупчићи*. Забележили смо је у једном пункту северног Срема и и у пунктовима јужног Баната.

14.4.1.3.1. За 'исти колач са орасима' добили смо лексему *крѧнце*, у пунктовима Бачке и Баната, док фонетску варијанту лексеме *прѧце* и *прѧчне* добили смо у пунктовима Срема.

14.4.1.4. 'Колачи који се праве од шећера, брашна, ораха и јаја и пеку у модлама, обично у виду шапа' зову се *шаптице*.

14.4.1.5. 'Колач направљен у облику куглица и притиснут у модли која се ставља на шпорет' назива се *бѧкин колѧч*.

14.4.1.5.1. 'Колач од истог теста, али пропуштен кроз машину за месо у које се ставља шипка са различитим облицима' назива се *кѧкс на машину*.

14.4.1.6. 'Колачи који се формирају тако да се тесто увије на штапиће кукурузовине и филују умућеним беланцима' идентификују се германизмом *шѧмрѧне*.

14.4.1.7. 'Колачи вађени кашиком на плех, којима се одсече врх када су испечени и пуне се филом' називају се *принцес крѧфне*.

14.4.1.8. 'Колачи који се истискују на плех шприцем и пеку у рерни' називају се *шприц крѧфне*. Ова лексема је забележена у малом броју пунктова.

14.4.1.9. За семему 'колачи од беланаца, шећера и лимуна који се ваде кашиком на плех и пеку' забележене су лексеме *пѧсле*, и деминутивни облик *пѧслице*.

14.4.1.10. 'Колач печен у ребрастом калулу кружног облика' реализује се фонетским варијантама *кѹ̀г̀лѹ̀в/кѹ̀г̀лѹ̀ф*.

14.4.1.11. Семема 'заливени колач у облику малих краставаца' идентификује се турцизмом *тѹ̀лумба*.

14.5. У ово микрополе сврстали смо називе за непчене колаче.

14.5.1. 'Колаци од обланди које се надевају различитим филовима' називају се *ѹ̀блатне*.

14.5.1.1. За семему 'колач од обланди филован беланцима, шећером и орасима' забележили смо лексеме *ѹ̀ариградска*, *жвѹ̀алава ѹ̀блатна* и у јужном Банату лексичку реализацију *сѹ̀лвестер*.

14.5.2. 'Колаци у облику куглица, направљени од ораха' зову се *кѹ̀глице од ѹ̀раја*.

14.6. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за торте.

14.6.1. Опти назив за колач од слаганих и филованих кишкота је *тѹ̀рта*.

14.6.1.1. 'Кора за торту' назива се *тѹ̀шкѹ̀та*.

14.6.2. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за разне врсте торти. Тако смо добили лексеме *жѹ̀та тѹ̀рта*. Ова лексема је уједно и најфреквентнија. Највећи број информаторки се сећа да се некада правила само ова врста торти, тек касније правила су се *шѹ̀шкава*, *Катарѹ̀на*, *дѹ̀бош*, *рѹ̀фѹ̀рма*, *грѹ̀лијѹ̀ш*, *Вѹ̀сина*

14.7. У ово микрополе сврстали смо врсте слаткиша.

14.7.1. Општи назив за послатицу је *слѹ̀ткѹ̀ш*.

14.7.1.1. 'Посластица од куваног гриза, преливена пеном од беланаца и печена у рерни' назива се *кѹ̀х*.

14.7.1.2. За семему 'лоптице од умућених беланаца које се стављају у крем од јаја и млека' забележили смо сложену лексему *шнѹ̀ нѹ̀кле* и *птѹ̀чије млѹ̀ко* у пунктовима са шокачким становништвом.

14.7.1.3. За 'бомбоне од прженог шећера и ораха' забележен је турцизам *ѹ̀лва*.

14.7.1.3.1. 'Алва справљена са ћетеном' назива се *ћетен алва*.

У овом семантичком пољу преовлађују вишесложни називи за означавање имена колача и слаткиша. Грађа показује да је удео домаће лексике већи, а називи којима се именују поједине врсте колача су углавном германизми (*кифлице, крофне, куглов, шамролне*). Мотивациона база код ових лексема јесте њихов састав: (*бундевара, маковњача, саларице, ванилице, медањаџи*). Грађа доноси и неколико деминутива за називе колача: *кифлице, пољупчићи, шеширићи, штанглице, шатице*.

15. Пића:

15.1. *општи назив*: вода

15.1.1. *са извора*: изворска вода

15.1.2. *са угљеном киселином*: минерална вода, сода

15.2. *безалкохолна пића*:

15.2.1. *са содом*: газир, газирана вода

15.2.2. *од биљних састојака*: чај

15.2.3. *од воћа*: сок

15.2.4. *од соде са шећером и аромом малине*: клакер

15.2.5. *са аромом поморанџе или лимуна*: оранжада

15.2.6. *од кукурузног брашна и шећера*: боза

15.2.7. *од исуване маковине*: маковица

15.3. *блага алкохолна пића*:

15.3.1. *назив за пиће добијено врењем грозђа*: вино

15.3.2. *врсте вина*:

15.3.2.1. *младо киселкасто*: рампаш

- 15.3.2.2. *слатко непреврело*: маста, слаткача, слатко вино, шилер, шира
- 15.3.2.3. *тамније боје*: црно вино
- 15.3.2.4. *светле боје*: бело вино
- 15.3.2.5. *светло црвене боје*: розе, ружица, црвено вино
- 15.3.2.6. *помешано са водом*: беванда, чингер
- 15.3.2.7. *помешано са содом*: шприцер
- 15.3.2.8. *помешано са већим делом воде или соде*: хосулепеш
- 15.3.2.9. *кувано са додатком зачина*: вареник, кувано вино
- 15.3.3. *талог од вина*: киселица, клегер
- 15.3.4. *остале врсте вина*: мускат, ризлинг, прокопац, скадарка, хамбург
- 15.3.5. *пиће од хмеља, квасца и воде*: пиво
- 15.4. *слатко ароматично пиће*: ликер
  - 15.4.1. *врсте ликера*:
    - 15.4.1.1. *од крушака*: крушковац
    - 15.4.1.2. *од чоколаде*: чоколадни ликер
    - 15.4.1.3. *од малине*: ликер од малине
    - 15.4.1.4. *од вишања*: вишњевача, вишњовача
    - 15.4.1.5. *од ораха*: ликер од ораха, ликер од орашчића
    - 15.4.1.6. *горки ликер*: пелинковац
    - 15.4.1.7. *остале врсте*: ликер од дрењина
- 15.5. *назив за јако алкохолно пиће добијено дестилацијом воћа*: ракија
  - 15.5.1. *непрепечена ракија*: вотка
  - 15.5.2. *прва најјача ракија*: првенац

15.5.3. *последња најслабија ракија*: воћа, патока

15.5.4. *кувана, врућа ракија*: кувана ракија, требер

15.5.5. *препечена ракија*: препеченица

15.5.5.1. *поступак кад се прави таква ракија*: препек

15.6. *врсте ракија*:

15.6.1. *од дудова*: дудара, ракија од дудова

15.6.2. *од комине*: комовица, ракија од кома

15.6.3. *од шљива*: шљивовача, шљивовица

15.6.4. *од крушака*: крушковача

15.6.5. *од јабука*: јабуковача

15.6.6. *од вишања*: вишњевача

15.6.7. *од грозђа*: лозовача, ракија од грозђа

15.6.8. *од кајсија*: кајсијевача

15.6.9. *од кукуруза*: кукурузара

15.6.10. *од меда*: медовача

15.6.11. *од апте*: апта

15. У ово семантичко поље сврстали смо називе и врсте пића.

15.1. Општи назив за течност без боје и мириса који служи за пиће назива се *вода*.

15.1.1. 'Вода са извора' назива се *изворска вода*.

15.1.2. За семему 'вода са угљеном киселином' идентификовали смо лексеме *минерална вода*, која је фреквентвнија и *сода* у пунктовима северног Срема.

15.2. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за безалкохолна пића.

15.2.1. 'Пиће са содом' назива се *gàzīrana vòda* у већини пунктова и *gàzīr* у пунктовима северног Срема.

15.2.2. 'Пиће од биљних састојака' назива се *чàј* у свим пунктовима.

15.2.3. 'Пиће од воћа' је *сòк*.

15.2.4. Семема 'пиће од соде са шећером и аромом малине' реализује лексему *клайкер*. Ова лексема је забележена само у неким пунктовима, већина информатора не препознаје ову лексему.

15.2.5. 'Пиће са аромом наранџе или лимуна' зове се *оранжада*.

15.2.6. Лексемом *бóза* назива се пиће од кукурузног брашна и шећера.

15.2.7. Само у једном пункту идентификовали смо лексему *мàковица* за означавање семеме 'пиће од искуване маковине'. Већини информатора није позната ова лексема.

15.3. У ово микропоље сврстали смо називе за блага алкохолна пића.

15.3.1. 'Назив за пиће добијено врењем грожђа' назива се *вiно*.

15.3.2. Под овим диференцијалним знаком дајемо називе за врсте вина.

15.3.2.1. За семему 'младо киселкасто вино' идентификовали смо лексему *рâмпаи*.

15.3.2.2. За 'слатко непрвело вино' забележили смо неколико лексичких реализација. *Слâткò вiно* и *слâткача*, потврђене су у пунктовима Бачке, *мáста* у јужном Банату, а *шiлер* у пунктовима Срема.

15.3.2.3. 'Вино тамније боје' назива се *цр̀но вiно*. Овде је боја послужила као мотивациона база.

15.3.2.4. 'Вино светле боје' назива се *бèло вiно*. И код ове лексеме мотивациона база је боја.

15.3.2.5. За 'вино светло црвене боје' идентификовали смо неколико лексема *р̀ужица*, *р̀дзè*, *цр̀вèно вiно*.

15.3.2.6. 'Вино помешано са водом' назива се *бѣвѣнда* и *чѣнгер*. Прва лексичка реализација потврђена је у пунктовима Срема, а друга у пунктовима Бачке. Ове лексеме не бележи прегледани (РСГВ).

15.3.2.7. За 'вино помешано са содом' каже се *шпрѣцѣр* у свим пунктовима.

15.3.2.8. Само у једном пункту смо забележили лексему *хѣсулѣпеш* за означавање семеме 'вино помешано са већим делом воде или соде'.

15.3.2.9. 'Вино кувано са додатком зачина' назива се *варѣник*, *кѣвѣно вѣно*. Сложена лексема је потврђена у пунктовима Срема и Баната, док је једносложна *вареник* у Бачкој.

15.3.3. 'Талог од вина' зове се *кѣселица* и *кѣгер*.

15.3.4. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за врсте вина, где је за мотивацију послужила сорта грожђа од које је вино начињено. Тако смо добили лексеме *рѣзлинг*, *мѣскат*, *прѣкопац*, *хѣмбург*, *скѣдарка*.

15.3.5. Назив за 'пиће од хмеља, квасца и воде' је *тѣво*.

15.4. Општи назив за слатко ароматично пиће је *ликѣр*.

15.4.1. Под овим диференцијалним знаком сврстали смо називе за врсте ликера, где је као мотивациона база послужио сам састав.

15.4.1.1. 'Ликер од крушака' зове се *крѣшковац*.

15.4.1.2. 'Ликер од чоколаде' је реализује се лексемама *чѣколадни ликѣр* и *ликѣр од чѣколѣде*.

15.4.1.3. 'Ликер од малине' је *ликѣр од мѣлине*. Мали број информатора ми је потврдио ову лексему.

15.4.1.4. За 'ликер од вишања' забележили смо фонетске варијанте лексема *вѣшињевача*, *вѣшињовача*.

15.4.1.5. За 'ликер од ораха' забележили смо сложене лексеме *ликѣр од ѣрашчића*, *ликѣр од ѣраја*.

15.4.1.6. 'Горки ликер' реализује се лексемом *пѣлинковац* у свим пунктовима.

15.4.1.7. У остале врсте ликера забележили смо лексему *ликѐр од дрѐњина*. Ова лексему забележила сам у једном пункту западне Бачке, у Стапару.

15.5. Општи назив за јако алкохолно пиће добијено дестилацијом воћа назива се *ракија*.

15.5.1. 'Непрепечена ракија' назива се *вотка*.

15.5.2. 'Прва најјача ракија' је *првѐнац*.

15.5.3. За 'последњу најслабију ракију' забележили смо лексему *па̀тока* која је и најфреквентнија и једном пункту Баната забележили смо лексему *во̀ћка*.

15.5.4. За 'кувану врућу ракију' каже се *ку̀вана ра̀кија* и у једном пункту забележена је лексема *трѐбер*.

15.5.5. За семему 'препечена ракија' идентификује се лексема *препечѐница*, а 'поступак кад се прави таква ракија' назива се *прѐпек*.

15.6. У ово микропоље сврстали смо називе за врсте ракије где је за мотивацију послужио сам састав.

15.6.1. 'Ракија од дудова' идентификује се као *дудара* и *ра̀кија од дудѐва*.

15.6.2. 'Ракија од комине' назива се *кѐмовица* и *ра̀кија од кѐма*.

15.6.3. За 'ракију од шљива' идентификовали смо лексеме *шљѐвовица*, *шљѐвовача*.

15.6.4. 'Ракија од крушака' зове се *кру̀шковача*.

15.6.5. 'Ракија од јабука' је *ја̀буковача*.

15.6.6. 'Ракија од вишања' је *вѝшњевача*. Овом лексемом означава се и семема 'ликера од вишања'.

15.6.7. 'Ракија од грожђа' реализује се као *лѐзовача* и *ра̀кија од грѐжђа*.

15.6.8. 'Ракија од кајсија' је *ка̀јсијевача*.

15.6.9. 'Ракија од кукуруза' је *кукурузара*. Лексема је забележена у једном пункту.

15.6.10. 'Ракија од меда' назива се *мѐдовача*.

15.6.11. 'Ракија од апте' је *апта*.

У овом семантичком пољу више је простих речи домаћег порекла, а мање вишесложних назива. Вишечланим лексемама именују се посебне врсте пића или су дати описно (*ликер од малине, ракија од дудова*). Као мотивациона база код ових лексема послужио је њихов састав.

16. Јела приликом разних светковина:

16.1. обредни колачи:

16.1.1. *за Бадњи дан:* баддњак, бадњача

16.1.2. *за Божић:* чесница

16.1.2.1. *украшен разним фигурицама од теста:* божићњак

16.1.2.2. *украш на божићном колачу:* ружица

16.1.3. *за Василијевдан, за Нову годину:* василица, васиљица

16.1.4. *за славу:* славски колач

16.1.5. *намењен куму:* кумовски колач

16.1.6. *за свадбу:* мамина погача

16.2. обредна пецива:

16.2.1. *у облику векне:* здравље

16.2.2. *кружног облика:* весеље

16.2.3. *у облику плетенице које се даје женској деци:* литица, плетеница

16.2.4. *у облику полукружне капе које се даје мушкој деци:* батина

16.2.5. *хлепчић који деца пре печења штитају да би било више пилића:* гувно

16.2.6. *у облику три плетенице у које се ставља платно за кошуљу и које се ставља положенику на раме:* положеников колач, положников колач

16.2.7. *у облику плетенице, а унутра се ставља јаје и меси се за Ускрс:* вितिца

16.3. остала јела:

16.3.1. кувана заслађена тиеница која се спрема за славу: кољиво

16.3.2. кувана заслађена тиеница која се спрема за парастос: кољиво

16.3.3. јело од куване тиенице, кукуруза и пасуља које се спрема за Свету Варвару: вара, варвара, варварица

16. У овом семантичком пољу обрађивани су називи за јела приликом разних светковина.

16.1. Под овом диференцијалним знаком дајемо називе за обредне колаче.

16.1.1. Обредни колач који се спрема за Бадњи дан идентификује се простим лексемама *бадња̋к*, *бадња̋ча*.

16.1.2. 'Обредни колач у облику погаче или пите од лиснатог теста пуњене орасима сувим грожђем и медом који се меси специјално за Божић и у који се обично метне новчић' именована је простом домаћом лексемом *чѐсница* .(Уп. Скок под **чест**² општесл. именица из прасл. „дио“). По народном веровању представља Христову повојницу (Босић 1985:58) која се прави с циљем да би се утицало на срећу и успех у кући. У јужном Банату чесница се прави у облику погаче као и у централној Србији, док у осталим крајевима Војводине у облику пите од лиснатог теста са орасима, сувим грожђем и медом.

16.1.2.1. 'Колач украшен разним фигурицама од теста' назива се *бо̀жићња̋к*

16.1.2.2. 'Украш на божићном колачу' је *ру̀жница*.

16.1.3. Акценатске варијанте лексема *васи̋лица*, *васи̋љица* идентификују се за семему 'обредни колач за Василијевдан'. Лексема *васи̋љица* је фреквентнија и покрива већи део испитане територије, док је лексема *васи̋лица* потврђена у пункотивма северног Срема.

16.1.4. 'Обредни колач за славу' је *сла̋вски ко̀ла̋ч*. Мотивисаност је одређена наменом. Ова лексема покрива целу испитану територију.

16.1.5. 'Колач намењен куму' је *кумòвски кòлāч*. И код ове лексеме мотивисаност је одређена наменом.

16.1.6. 'Обредни колач за свадбу' назива се *мāмина пòгача* у свим пунктовима.

16.2. Под овим деференцијалним знаком сврстали смо називе за обредна пецива.

16.2.1. 'Обредно пециво у облику векне' назива се *здрāвље* у свим пунктовима.

16.2.2. 'Обредно пециво кружног облика' назива се *весéље* у свим пунктовима.

16.2.3. 'Пециво у облику плетенице које се даје женској деци на Божић' назива се *плетèница*. Лексема *лìтица* забележена је у једном пункту западне Бачке.

16.2.4. 'Пециво у облику полукружне капе које се даје мушкој деци за Божић' реализује се једном лексемом *бàтина* у пункту западне Бачке.

16.2.5. За семему 'хлепчић који деца пре печења штапају да би било више пилића' идентификовали смо лексему *гúвно*.

16.2.6. За семему 'пециво у облику три плетенице у које се ставља платно за кошуљу и које се ставља положенику на раме' потврђене су фонетске варијанте сложене лексеме *положéников кòлāч*, *положнíков кòлāч*.

16.2.7. За 'пециво у облику плетенице, у које се ставља јаје и меси се за Ускрс' забележена је лексема *вìтица* у једном пункту Бачке.

16.3. У ово микропоље сврстали смо називе за остала јела приликом светковина.

16.3.1. 'Кувана заслађена пшеница која се спрема за славу' реализује се лексемом *кòљиво* у свим пунктовима.

16.3.2. Лексемом *кòљиво* означена је и семема 'кувана заслађена пшеница која се спрема за парастос' у свим пунктовима.

16.3.3. За семему 'јело од куване пшенице, кукуруза и пасуља које се спрема за свету Варвару' забележене су следеће фонетско морфолошке варијанте лексема *вāра*, *вāрвара*, *вāрварица*.

На основу анализираних грађа у овом семантичком пољу може се закључити да су називи обредних колача и пецива готово све домаће (словенске) лексеме. Најчешће је у употреби назив детерминисан одредбом, с мотивационом основом према намени (*бадњак, василица, божјићњак, положеников колач, славски колач*), према особи коме је колач намењен (*кумовски колач*), или особи која га прави (*мамина погача*).

III. ТВОРБЕНА АНАЛИЗА

Творбеном анализом обухваћене су именице, глаголи и придеви. Анализа је вршена на оба творбена плана - префиксалном и суфиксалном, као и на префиксално суфиксалном.

Суфикси именица су представљени у три основне групе и то: суфикси за означавање мушког рода, суфикси за означавање женског рода и суфикси за означавање средњег рода и тако је наглашена њихова полисемичност. Поред сваког суфикса наведене су лексеме у којима су садржани.

У корпусу се нашао и велики број вишечланих лексема. Анализа је урађена по моделима типа: придев+именица, комбинација две именице и именица+предлошко падежна конструкција.

Творба именица

А) Суфиксални тип творбе

А1) Суфикси за означавање именица мушког рода

- **ај**¹² са глаголским делом у основи које означавају нешто добивено вршењем радње основног глагола: *гутљај, залогај*

- **ак** а) са придевом у основи *медењак, бадњак*, б) деминуција: *божићњак, бубржњак*, в) са глаголом у основи *ваљушак, подварак, уштупак*

- **ан** са придевским и глаголским делом у основи који означава особину и врсту: *пешан, шаран*

- **(а)ш** предмет: именица у основи: *паприкаш*

- **(и)ш** предмет: именица или глагол у основи: *слаткиш, бућкуриш*

- **ић** деминутиви: *листић, пољупчић, рошчић, салчић, траганчић*

¹² О значењу именица на *-ај* Стевановић каже да се њима „означавају различити појмови који као процес, акт (т.чин), предмет, средство или шта слично стоје у вези с радњом глагола од којих се изводе. [184 : 484]. Ове именице Клајн дели на три основна типа: а) оне које означавају једнократну, кратку или завршену радњу, б) оне код којих је уочљива резултативност, „углавном на апстрактном плану, у смислу стања, положаја или осећања које је произишло из глаголске радње“ и в) оне које су на основу резултативности стекле конкретно, па и предметно значење“. У прву групу Клајн сврстава и именице *гутљај, залогај* [97:24]

A2) Суфикси за означавање именица женског рода:

- **ара:** а) са глаголом у основи: *гужвара* б) нешто што је у вези са основном именицом *антара, дудара, кукурузара, истара, мандара, тиринџара, попара, сапуњара*

- **(а)ча** а) са именицом у основи: *бадњача, кромтирача* б) са глаголом у основи: *завијача, савијача* в) са придевом у основи: *слаткача, крвњача*

- **евача/овача** са именицом у основи: *вишњевача, јабуковача, крушковача, кајсијевача, лозовача, маковњача, медовача, ораховача*

- **нача** са именицом у основи: *лудајнача*

- **ија** са именицом страног порекла: *ракија, есенција*

- **ка** а) са именицом у основи: *виљамовка, вођка, патлиџанка, циповка, б) деминутивно значење: земичка*

- **ика** са трпним придевом у основи *вареника*

- **ина** а) са именицом у основи: *говедина/говеђина, јагњетина, јаретина, јунетина, зечетина, овчетина, пилетина, свињетина, прасетина* које означавају месо од животиње са именом у основи. а1) предмет: *батина, витина* а2) место: *потрбушина*. а3) средство: *дрождина, комина*. б) оно што је у вези са глаголом у основи: *баревина, баротина, обарина* в) оно што је у вези са придевом у основи: *белина, витина, киселина*

- **овина** са присвојним придевом на -ов у основи: *луковина*

- **ица**¹³ а) са именицом у основи за означавање деминутива: *кифлица, кожурица, лепињица, напричица, паскурица, погачица, шљивовица, бундевица, буткица, ,ванилица, варварица, васиљица, витица, гибаница, грозђица, изнутрица, кинђушица, киселица*

кокица, коленица, комовица, корица, крвавица, крварица, кришчица, литица, маковица, маница, мрвица, ноклица, поступаница, пуслица, саларица, сармица, тиквица, флеквица, шапица, итанглица б) са трпним придевом у основи: *бућканица, мућеница, печеница, прженица, тањаница*

- **еница** са трпним придевом у основи : *плетеница, препеченица, квашеница*

¹³ Најпродуктивнији именички суфикс [Стевановић 64: 551], са деминутивним значењем, а један део примера начињен је од трпног придева.

- **ница**¹⁴ са именицом у основи: *дулечница, зимница, кичменица,*
- **рица** са именицом у основи која има неку меру: *нуларица*
- **чица** са именицом у основи са значењем деминутива: *гибанчица*
- **ура**¹⁵ са именицом у основи: *кожура, машићура,*
- **уша** са именицом у основи. *кромпируша, шећеруша,*

А3) Суфикси за означавање именица средњег рода:

- **иво** са глаголом у основи: *вариво, кољиво*
- **је** а) збирне именице: *грожђе, причешће* б) глаголске именице: *кување, дробљење, брање, клање, весеље, грушање, здравље, лучење, печење,*

Б) Префиксално-суфиксални тип творбе

Овај тип творбе где се истовремено додаје префикс и суфикс на основу је веома редак. Забележено је у примерима:

до-+-ак *доручак*

за-+-ка *заприка*

о-+-ак *окрајак*

В) Слагање

У анализираном корпусу посебно смо издвојили облике где је нова именица добијена слагањем две именице. Углавном су то лексеме страног порекла настале од две коренске морфеме, (*баратфиле, иненокле, хосулепеш, чикмаке*). У примерима сложеница које су домаћег порекла имају спојни вокал –о- (*самокис, свињокољ*) . Код ових сложеница други део сложенице има глаголску основу.

¹⁴ Суфикс –ница настао је спајањем –н (углавном из придева на –(а)н/-ни) са суфиксом –ица [Клајн 97:162]

¹⁵ Суфикс латинског порекла, примљен преко немачког језика (нпр. доцентура, кандидатура) [Клајн 97: 249]

Г) Сложено-суфиксална творба

Забележили смо и пример овог типа творбе, где је први део сложенице исказан придевом, а у другом делу именичком основом и суфиксом (*сланкаменка*).

Анализа корпуса именица показује да је највећи број настао суфиксалном творбом. Најфреквентније суфикси су они који се односе на лексеме женског рода, а то су пре свега суфикси **ица**, **(ов)ина**, **(ов/ев)ача**. Најмањи је број суфикса који се односи на лексеме средњег рода, а најфреквентнији је суфикс **је**.

Творба глагола

А) Суфиксални тип творбе код глагола

-ати: *поховати, динстати, крчкати, кувати мешати, мутити, рендати, пасирати, месити, растезати, развијати, тинцовати, думстати, варити, грушати (се), одмарати, растезати, фарбати, черупати*

-овати: *рајбовати, аптребовати, филовати*

-ити: *барити, пржити, солити, учинити, киселити, сирити, дробити, одморити (се), шурити, парити, прљити, палити, топити*

-нути:¹⁶ *киснути*

-ћи: *пећи*

-кати: *врицкати*

Б) Префиксални тип творбе код глагола

за-: исказивање особине код фактивних глагола:

забиберити, загорети, загрејати, загрести, заклати, замесити, запећи, запицати, запржити, закиселити, запанрити, зачинити, засладити.

---

¹⁶ Овај суфикс често служи за перфектизацију несвршених глагола [Клајн 2:368]

из-: средство перфектизације: *изгњечити, измуљати, исећи, иситнити, испасирати, испећи, исецкати, испржити, иставити, истакати,*

на-: радња остварена у приличној мери: *натрти, насецкати, намазати, најести се, нарастити, нарезати, начинити,*

о-: средство перфектизације: *отребити, обарити, оглабати, огрезнути, огулити, одерати, омастити, се, омрсити се, опрати, осолити, осладити, очерупати, очистити, ошурити*

по-: са именичком и придевском основом: *помазати, попарити, посолити, поруменити*

под-: просторно значење: *подливати, подмастити*

пре-: а) прекомерно вршити радњу: *пресладити, пресолити,* б) понављање радње: *препећи, премесити, препицати, претакати* в) промена положаја: *пресути, претрпати*

при-: довођење радње до краја: *приставити, причестити (се)*

про-: довођење радње до краја: *проврити, пропржити, просејати, просушити,*

раз-: дељење неког предмета: *разбити, разлити, разтезати, расклагијати, раскалити, располовити*

с-: социјативно значење сједињавања: *скувати, зготовити, згуснути, скружити*

у-: свршетак радње: *упржити, улупати, утући, укувати, урендисати, урендати, ушпиновати*

уз-: свршетак радње: *узварити, узвришитати, ускиснути*

В) Префиксално-суфиксални тип творбе код глагола

из-+-ати: *испасирати, изгњечити*

пре-+-ити: *презалогајити*

при-+-ити: *призалогајити*

под-+-ити: *подсирити*

раз-+-ати: *расклагијати, расправљати*

раз-+-ити: *раскалити, расплатити*

с-+-ати: *смандрљати, збућкати, збрчкати*

у-+-ити: *удробити, укиселити, усолити*

Анализа корпуса глагола показује да је највећи број глагола настао префиксалном творбом. Најфреквентнији префикси су: **за, о, пре.**

Највећи број примера префиксално-суфиксалне творбе глагола је са именичким основама: *ис-насир-ати, пре-залогј-ити, под-сир-ити, у-сол-ити.*

Творба придева:

А) Суфиксални тип творбе код придева:

-ав за означавање типичне особине: *бљутав, гњецав*

-ак¹⁷ опште придевско значење: *горак, сладак, фришак*

-ан-на-но вајзбратна, вратна, газирана, згрушан, здудан, крупан, крушно, кван, кукурузно, лебно, мастан, минерална, мушкатан, нарендан, обрани, похована, ролован, ситан, тинцован, туцана, фаширана, филована, чоколадан, штинован

-аст¹⁸ од именице у основи: *чорбаст*

-ен-ена-ено трпни придеви у основи: *барен, варен, димљен, млевено, недопечено, печено, подливен, покварен, пуњена, теглени*

-ји/ији¹⁹ присвојини придеви са извршеним јотовањем: *говеђи, голубији, гушчији, јунећи, козији, пачији, птичији, рибљи, телећи, ћурећи*

-ин припадност: *бакин, мамина*

-ов(а) а припадност: *ловоров, петлова, положеников, б) особина: сирова*

¹⁷ -ак је суфикс без другог значења осим опште придевског. (Од немачког *frisch* добијено је фришак, где је завршетак могао бити и од италијанског *fresco*, али и у том случају како каже Скок 1951:20, „наша језичка свијест га је схватила као придев изведен помоћу суфикса –џк). Из тог разлога овај придев изостаје у компаративу и суперлативу.

¹⁸ Овај суфикс је веома продуктиван, претежно од именичких основа [Клајн 2:273]

¹⁹ Код одређених лексема извршено је јотовање

-ски(а) присвојни придеви: *живински, изворски, кумовски, тиварски, ратарска, свињска, славски, швапски*

Најфреквентнији суфикси су они који означавају припадање, посесивност **-ски** и они где је извршено јотовање: **-ји**. Такође велику фреквенцију показали су и трпни придеви.

Б) Префиксални тип творбе код придева

-пре означава прекомеран степен нечега: *преслан*

-про означава ублажавање особине основним придевом: *провејан, прокисло, прокиснуто, прозукло, просирено, прошарано*

-у особина нечега што је исказано трпним придевом у основи: *угрушано, удробљено, укисело, услатко*

-уз особина нечега трпним придевом у основи: *узварено, узвриштало*

Творба вишечланих лексема

У прикупљеном корпусу поред једночланих лексема (простих лексема), заступљен је и велики број вишечланих лексема (сложених лексема), најчешће у функцији именица. Заједничко за све лексичке јединице је то да су исте по структури – све су састављене од најмање две речи, а постоје различити типови односа.

Најчешћи структурни тип је комбинација придева и именице, а забележене су и терминолошке синтагме комбинација две именице, као и именица + предлошко падежна конструкција.

А) Најчешћи тип грађења сложених лексема је по моделу **Adj+N**: *алева паприка, бакин колач, барена паприка, барени кромпир, барено јаје, бела кафа, бела кобасица, бела чорба, бела шигерица, бели лебац, бели лук, бели сос, бело брашно, бело вино, бела кременадла, вајзбратна кременадла, ванилин шећер, варено млеко, вратна кременадла, газирана вода, говеђа супа, говеђе месо, голубија супа, голубије месо, густе пасуљ, гушћија супа, гушћије месо, димљено месо, дисноторски паприкаш, живинска супа, живинско месо, житко тесто, жути шећер, зелена салата, зелени парадајз, зелени*

пасуљ, зрели сир, изворска вода, јомужно млеко, јунећа супа, кукурузно брашно, кисела вода, кисели колач, кисела паприка, кисела чорба, кисели сир, кисело млеко, козије млеко, кокошија супа, кумовски колач, кравље млеко, кувана ракија, кувано јаје, кувано месо, кисели купус, љута папричица, масна погача, млевено месо, мушкатни орах, напосто брашно, обрано млеко, печена паприка, печени кромпир, пуре кромпир, пиварски квасац, пуњена паприка, пијана торта, подливени сир, похована тиквица, поховано месо, прсна сланина, птичије млеко, рибља чорба, роловани сир, сади тесто, сирова сланина, ситни колач, ситни шећер, сува шљива, суво грожђе, сунцокретово уље, тинцовани кромпир, укисело тесто, услатко тесто, фарбано јаје, цариградка обланда, црни лук, црвени лук, црно брашно, црно вино, црвено вино, чорбаст пасуљ, шарена салата, швапски сир, шушкава торта.

Б) Сложене лексеме по моделу **N+N** : *ампер чорба, бећар паприкаш, гриз кнедла, гром есенција, добош торта, жито торта, катарина торта, клин чорба, кромпир паприка, леквар ташици, пита орасница, пита савијача, принцес крофна, реформ(а) торта, ћетен алва, шприц крофна.*

В) Посебно су издвојене релативно бројне сложене лексеме грађене по моделу предлошко падежне конструкције.

В1) Модел **N+Prep.+N** (instr.sg и pl) : *алва с орасима, кнедла са гризом, кнедла са шљивама, насуво са маком, насуво са кромпиром, насуво са сиром, пита с вишњама, пита с јабукама, пита са сиром, погачица с чварцима.*

В2) Модел **N+Prep+N** (gen. sg и pl): *зејтин од сунцокрета, салата од краставаца, салата од парадајза, сос од вишања, сос од мирођије, сос од рена, сос од парадајза.*

В3) Модел **N+Prep+N** (acc.sg): *кекс на машину, шећер у коцке.*

Анализом се може закључити да су заступљени сви начини афиксалне творбе: префиксација, суфиксација, префиксално-суфиксални тип и слагање. Код именица најфреквентнији тип је суфиксација, код глагола префиксација, а код придева суфиксација. Када је у питању анализа вишечланих лексема, највише је заступљен тип грађења по моделу придев+именица.

IV. Закључак

Како је у уводним разматрањима наговештено циљ рада био је да се поред представљања кулинарске лексике која је лексикографски уобличена, објасни семантички садржај прикупљених лексема, а потом утврди и њихов ареални распоред. У раду је примењена теорија семантичких поља Никите Толстоја, у домаћој литератури унеколико модификована.

Подела грађе на шеснаест семантичких поља нема као резултат шеснаест лексема које се могу дефинисати као "општи назив" у оквиру одређеног семантичког поља. Овде се има у виду да се неки називи диференцирају по одређеним критеријумима (на пример: (*обрада млека, млечни производи, јела од млека*). Негде је сама семема таква да се под њом подразумева више различитих назива (*брашно, масноће, шећер, зачин*). Нека семантичка поља обједињују више различитих семема (*радње у вези са припремањем хране*). У свим овим случајевима немамо један општи назив у оквиру одређеног семантичког поља, него различите диференцијалне знаке специфичне семантичке класе који се углавном даље деле на више назива за специфичне врсте.

У највећем броју семантичких поља у функцији општег назива јавља се једна лексема. У семантичком пољу бр.13 добили смо две лексеме у функцији општег назива (*вариво*) и лексему са више фонетских варијанти (*џушпајз, чушпајз, шушпајз*).

Структура лексема у појединим семантичким пољима које нису у функцији 'општег назива' је различита. У целини посматрано, у овом корпусу доминирају просте/једночлане лексеме. Доминацију вишечланих лексема имамо у називима за 'јела од поврћа', 'супе и чорбе' и 'колачи и слаткиши'.

Различити мотивациони критеријуми послужили су за стварање лексема из области кулинарија. Критеријуми који условљавају семантичку мотивисаност су многобројни. Иако је на њих указивано у сваком семантичком пољу, овде ћу дати преглед мотивационих база у целокупном корпусу.

У најбројнијој групи су лексеме којима је као мотив послужио њихов састав. *бундевара, ванилице, ванил шећер, вишињевача, виљамовка, говећа супа, гушчије месо, јунећа супа, карфиол чорба, козије млеко, кокошија супа, кравље млеко, кромпир чорба, крушковац, маковњача, млевено месо, медањаци, обрано млеко, овчије млеко,*

парадајз чорба, пачија супа, посни сир, пуномасни сир,рибља чорба,рибљи паприкаш,ракија од дудова,саларице, свињско печење, чоколадни ликер. Лексеме у којима је као мотивациона база послужио начин припремања јела одликује конструкција *трпни придев + именица* који је ближе одређује: *барени кромпир,барено јаје, варено млеко, кварени сир, кувано јаје, печени кромпир, печена паприка, подливени сир, тегљени сир, угрушано млеко,цеђени парадајз*. Боја је послужила као мотивациона база код следеће групе лексема: *бела кафа, бела џигерица,беланце, белањак, бели лук, бели сос, бело брашно, бело вино, жути шећер, зелена салата, зелени парадајз, црвена паприка, црна џигерица, црно вино*. Изглед и облик намирнице послужио је као мотивациона база код лексема: *кришка сира, прах шећер,шећер у коцке*. Називи везани за верске празнике су мотивисани именом свеца или празника: *бадњача, божихњак, варварица, васиљница, славски колач*. Укус јела и пића јавља се као мотив номинације за лексеме као што су: *кисела паприка, кисела чорба, кисели купус, кисело млеко, љута папричица, слатко вино, слатко, слатки купус*. Називи који се јављају као девербативне именице могу се трансформисати па добијамо следеће значење: *сириште* – средство којим се сира; *запршка* – оно чиме се запржава јело; *слатко* – оно што је слатког укуса, *доручак* – оно што се доручкује. Називи намирница којима је као мотивациона база послужило порекло: *гушчија маст, говеђе месо, козије млеко, кравље млеко, свињско месо*. Лексеме којима је намена послужила као основ номинације су: *лебно брашно, дисноторски паприкаш*. Лексика флоре послужила је као мотивациона база групи речи: *боранија, грашак, купус, кромпир, пасуљ, шпанаћ*. Име годишњег доба налази се у речи *зимница*. Властито име послужило је као мотивациона база у лексемама: *катарина* (торта), *ружица* (вино). Назив места налази се у речи (*токајац*). Глаголске лексеме мотивисане намирницом која је средство у одређеном процесу јесу: *пошећерити, осолити*.

Када је у питању однос семема и лексема, у неким примерима за једну семему постоје две или више лексема. Реч је о синонимима. Анализирани корпус показује следеће синониме: *доручак/фруштук; јуфка/обга; палачинке/сковерци; гомбоце/кнедле са иљивама; уље/зејтин/олај; диснотор/забијачка/сињокољ/свињска даћа/карбиње; клин чорба/анпрен чорба/кинђушица; самокис/ситни сир/швапски сир/кварени сир; хурка/мајушка/џигерњача/бела кобасица/кашара; моча/завијача/прженица/квашеница/бундашкењер, будндашмоча/хлеб у јаја; ладњача/мућеница/бућканица/лежбаба/лезибака; таици/баратфиле/леквар таици/шлајници; куља/мамаљуга/палента/макарун/качамак/жмара; кувати/варити;рајбовати/учинити/антребовати*. Ако у односу на једну

лексеми постоје две семеме, реч је о хомонимима. Највише је хомонима који се односе на поврће и јело које се од тог поврћа справља: *боранија, грашак, сочиво, шпанаћ* (поврће и јело); *колач* (слатко тесто, хлеб за славу); *кромпирача* (растезано лиснато тесто пуњено кромпиром, јело од кромпира сечено на колутове и кобасицом печено у рерни); *пушука* (грба на хлебу, крај хлеба); *прженица* (хлеб печен на плотни, хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи). У испитаном корпусу забележене су и антонимске лексеме: *приставити, зготовити*. (прва 'ставити храну на ватру да се кува', друга: 'завршити кување и припремање хране').

У инвентару прикупљене грађе изван број лексема се јавља у више фонетских ликова: *боранија/буранија; думст/дунст/дунц; кавурма/каурма; сунцокрет/цунцокрет; урка/хурка; чушпајз/цушпајз/шушпајз; китњикез/китњикес; суклијаш/сутлијаш*.

Сви наведени фонетизми карактеристични су за целу Војводину и не може се утврдити нека правилност у њиховом распореду.

Посматрањем прикупљене лексике могу се запазити велике деривационе могућности овог корпуса. Од исте основе створени су различито деривирани називи. Нарочито је велик број глаголских лексема насталих префиксацијом и суфиксацијом: *барити/обарити, дробити/удробити, варити/узварити, киселити/укиселити*. Улога префикса је дистинктивна. Они означавају свршени и несвршени глаголски вид. (*варити/узварити*) или нијансирају значење (*испећи/препећи*). Суфикси се чешће јављају код именица: именица средњег рода с наставком *-иво* гради се најчешће од глагола (*вариво, кољиво*); наставак *-ај* код именица мушког рода са глаголским делом у основи које означавају нешто добијено вршењем радње главог глагола (*гутљај, залоггај*); наставком *-ија* изведене су именице страног порекла (*ракија*); наставак *-је* може бити у служби грађења збирних именица (*грожђе*), а глаголске именице на *-је* су постале додавањем овог наставка на облик трпног глаголског придева (*брање, грушање, клање, кување, дробљење, печење*); наставком *-ина* изводе се именице које означавају месо од животиња с именом у основи (*говедина, јагњетина, јаретина, јунетина, пилетина, прасетина*); код именица женског рода са суфиксом *-ача* насталих од придева на *-ов* имамо називе пића (*вишњевача, јабуковача, крушковача*). Прикупљену грађу карактерише велики број деминутива. Деминутиви су најфреквентнији у семантичким пољима 'јела од теста' (*земичка, погачица, ноклица, корица, флеквица, листић, траганчић, гужварица, ваљушчић*), 'колачи, слтакиши' (*пољупчић, салчић, шешурић*), 'јела од поврћа' (*бундевица, папричица*), намирнице (*рошчић,*

грожђица), 'јела од меса'(*сармица*), 'врсте меса и делови' (*буткица*). Код ових лексема веома је продуктиван наставак *-ица* код именица женског рода. Наставак *-ић* је продуктиван код именица мушког рода у значењу деминутива.

Приликом морфолошко деривационе анализе прикупљене лексике запажена је још једна карактеристика. Код великог броја лексема које се односе на јела од теста и колаче, лексеме се јављају искључиво у облицима множине и тако су презентоване у речнику: *ванилице, гомбоци, листићи, леквар ташици, кранце, мињони, медањаци, маници, мушкационе, погачице, пољупчићи, салашњааци, резанци, флуце, шеширићи, шатице, штанглице шуфнодле, ушитици*. Примери за плуралску форму лексема су и називи за јела од меса : *шкембићи, ћевапчићи*.

Када је реч о акценту прикупљених лексема, ради се о ареалу на којем се простиру два дијалекта: шумадијско-војвођански и смедеревско вршачки. Што се тиче акцента у смедеревско-вршачком , има примера за непренесени акценат: *парадџз, тањаница*. У шумадијско-војвођанском дијалекту имамо преношење акцента на предлог : *од ораја, са сиром, од кајсија*, мада није доследно: *са сиром, од кајсија* . Поста акценатске дужине углавном се чувају иза кратких акцената: *крџмџр, нџсџво*. Када су у питању рефлeksi јата, познато је да у шумдијско-војвођанском дијалекту имамо у одређеним случајевима икавизме. У западној Бачкој срећемо икавске рефлексе, од којих се неки потврђују у овом корпусу: *тисто*. Овде се јавља и акут, мада врло ретко: *вечџра*.(?).

Систематизована грађа показала је да су општи називи који се употребљавају у кулинарству готово увек домаће словенске речи (осим *Супе и чорбе*), а да су називи којима се именују поједине врсте јела углавном речи страног порекла. Удео страних речи у кулинарској лексици анализиран је у оквиру сваког појединачног семантичког поља. Овде ће се дати преглед стране лексике у целини. Германизама има неупоредиво највише у свим тематским пољима: *лорбер, цимет, путер, милерам, мушкат, фруштук, дунст, китњикез, компот, сулицуна, кнедле, нокле, крофне, флекције, ташици, векна, крофна, фил, фашир, ринфлаји, поховати, переца, кифла, шамролна, штанглице, штрудла, шуфнодле*. Није занемарљив ни број турцизама у кулинарској лексици. Турцизми су заступљени у тематским пољима која се односе на називе за намирнице, зимницу, јела од млека, јела од меса : *бибер, ајвар, зејтин, шећер, шафан, пекмез, туршија, сутлијаш, шербет, сарма, мусака, тлав, ћевапчић, тиктије, ђувеч*. Удео мађарске лексике је такође присутан. Хунгаризама има највише у

тематским пољима која се односе на јела од теста и јела од меса: *чикови, циповка, лепиња, переца, палачинке, гомбоце, гулаш, паприкаш, перкелт, диснотор, хурка*. Удео лексике из осталих језика може се сматрати занемарљивим. Известан је број романизама: *салата, сковерци, лимунада, мамаљуга, саламура, ликер, оранжада*.

У складу са лингвогеографским приступом у раду је примењен метод картографског представљања појединих лексема из овог лексичког скупа. Картографским знацима означене су лексеме које репрезентују одређену семему у пунковима обухваћеним овим испитивањем. Издвојено је седамнаест карата које показују ареални распоред лексичких реализација.

V. РЕЧНИК

А

ајвѡр, - а м ' врста салате која се прави од самлевених плавих патлицана и паприке'. (сп) - *Ајвѡр сам прѡвила са плѡвим патлицѡном. Мнѡго је лѡп и укусан.* БГ

ајмокац, -кца м ' сок од куваног паприкаша' (Ђу Сс)

ајнпрес чѡрба в. чорба под 1); исп. анпрен чорба

алва, -е ж 'слаткиш од пшеничног или белог брашна, масла и шећера'. - *Алве мѡжеш да кѡтиш на вѡшару* Б (Вл Ђу С Сб Сс Ст Стн Чр); ~ с ѡрасима 'алва справљена са орасима'; *ћѡтен* ~ 'алва справљена са сусамом .(Н Чу)

алва с ѡрасима в. алва

алева паприка в. паприка; исп. ситна паприка, туцана паприка и црвена паприка

ампер чѡрба в. чорба под 1) исп. анпрен чорба

анпрен чѡрба в. чорба под 1); исп. ајнпрес чѡрба, ампер чорба, кинђушица и клин чорба - *Упрѡжи се брашна, стави се црвене паприке, ѡсоли и наѡроби се лѡба. То је анпрен чѡрба.* Си.

аплез, – а м в. ужина (Сн)

апгара, – е ж 'ракија од апте, lat. Sambucus ebulus' (БГ Сс) - *Некад су пѡкли ракију од апте.* То

аптребовати, в. рајбовати, (Ту)

Б

бабура, – е ж 'врста крупне паприке жуте и црвене боје, lat. Capsicum annuum' - (БП Вл Мш Ту Чу Шш) *Нема ниједна лѣтиу бабуру од Кате.*БГ

бадњача, – е ж 'погача која се пече и једе на Бадњи дан.'; в. бадњак – *Био је такав рѣд да се на Бадње вѣче јѣде бадњача.* Вл;

бадња̋к в. бадњача (Сс Чр)

бајат, – а-о 'који није свеж, који је устајао, стар (о хлебу)' - *Бајат лѣбац дрѣбимо у млѣко.*(БГ)

бакин кола̋ч в. колач

баратфйле в. ташци (БГ Ст); исп. леквар ташци и шлајпици

барена па̋прика в. паприка

баренй крѣмпйр в. кромпир

барено ја̋је в. јаје

баревина в. баротина (Бвн Ђ); исп. обара, обарина

барити, **барим** несвр. 'кувати јело у води' (Вл Ђу Чр Шш) - *Кожуре дѣго барим.* БГ в. кувати под 2)

баротина, – е ж 'барено месо и изнутрице за надеве' в. баревина, обара, обарина (Вл Ђу Н Чу Ту Сб)

ба̋та̋к, – а м 'бут од живине' (сп) – *Дѣца вѣле тйлећи ба̋та̋к.* БП

ба̋тина, – е ж 'врста обредног колача који се спрема за Ускрс и намењен је дечацима' (С Стн) – *Мушкарцима се прѣвила ба̋тина за Ускрс.* Ст

бев̋анда, – е ж 'разводњено вино' (Б Сс Чр)

бѣла ка̋фа в. кафа

бѣла коба̋сица в. хурка (Г СЦ)

бѣла крменáдла в. крменадла

бѣла чóрба в. чорба

бѣла цигерица в. цигерица

белáнце, -ета с 'прозрачна материја у јајету око жуманцета' (БГ БП БПС Ва Ви Вл Деч Дп Кз Н Пћ Сб То Ту Чу) в. белањак (С) - *Ўмутим двá белáнцега*. БГ

белáњак, в. беланце

бѣли лѣбац в. лебац

бѣли лўк в. лук

бѣли пàсўль в. пасуљ

бѣли сòс в. сос од мирођије (БГ Вл Ћу)

белíна, –е ж 'месо светло беле боје код живине' в. бело месо (БГ Вл Деч Дп Кз Н Си Ст Стн Си Пћ То Чу) –*Јáко вòлим да јѣдем белíне*. Ту

бѣло бра̀шно в. брашно

бѣло вíно в. вино

бѣло мѣсо в. белина (Ћ Ћу Мо Сн Сс Чр)

бѣћáр пàприкаш в. паприкаш (Б Сс Чр)

би́бер –а м 'тропска биљка чији се зрнасти плод употребљава као зачин, lat. Piper' (сп) - *Од зáчина смо корíстили сò, би́бер, зѣлѣн, тò се мѣћало у сўну*. С

би́берити, –им несвр. 'стављати бибер, зачињавати бибером, посипати бибером'- (сп) *Вòлела сам сўну живíнску онáко кад побíберим, стáвим дòста би́бера да се òпаприм*. Ћу

би́сер, –а м 'врста белог стоног вина'(БГ)

бљўтав, –а-о 'који је без пријатног укуса, безукусан (о јелу и пићу)' (Ћу Н Чр) – *Пàсўль бљўтав нис га осòлила*. БГ

бòб в. сочиво (Сс)

бѡжићњѡк, –а м 'божићни колач украшен разним фигурицама од теста' (Вл Н Ћу Сс Чр) - *За Бѡжић се прѡвио бѡжићни кѡлѡч, тѡко се звѡо бѡжићњѡк. С*

бѡза, –е ж 'пиће од кукурузног брашна и шећера'(Вл Ћу Сс Чр) - *Бѡза бѹде на вѡшару. БГ.*

бѡксоши, (Sg бѡксош) ' ситни колачи округлог облика премазани пекмезом од кајсија и од горе глазуrom од чоколаде' - *Од сѡтти колѡча прѡвили смо бѡксоше, тѡ је овѡко окрѹгло пѣчени колѡчи, ѡнда се зѡлѣти са пѣкмезом од кѡјсија и прѣлије се са чоколѡдом. (БМ)*

борѡнија /бурѡнија,–е ж 1.'недозрео пасуљ; 2. јело од незрелог пасуља'; 3. 'чорба од бораније' в. чорба (БГ БП Ви Ћу Л Мш Н Си СЦ); - *Кѹвала мѡти бурѡнију, ѡни њѣни мѡјѹна нѣма у сѣлу. БГ*

брѡшно ,–а с 'прах од самлевног зрневља жита (пшенице, кукуруза и др.)' (сп); *бѣло* ~ 'фино пшенично брашно' в. мутмел, нуларица, чисто брашно (БГ БПС Вл Ћу Н Л Сс Ст Стн Чр Шш) – *Бѣло је бѣло сѡмо за колѡче. Звѡло се бѣло брѡшно . Тѡ идеш да мѣљеш на млѡну, цѣлу гѡдину смо ми сељѡци ѡмали нѡше брѡшно. Б; - Нѹларица је бѣло прѡво брѡшно. Тѡ се звѡло бѣло, нѹла брѡшно. БПС; - Нѣкад тѡ су бѣле двѣ сѡрте. Јѣдно су звѡли чѣсто брѡшно, тѡ је бѣло за гѣбаницу, ризѡнце, колѡче. БМ; ѡштро* ~ 'оштро бело брашно од кога се прави кисело тесто' в. напросто брашно (Си) - *Нѡпросто, јел кѡко се кѡже кѡдгод, кат су мѡме мѣсиле јѡко лѣп хлѣб. Чу ; кѹкурузнѡ* ~ 'брашно које се добија млевењем кукуруза' в. курузно брашно, пројино брашно, прикрупа (Г Ћу М Мш С Сб Си Ст Стн) - *Свѡње се рѡниле мѣкињама и кукѹрузним брѡшном.БПС ; лѣбно/хлѣбно* ~ 'брашно које се користи за справљење хлеба' в. крушно брашно (БГ Вл Мо Мш С Сн Ст Стн Ту Чу Шш) - *Ово дрѹго је бѣло лѣбније ,јер се мѣсио лѣбац.Кн; - Крушно брѡшно бѣло је за крѹх. (БМ) ; прѡјино* ~ в. кукурузно брашно ; *црно* ~ 'брашно тамне боје које садржи у себи мекиње и од кога се прави црни хлеб'-*Бѣло је црно брѡшно, најѡбичније од кѡга се мѣсио хлѣб, поишто смо ѡнда свѡ мѣсили. (сп)*

брѡужак в. бубац (Мо)

брѡмбери, мн 'врста воћа, црне јагоде од којих се кувао пекмез, слатко' – *Брѡмбери, да тѡ су ѡне црне јѡгоде , у јѣсен што ѡма. Свѣ се прѡви и слѡтко мѡже, кад шта ѡма у сѣзони тѡ се кѹва. БМ*

брòћац, –ћца м 'биљка из породице броћева, ивањско цвеће, lat.Rubia peregrina' -
*Имали смо у ба̀ити брòћ се зва̀ло, па тò наберемо ста̀вимо у ча̀рапу, за̀вѣжемо и са
тѣм фарбамо ја̀ја за У̀скрс. Стн*

бу̀бац, бу̀пца м 'желудац у домаће живине' в. бр̀бужак (Б Мо), – *Мени је обично
ишао бу̀бац јер сам тò мнòго во̀лео. Сн*

бу̀брег, - а м 'један од два унутрашња органа који луче мокраћу' (сп) - *У
па̀прикаш смо ста̀вљали бу̀брег, ср̀це, ма̀ло м̀еса, ко̀журе. Ђу*

бу̀брежња̀к, –а м 1. 'месо око бубрега са бубрегом'; 2. 'печење од тога меса' (Сс)

бу̀ђ, - и ж 'врста гљивице која се појављује на органским материјама у распадању,
плесан, lat. Mucor mucedo' (сп) - *Ухватила се бу̀ђ. БГ*

бу̀ђити, –им несврш 'постати буђав, плеснити' (сп)

бу̀ндаш моча в. моча

бу̀ндева, – е ж 'врста тикве која се употребљава за храну људима и стоци, lat.
Cucurbita pepo' – *Правили смо лѐтиње с бу̀ндевама, тò од лѐбног бра̀шна што òстане,
тò је бѝло за до̀ручак. Сс*

бу̀ндевица, дем од бундева (сп) ; *пòхована* ~ 'јело од бундеве или тиквице
исечено на колутове умочене у брашно и јаја и пржене'(Вл Ђу Н Си Сс Чр)

бундèвара, –е ж 'пита од растезаног теста недевена бундевом' в. дулечница (БГ
Вл Ђу Мш Н С Сс Ст Чр) – *Од у̀слатког т̀еста правили смо бундèваре..Ђу*

бу̀ра̀г, **бу̀ра̀га**, м 'први већи део желуца код преживара'(Вл Ђу Сс) - *Òпере се
бу̀ра̀г. БГ*

бу̀т, **бу̀та** м 'део задње ноге изнад колена код животиња' (сп) - *На̀јлетии је
ја̀гњећи бу̀т. БГ*

бу̀ткица – е ж дем 'део ноге изнад колена код свиња'(Сс)

бу̀ћку̀риш, **бу̀ћку̀риша** м 'јело или пиће без укуса' (Вл Л Сс Шш) –*На што је òно
на̀лик, бу̀ћку̀риш. БГ*

бу̀ћка̀ница в. ладњача (Бвн)

В

ва̀јзбратна крмена̀дла ж 'крменадла беле боје, ближе репу код свиње' в. крменадла

ва̀љушак, ва̀љушка м 1.'комадић изваљана теста, који се кува за јело'(Ђ Мо Сн Сс СЦ Чр) – *Ва̀љушке за̀мѣши као резанце, али не свѣ. Об̄ариши крѣмтѣр, њмали смо ђнај шпрѣц што га проп̄асѣраш, ђнда то̄ мѣтеш у шѣрпу ма̀сти, ма̀ло сѣтне па̀прике и та̀ј крѣмтѣр, ѡзмѣшаш ђђбро, ѡспеш ва̀љушке и то̄ је бѣло дивѡта.* Ле ; 2. тесто сечено на троуглове и помешано с кромпиром и луком' в. траганчићи (Вл Н Си Ст)

ванѝла, – е ж 'мирисава тропска биљка чији се плод употребљава као зачин, lat. *Vanilla planifolia*' (сп)

ванил шѐћер / ванѝлин шѐћер в. шѐћер (БГ Вл Ђу Кн Н Пћ Пх Чр Шш)

ванѝлице (Sg ванѝлица) ж 'ситни колачи који се печени спајају пекмезом и уваљају у прах шѐћер' в. пољупчић (БГ Вл Деч Дп Ђу Ер Кз Ле Лж М Н Пх Пћ То Ту Чј) - *За сл̄аву смо пр̄авили сѣтни кол̄ача, ђнда нѝје бѣло то̀рте да се пр̄аве , пр̄авили смо ванѝлице , гура̀бије , то̄ су бѣли кол̄ачи ђндак...БП*

ва̀ра в. варвара (Бвн)

ва̀рвара / ва̀рварица –е ж 'јело од куване пшенице, кукуруза и пасуља које се спрема за Свету Варвару (сп)

варѣ̀нѣк в. кувано вино (Вл Ђу Дп Н Сб То) –*Варѣ̀нѣк се пѣје од зѣме .БГ*

варѣ̀ника в. варено млеко (Сс)

ва̀рено млѐко в. млеко

ва̀рзило, -а с 'изразито црвена боја за јаја'- *Фа̀рбали смо, ђнда је бѣло ва̀рзило. Та̀ко се зв̄ала фа̀рба.. То̄ је бѣло ја̀ко црвѣно , ја̀ко лѐпо и ђнда ту̀ткала и ђнда ова̀ко кроз ру̀ке и то̄ бѣде та̀ко шарѣ̀но. То̄ смо ра̀дили.. Ту*

ва̀рѣ̀во в. чушпајз (Б Сс Чр)

ва̀рити, ва̀рим несврш 'кувати (о млеку)' (Вл Ђу Мо Н Сс Ст Чр) – *Њмали смо кра̀ве, ма̀ти је ва̀рила млѐко, пр̄авила сѣр..Ђу*

васиљница, –е ж 'колач који се спрема за Василијевдан, Нову годину' (БП Вл Л Мш Н Ћу Ст); *василица* (Сс Чр) – *Васиљница се исто тако растезала, па се увије исто тако направи и то се направи три, Божје ме прости, као од трске, везано са црвеним па се тако као што је била Васиљница..* Б

васина торта в. торта

векна, –е ж 'хлеб дугуљастог облика'- *Векна куповног леба мени доста.* БГ

веселје, –а ср 'обредни хлеб кружног облика којег домаћин првог засече на Божић' (БГ БП Вл Ћу М Сс Чр Чу)

вечера, –е ж 'вечерњи оброк' (БП Вл Ћу Л М Н Сс Ст Чр); *вечѐра* (БМ) *За вечеру је било углавном оно што остане од ручка.* НБ

вечерати, –ам сврш. и несврш. '(по)јести вечерњи оброк' (сп) – *Вечерали па полегали.* БГ

виљамовка, –е ж 'ракија од крушке виљамовке' (Сс Чр Рк Ле Б БГ М Н)

вино, –а с 'алкохолно пиће добијено врењем грозђаног сока' (сп) - *Имали смо виноград и вина, то смо имали за кућу да пију. Донесемо кући грозђе, имали смо квѐч, исквѐтујемо, онда имали смо прѐс, испресујемо, онда вино иде у бураде. Вино чим пдчне да вата онда они пију, не дангубе.* Б; *бѐло* ~ 'вино светле боје' (Вл Ћу Н С Сс Чр); *кувѐно* ~ 'вино кувано са додатком зачина', (Сс СЦ Чр) в. вареник; *слѐтко* ~ 'вино слатког укуса, непревело' исп. маста, слаткача, шилер и шира (Вл Ћу Л) - *Било је код куће се правило слѐтко вино, после се то пустило да буде оно право вино.* Н; *црѐно* ~ 'вино тамне боје'; (Вл Ћу Н Си Сс Чр); *црвѐно* ~ 'вино светлије црвене боје' исп. розе, ружица (Б Ле Рк Сс Чр)

витица, –е ж 'колач који се спрема за Ускрс намењен девојчицама' исп. вितिца (Стн)

витица, –е ж 'пециво које се уплете као плетеница, а унутра се ставља јаје и меси се за Ускрс'(С)

вишњевача / вишњовача, –е ж 1. 'ликер од вишања' (Вл Ћу Н Сс); 2. 'ракија од вишања' (Вл Ћу Мш Н Сс Чр)

вòда, –е ж 'течност без боје за пиће и кување' (сп)– *Бíли смо сирòти , мǎти мǎло пòкваси лѐбац вòдом и стǎви шећера, тò смо јѐли.* То ; *гàзѝрана* ~ 'вода са угљеном киселином' (Вл Ћу Н), в. газир; *ѝзворска* ~ 'вода са извора' (сп); *мìнерална* ~ 'вода обогаћена минералима и угљендиоксидом' (Вл Ћу) в. сода

вòтка, –е ж 'непрепечена ракија' (Б БПС Вл Ћу Л М Н Сс Чр)

вòћка в. патока (СЦ)

врǎт, –а м 'део тела који спаја главу са трупетом'(сп)

врǎтна крменǎдла в. крменадла (сп)

вриўцкати, –ам несвр. в. крчкати (Вл)

вўрда, –е ж 'сир слабијег квалитета који се прави од поново загрејане сурутке' в. урда (Б) – *Јѐли смо лѐба и вўрде, онǎко тòпле.* То

Г

гàзѝр в. вода; исп. газирана вода (Сс Чр)

гàзѝрана вòда в. вода (сп)

гǎрнѝр, –а м 'јело од пилеће цигерице, јаја, лука, першуна и удробљеног хлеба, које се кува заједно са супом' в. гарнирунг (БГ Деч Ћу Ле Н Пћ Рк Сс Чр) – *Недељом се кўвало све по реду, сўпа, гǎрнѝр, сòс, мѐсо и колáчи.* Ту

гарниру́нг в. гарнир (Кн Пл)

гѐмбец в. шваргла (Ћ Мо)

гѐмишт, –а м 'вино помешано са већим делом воде' (НБ)

гѐрма, -е в. комлов – *Ўвече пòтопимо квáсац и сутрǎдǎн још мǎло стǎвимо гѐрме у млáку вòду и ðнда ўмѐсимо и ðн кѝсне у саћуре и ðнда ўжǎри се фўруна, па се ўјутро кад рǎзмѐсимо хлѐб.* Ва

гїбаница, –е ж 1.'врста јела од развучених листова теста међу које се меће сир измешан са млеком и јајима' исп. пита; 2. в. колач – *Растéзало се гїбаница се прáвила, замéси се бра̑шно, вòда и тò се прáвило са сїром, са бундевом, с чим дћеш, тò су бїли нáши колáчи.* Чу; ~ с маком 'колач од растезаног теста пуњен маком' (Си); ~ с рòшчићима 'колач од растезаног теста пуњен рошчићима' (Си); ~ са сїром 'колач од растезаног теста пуњен сиром'- *Гїбаницу са сїром йсто сам мéсила. Развúчем и мéтем дòста јаја и сїра.*БГ

гїбаница са вїшњама в. колач са вишњама(Си Сс)

гїбаница с грїзом в. колач са гризом (Сс)

гїбаница с маком в. гїбаница

гїбаница с рòшчићима в. гїбаница

гїбанчица, –е ж 'округло тесто са млеком пржено на масти' (Мо Сн Сс Чр)

глазúра, –е ж 'чоколадни прелив преко колача или торте'(сп) – *Глазúре од чокалада су се мéћале на тòрте.*Ст

гњéцав, –а- о 'слабо печен (о тесту и хлебу)' в. здудан (Ђу Н); - *Оно лéбац бóде гњéцав нè мож јéсти.* БГ

гòведина/гòвеђина ж говеђе месо (сп)

гòвеђа сýпа в. супа

гòвеђе мéсо в. месо

гòвеђи пáприкаш в. паприкаш

голúбија сýпа в. супа

голúбије мéсо в. месо

гомбóци, (Sg гòмбòц) 'тесто у облику лоптица пуњено шљивама' в. кнедле са шљивама – *Гомбóци са шљивама, тò се скúва крòмпїр, па се òхлáди, замéси се тéсто, рáзбије се јаје да се нè лéти, јер тò је крòмпїр да се нè лéти и шљива се половину замочи у шећер па се стїсне и замòта у гòмбòци.* М

гòрак, –рка, -рко 'који има непријатан, неугодан укус (о јелу)' (сп)

грашак, –шка м 1. 'биљка из породице махунарки чији се зрнаст плод употребљава као људска храна, lat. *Pisum sativum*'; 2. 'јело од грашка' (сп); 3. 'чорба од грашка'- в. чорба - *Ми смо правили грашак чорбу, боранију, то што смо имали у баишти.* Л

грѐјати, –јѐм несвр. 'чинити да нешто буде топло (о јелу), загревати' (сп)

грѝз, - м 'пшеница самлевена у ситну прекрупну' (БПС Вл К Н Си Стн Ст Сс То Ту Чр Чу) – *За доручак било је грѝза, имали смо краву па је било млека.* Ћу

грѝс кне́дла в. кнедла

грѝлијаш торта в. торта (Сс)

грѝжје, –а с зб им од грозд 'плод винове лозе' исп. суво грожје, грожђица

грѝжђице, (Sg грѝжђица) 'суво грожје'; *грожђица* (Сс) в. суво грожје (Вл Ћу) – *Правили смо укисело штрѝдле са грѝжђицама, са маком, са ђраји..*Сб

грѝм е́сенција в. есенција (Вл)

грѝјник в. гроник (Бвн)

грѝник, грѝника м 'подвољак свиње' в. грѝник (БГ БП БПС Вл Ћу Мо Н Сн Сс То Чр)

грѝшати , (се) – грѝша̄ (се) несвр. 'издвајати се из течности и скупљати у чвршће грудвице' (Вл Ћу Мо Сн Сс СЦ Чр)

грѝшање, зб.им. 'стварање чвршћих грудвица приликом издвајања течности из млека' (Вл Ћу Мо Сн Сс СЦ Чр)

гѝба, -е ж 'слатко тесто са маком, који се спрема за Бадњи дан' - *На Бадњи дан се подстило, пасуља, сѝви шљѝва и правиле се гѝбе за Бадњи дан, то је било подсно.* Сб

гѝвно, –а с 'хлепчић који деца пре печења штипкају да би у кући било више пилића' (Вл Ћу Мш) – *Ќнда се на Бадњи дан месио хлѝб и ѓнда ѓ тог хлѝба се правили гѝвно, трава и ѓнда се то јѝло за Бѝжић и правило се од лѝбног брѝшна тај кѝлач и бѝсиљак се мѝте гѝре, па се ѓнда сѝко.* Ту

гужвара, –е ж 'пита од гужваних кора, надевена сиром и сл.'- *Гужвару смо прăвили, ја сам растѣзала и дан данас растѣжем, нѣ волим ђве гѡтове кѡре.* Ст; в. гужварица, пита, савијача, слатка гужвара

гужвара са маком в. штрудла с маком; (Ви)

гужвара са ѡрасима в. штрудла с орасима (Ви)

гужвара са сѡвим грѡжђем в. штрудла са сувим грѡжђем (Ви)

гужваріца, –е ж 'растезано тесто надевено неким филом' в. гужвара (Сс)

гѡлаш, –а м 'јело од ситно сецканог свињског или говеђег меса, динстаног са луком и зачињено запршком, паприкаш' (Ђу Н Сн Чр) – *Прăвили смо гѡвеђи гѡлаш нăјчешће* . Вл

гурăбије, (Sg гурăбија) 'колачи вађени модлицама разних облика, замешени од шећера, масти, јаја и брашна' (Вл Ђу Кз Мш Н С Сс Ст СЦ То Чр) – *Кăдгод су се прăвиле гурăбије, вăнилице, ѡблатне, тѡ су біли колăчи, ніје біло тѡрти, ѡво нăправиш па мѡже да стоји нѣколико дăна.* Сб

гѡсти пасѡљ в. пасуљ

гѡтљăј, –а м 'количина течности која се одједном прогута'

гѡшчетина в. гушчије месо

гѡшчија мăст в. маст

гѡшчија сѡпа в. супа

гѡшчије мѣсо в. месо

Д

дѡпек, –а м 'двапут печен хлеб' в. прженица – *Испѣчемо хлѣб на плăтни , и тѡ бѡде дѡручак.* Н

дѣрати, *дѣрѣм* несвр. 'скидати кожу, гулити'в. огулити, одерати

дѣвка, –е ж 'замена за кафу која се прави од јечма' – *Некада је била кафа дѣвка се звала и џигура то смо пили.* Чу

дѣзати (се), дѣже (се) несвр. 'увећати запремину (о тесту)' - *Оставимо тѣсто да се дѣгне, да нарасте, па онда правимо кифлице.* Дп

дѣмљено мѣсо в. месо. исп. сушено месо

дѣнстати, –ам несвр. 'справљати јело од меса или од поврћа пирјанећи га у поклопљеном суду са мало масноће и воде'(Вл Ђу Сс Чр) – *Метемо полако да се дѣнста, ондак додѣмо зачине.* Чу

дѣснѡтор, –а м 'клање свиња' в. забијачка, карбиње, свињокољ, свињокоља, свињска даћа (БГ М М Мо Н Сн); *дѣснатор (СЦ); – Дѣснѡтор. Код нас се тако зове. Закоље се па се пали са слѡмом, онда на врата се стави па се опере и тако шѡнке и вратна кременадла, онда није био замрзивач...* Ту

дѣснѡторски/дѣснаторски пѡприкаш/ в. паприкаш– *Кад се коље дѣснѡтор, пѡприкаш се кува.* БПС

дѣбош тѡрта в. торта

допѣћи, допѣчѣм свр. 'до краја испећи, завршити печење'(сп)

дѡручак, –чка м 'први јутарњи или преподневни оброк' в. фруштук (БП Вл Ђу Л М Мш Сс Ст Чр) - *За дѡручак је било само млеко варено и леба надробити, ал није се сладило рѣцимо, ко сад што се слади.* Ту

дѡручковати, –кујем свр. и несвр. 'узети, изимати (по)јести доручак' (сп) – *Дѡручковали смо бѡрена кромтира, сланине, чѡрака, шѡргле, обично зими је било то, тежа рана.* БПС

дрѡб, дрѡба м 'желудац и црева у животињском телу' – *И код живине и код свиња је дрѡб.* Ва

дрѡбац, дрѡпца м 'упржене мрвице тврдог хлеба' - *..онда леба натреш у маст и дрѡбац..* Ту

дрѡбити, - ѡм несврш 1. 'разбијати нешто у ситне комадиће, ломити, ситнити' в. чапати (Вл ЂуЛ Ст); 2. 'стављати комадиће хлеба у млеко' (БГ Вл Ђ Ђу С Мо Н НБ

НМ Сн Ст Чр Чу) – *За доручак је било да се удробе хлеб у млеко, најчешће је то било, пошто смо имали своје краве, дробљенке су се звале.* СЦ

дробљенке в. удробљено млеко (СЦ)

дрожина, –е ж 'ситни остаци после топлења сланине' в. троп (БГ Вл Ђ Ћу Ир Кз Ле Лж Мо Н Пћ Сс То Чр Чу)– *Правило се подгачице са дрождином.* Ту

дудара, –е ж 'ракија од дуда' в. дудиња (Вл Ћу Н Сс Чр) - *Дудару ракију смо пекли. Била је ракијиница, па смо тамо пекли.* Ту

дудиња в. дудара (Кн)

дулечница, –е в. бундевара (Бвн Г Пл) – *Мја баба је причала, били су богати и кад снаје праве дулечнице, онда она узме ренде и метне мало шећера.* Кн;

дџмст в. компот (БГ БП Вл Л М Н); исп. дунст, дунц

дџмстати, –ам несвр. 'стављати тегле са зимницом у рерну или покривати да преноће' в. дунстати, запећи, претрпати (Си Сс Чр) – *Правио се дџмст, па се то вђе стави у дџмстфлаше, претрпају се и тако отстоје пар дана.* Б

дџнст в. думст (Мо НБ НМ Сн)

дџнстати, в. думстати (Мо НБ НМ Сн)

дџнц в. думст (Си)

Ђ

ђувеч, – а м 'јело од пиринча, парадајза, паприке, лука, кромпира и меса' (БГ Вл Ћу Чу Мо Н Сб Сс Ту Чр Чу); *ђувече* (Деч Пх Пћ); *ђувече* (СЦ) – *За ручак смо кували џувече, кромпир, паприкаша...* БПС

ђумбир, џумбира м 'зачин који се прави од корена биљке lat. Curcuma zedoaria и Zingiber officinale ' (НМ)

Е

есѣнција, –е ж 1. хем.'веома концентрисан битни састојак дрога'; 2. 'јако концентровано сирће' в. гром есеница (Б БГ Вл Ђу Ле С Сс Ст Стн Чр), - *Стављали смо есѣнције разне, па смо правили ликере, од крушке је био крушковац.* М

Ж

жвакати / жваћати, жваћем несвр. 'зубима ситнити храну'(сп)

жвалава облатна в. облатна под 2); исп. цариградска облатна (Вл) – *Онда је била она жвалава облатна, пресвуче се шећером .Мете се браја, једно јаје, три кашике меда, што шта је било.* БПС

жѣлудац, жѣлуца м 'орган за варење, пробаву хране' (сп)

жѣрбо колач 'колач од три-четири коре које су премазане пекмезом и посуте заслађеним млевеним орасима' (БГ БП Вл Деч Дп Ђу Кн Сс То Чр)

живина, –е ж ' домаће пернате животиње од којих се добијају месо и јаја,' – *Ранили смо живину, имали смо своју, увек смо имали лепу живину ддмаћу што се каже.* Си (сп)

живинска супа в. супа

живинско месо в. месо

житко тесто в. тесто

жѣто, –а с 1. 'пшеница' 2. 'кувана пшеница која се једе на даћи или слави' в.
КОЉИВО (СП)

жѣто тѣрта в. торта

жмѣра в. куља – *Прѣвили смо за дѣручак жмѣре, тѣ је од кукѣрузног брѣшна. Сб*

жумѣнце, – ета с 'жути део јајета' (СП)– *Пишкѣта кат се прѣви, ѣндак се прѣво
ѣдвоји белѣнце од жѣманаца па се ѣмѣти пѣсебно..БГ*

жѣта тѣрта в. торта

жѣти шећер в. шећер – *А нѣкад је бѣо сѣћам се жѣти шећер, па смо тѣ ѣмали
углѣвном у ѣѣку је бѣо тѣј шећер, па је мѣма то распоређивала, није бѣло то кѣ сѣд,
онѣко ѣзобиља, нег ѣна тѣ пѣмало за колѣче..Н*

3

зѣбѣрити, –ѣм свр. 'зачинити бибером'(СП)

зѣбѣјѣчка, в. диснотор; исп. карбиње, свињокољ, свињокоља, свињска даћа (БП
Вл Л Рк Сс То Чр) – *Зѣбѣјѣчка је бѣла. Кѣд нѣс се шѣрило, вѣда врѣ, тѣ су кѣмшије и
кѣмови, тѣ јѣдно код дрѣгог су ѣшли да кѣљу свиње. Ле*

зѣвѣјѣча в. моча ; исп. квашеница, прженица и хлеб у јаја (Сс То Чр) – *Зѣвѣјѣче
смо пѣкли за дѣручак. Вл*

зѣгѣрети, зѣгѣре свр. 'делимично изгорети кувајући се или пекући се, уз
стварање талогa на дну посуде' (СП)

зѣгрејати, –јѣм свр. 'учинити топлим, врелим'(СП)

зѣгрѣсти, зѣгрѣзем свр. 'захватити, стегнути зубима' – *Мѣсила мѣма лѣбац, па кад
ѣзвади из фѣруне, ѣн ѣнако врѣћ, сѣв се пѣши, а ми дѣца јѣдва чѣкѣмо да зѣгрѣземо..Ст*

зѣдња шѣунка в. шунка (СП)

закиселити, - њм свр. 'учинити да нешто постане кисело, укиселити, зачинити нечим киселим' (БГ Вл Ђу Н Сс Чр)

заклати, закољѐ свр. 'убити пресецањем гркљана' (БГ БП Бс Ва Ви Вл Ђу Ир Кз С Чу) – *Зѝми се закољу свињѝ, прѝвили се на̀деви, ђстављале се шунке, сланине, мѝсо се за̀пицало, није бѝло замрзивѝча ко сѝд. То*

зѝлогај, –а м 1. 'оно што се наједанпут заложѝ, стави у уста и прогута' 2. 'мало хране, мало јела' 3. храна (уопште) хлеб' (сп)

замѝсити, за̀мѝсим свр. 'начинити тесто, припремити за печење, измешати са течномшћу' (БГ БП Вл Деч Кн Ме НМ Н Пћ Пх Сс СЦ СЦ) – *Јѝдном нѝдѝљно се за̀мѝси лѝбац, па се испѝче, није се мѝсило свѝки дѝн, ѝшло се на њиву свѝки дѝн. Ђу*

зѝпаприти, –ѝм свр. 'зачинити паприком' *Кѝвали смо па̀прикаш кро̀мпира и то се дѝбро за̀папри, да дѝбије она̀ко црвену бѝју, та̀ко смо прѝвили. ББ*

запѝћи, запѝчѝм свр. 1.'испећи по површини већ кувано јело' (Б Кз С Сс Чр) 2. в. думстати (БГ Ва Вл Ђу Ир Лж Кн Ту Чу) – *Ма̀ма ста̀ви у шѝрпу на шпѝрет и то се кѝвало и ђнда у тѝгле и ђнда је ста̀вљала у лѝрну и ђнда одгѝре сѝмо она̀ко да се запѝче и ђнда је ста̀вљала у шпѝж. Н*

за̀пржити, –ѝм сврш 'зачинити јело за̀пршком'; *за̀пражити* (Ме НБ НМ) - *Јѝла су се угла̀вном за̀пржа̀вала с ма̀ишћу, трѝбала је ја̀ча ра̀на, јер се ѝшло на њиву и ра̀дили се тѝшки фѝзички пѝслови. Л*

за̀пршка, –а ж 'брашно са алевом паприком и луком упржено у масти које се додаје јелу обично на крају кувања' в. подмета (БГ БПС Дп М С Сб Ст Стн То Ту) ; *за̀прашка* (Ме НМ Сс) - *Мѐћали смо за̀прику у малте не у свѝко јѝло, ђндак је та̀ко бѝло. Чу*

заслѝдити, за̀слѝдим 1.'ставити шећер у нешто, учинити слатким' 2. ~ се 'појести или попити на крају чега' – *Недељом после рѝчка вѝлели смо с нѝчим да се за̀слѝдимо, ђбавезно је бѝло кола̀ча. Ђу*

за̀чин –а м 'додатак јелу ради побољшања укуса' (сп) – *За̀чини су бѝли сѝ и бѝбер, није бѝло ко сѝд вегѝте, угла̀вном зѝлѝн ђно што смо ѝмали у ба̀ишти. С*

зачѝнити, за̀чинѝм свр. 'ставити зачин у јело' (сп) – *Јѝла су се зачиња̀вала црвеном па̀приком. Бз*

збрчкати в. збућкати (Б)

збућкати, –ам свр. 'неукусно и на брзину припремити храну' в. збрчкати, смандрљати (Вл Сс Чр) – *Кад се ишло на њиву, па кад дођемо увече, а ми гладни, онда маћи обично нешто збућка на брзину, мућенице, гриза, кад шта..* Ћу

згòтовити в. скувати (Вл Ћу Л Н Сс Чр)

згрушан –а - о 'млеко које се само згруша' (БПС М Ме НМ СЦ)

згўснути, згўснем свр. 'учинити густим, гушћим' (БГ БП БПС Кз Ле М НБ НМ Сс Чр)

здрáвље, –а ср 'врста обредног колача који се прави за Божић' (БГ БП Вл Ћу С Си Сс То Чр) - *За Бòжић је маћи обавезно прáвила здрáвље. .* Ле

здўдан, в. гњецав – *Лѣбац ти бўде сáв здўдан.* Ћу (Вл Сс Ле)

зѣјтин в. уље (Б Вл Ћу Л Мш Н То) - *Било је кад смо сѣјали сунцокрет, мѣњали смо кáнтама, зѣјтин се звáо.* М; ~ од цўнцокрета 'масноћа добијена од семенки сунцокрета' (БГ)

зѣјтин од цўнцокрета в. зејтин

зѣлен, –и ж 'коренско зачинско поврће које се ставља у супу (мрква, першун)' в. паштрмак, паштрнак, пашканат (БГ Вл Ћу Л Мо Н Сн То С Си) - *Зѣлени смо сѣјали у баишти, имали своју и тò смо стáвљали у сўпу, није било ко сáд вѣгете, сирòмашни смо били.* Ва;

зѣлена салáта в. салата

зѣлени парáдајз в. парадајз – *Зѣлени парáдајз што òстане, тò је мама исто стáвљала у флáшу.* Н

зелѣнйш, зелениша м 'поврће, зелен' (Бс Вш)

зѣмичка, –е ж 'пециво од финог теста округлог облика'(Вл Ћу Мо Сн Сс) - *Ўмела је маћи да прáви јáко лѣпе зѣмичке, па се тò нòсило кáдгод на њиву, мáло слáнине, јáја, тáко је било.* Чу

зѣц, -а м 'плашљива дивља животиња из реда глодара, с дугим задњим ногама и дугим ушима, lat. Lepus' (Вл Ћу Чу)

зѐчетина, -е 'зечије месо' (Вл Ђу Чу)

зимниџа, –е ж 'поврће и воће спремно за зиму' (сп); *зимниџа* (Г) - *Зимниџа се обично спрема из бајште и то су били крџтавци, сећам се бајшта је била велика.*

Н

зрѐо, –ла –ло 'који је готов за брање (о воћу и поврћу)'(сп); – *Вишње и трџиње кат су зрѐле, бѐру се и мѐће се кџмпџт..* Вл

зрѐли сѝр в. сир

зрѐти, *зрѐ* несвр. ' постајати зрео, сазревати' (сп)

И

ѝворска вода в. вода

ѝгњѐчити, -им свр. 1. 'гњѐчећи учинити меким (о јелу)' в. испасирати, тинцовати (Б Бвн БГ Ва Ви М Чр Шш); 2. 'гњѐчећи исцедити, истиснути сок'

ѝгџрео, –ла –ло 'препечено (јело)' (Н); *ѝгџреџ* (Бвн); исп. реш

ѝзмџати, –џм сврш 'гњѐчити и исцедити сок из воћа или поврћа'- *Воће смо ставаљали у бџрд, па то џстојџ, пџсле се ѝзмџа и џнда се правила ракија .Б*

ѝнутриџа, –е ж 'унутрашњи органи код живине и стоке' (Дп Ме Н НБ НМ С Ст СЦ То) – *ѝнутриџе џвек баџџмо.* БГ

ѝсећи, исѐчем свр. 'секући одвојити део, комад нечега, развојити на комаде, одсећи, одрезати' (Б БП Дп С Сс То Ту Чу)

ѝситнити, ѝситнѝм свр. 'измрвити, раздробити, исѐкати на ситне делове' (Б Бш Ле Ме НМ Рк)

ѝспасѝрати в. ѝгњѐчити (Б Сс)

испèћи, испèчeм свр. 'припремити јело на ватри без додавања воде, зготовити пекући, пржећи на ватри'- *За Бòжић се испèче прàсе*. Ер

йставити, –йм свр. 'скинути с ватре оно што се кува, измаћи' (Кн НМ)

истáкати, йстачем несвр. према источити 'точењем, претакањем одлити, испразнити посуду' (Б Ир ЛжРк)

истòпити, йстопйм свр. 'сасвим до краја растопити' (Кз Кн Ме НБ НМ Сб Ст Ту Чу)

Ј

јäбука, –е ж 'врста воћке из породица ружа с много подврста, плод те биљке, lat. *Pirus malus*'; ~ у *шлàфроку* 'посластица од прженог слатког теста у кога су додате настругане јабуке' (Вл Ђу Чу Сс); *јäбука у шлàфроку* (Мо Сн)

јäбука у шлàфроку в. јабука

јäбуковача, –е ж 1. 'ракија од јабуке' (Вл Н Сс Чр); 2. в. колач с јабукама (Сс)

јàгњетина, –е ж 1. 'јагњеће месо' 2. 'јагњеће печење' – *За Ўскрс смо пèкли јàгњетину òбавезно, млади сàд бàш и нè воле, али нèкад мòји рòдителии јèсу, па и тy где сам се ўдàла*..НМ

јàје, *јàјета* с 'намирница животињског порекла'- *Ймали смо свòје кòкòшке и јàја, није се кyповало, кòкòшке пàсле трàву на салáшу, знàш кàква су јàја била жyта, прàва дòмàћа*. С; *бàрено* ~ 'јаје кувано у лyсци' в. кувано јаје (БП ВЛ Ђу Н); ~ *на òко* 'јаје печено у цело' (Вл Ле Лж Кз Сс Чр); ~ *на òко* (Чу, Ђу) *пèчено* ~ 'јаје припремљено на масноћи' (БГ БП ЛН С Си То); *фàрбано* ~ 'јаје фарбано за Ускрс'(сп)

јàретина, –е ж 1. 'јареће месо' 2. 'јареће печење' – *С прòлећа се пèкла јàретина, òбично за Ўскрс и Први мај, тò је била као нèка традйиција*. Пз

јòмужно млéко в. свеже млеко (Мо Сн)

јўнетина, –е ж 'месо од младог говечета' (Вл Ђ Л Мо Сн Сс)

јўнећа сўпа в. супа

јўнеће мёсо в. месо

јўфка, –е ж 'округао комад теста који се развлачи у коре, листове' (С Си Сс Ст Стн Чр) в. обга

К

кавўрма/ каўрма, – ж 'врста јела од исецканог дроба свињске главе, кожица и ножица' – *Прўвили смо каўрме, исецкамо лўка дўста, мётёмо ма́сти и ўмāчемо лёбац у тб, тб је бiло јāко фiно.* Вл

кајгана, - ж 'јело од пржених јаја'(Вл Ђу Н Си Сс Чр) *За дўручак направи́мо кајгане, слāнине, лўка...* Чу

кајмак, 1. в. скоруп; (БП Ва Ви Вл Дп Ђу Ер Кз Лж Н Пх Пћ То Чр) 2. в. милерам

кајсијевача, –е ж 'ракија од кајсије' (БП Дп Сс СЦ То)

карабатак, карабатака м 'део изнад батака код живине'(Б БГ Вл Ђу Сс Ту Чр Чу) в. широки батак

карамел, –а м 'пржени шећер са млеком који служи као фил' – *Од колāча бiле су нёке карамёл кўике, тб смо прўвили. Деца су тб вдлела.* Дп

карбiње, в. диснотор; (Ва) исп. забијачка, свињокољ, свињокоља, свињска даћа

карфiбл, –а м 1. 'цветача, цветни купус lat. Brassica oleracea; 2. чорба од карфиола' в. чорба

катарiна тўрта в. торта

кафа, –е ж 1.'тропска грмолика биљка зрнаста плода, Coffe arabica; њен плод' 2. 'напитак од прженог плода кафе' ; *бёла* ~ 'пиће начињено од млека помешаног са кафом' (БГ Вл Л Мо Сн Сс Ст СЦ Чр)- *Мојој деци би најрадiје испёкла јāја и бёлу кaфу, ўвек су тб дўручковали прё шкбле, кад сам их бўдила.* Си

качамак, в. куља, исп. жмара, макарун, мамаљуга, палента (Деч)

к̑ашара в. хурка (Н)

к̑в̑асац, к̑в̑асца м 'врста гљиве која помаже да нарасте кисело тесто' - *Ўм̑еси се ўкисело т̑есто, т̑о је с к̑в̑асцем*. БП; *п̑ив̑арски* ~ 'врста гљивице која узрокује врење, *Saccharomyces cerevisiae*' – *Б̑ио је к̑в̑асац к̑оји и с̑д̑, т̑о се зв̑ао п̑ив̑арски к̑в̑асац*. Ст

к̑в̑ашеница в. моча; исп. завијача, прженица и хлеб у јаја (Ме) – *Н̑ај в̑олиједу к̑в̑ашенице* Мо

к̑е̑кс –а м 'ситно слатко пециво од финог брашна које се послужује обично уз кафу или чај' (сп); ~ *на м̑ашину* 'колач од финог теста који се прошуста на машину за месо у коју се ставља шипка са различитим облицима' (БГ БПС Вл Ђу М Пћ Пх Сс Чр)

к̑е̑кс на м̑ашину в. кекс

кин̑ушица в. чорба под 1); исп. клин чорба

к̑исела в̑ода в. вода

к̑исела п̑априка в. паприка

к̑исела ч̑орба в. чорба

к̑исели к̑олач в. колач

к̑исели к̑упус в. купус

к̑исели л̑ист̑ић (обично мн листићи) в. листић

к̑исели с̑ир в. сир

киселина в. салата (Сс Чр)

к̑иселити, – йм несврш 'постајати кисео (о млеку)' в. укиселити (БП Мо С Си Сн Чр)

к̑иселица, –е ж 1.'напитак киселог укуса који се прави од преврелог брашна или мекиња и квасца', 2. 'вински талог' в. клегер (Н)

к̑исело мл̑еко в. угрушано млеко (Сс)

к̑исело т̑есто в. укисело тесто (Мш)

кѝсео, –ла –ло 1. 'који је киселог укуса (додавањем какве киселине, кисељењем или гљивичним врењем)' в. кисела чорба, кисела паприка, кисело млеко, кисели купус (Бс Бш Ва Вш Кз Ме НМ Пз); 2. 'покварено јело'(С Ст)

кѝсити, –им несвр. 'бити накиселог укуса' (Б Ир Ле Рк)

кѝснути, кѝсне несвр. 'дизати се, бујати, квасати (о тесту)' в. одморити се (БГ Бз БМ БПС БП Ђу Ер Л Мш Пћ Шш);

кѝтњикѝз, –а м 'посластица од густо укуване дуње'; (БГ Вл Дп Ђу М Н С Сб Сс Ту Чр); *кѝтњикѝс* (НБ НМ)

кѝчмѝница, –е ж 'свињско месо с обе стране кѝчме' (С Ст); *кѝратка* ~ 'месо са предње стране, испод врата' (Ђ Мо Сн)

кѝфла, –е ж 'врста финог пецива обично у облику полумесеца' в. кѝфлица (Ва Вб Ви Ђу Мш Н С Сб Сс Чр)

кѝфлица дем. мн кѝфлице – *Кѝфлице лѝпо се прѝве, прѝво тѝсто, ѝ тѝ сам прѝвила свѝке нѝдеље. Нѝс је бѝло дѝвет у кѝћи, нѝдељом се ѝбавезно прѝвило кѝсело тѝсто.* Б

клагѝјати, –ам несвр. 'тањити тесто оклагѝјом' (Сс)

кларкер, –а м 'слатко безакохолно пиће од соде са шећером и аромом малине' (Вл Ђу Н Сс Чр) – *Бѝо је нѝкад кларкер. Тѝ се прѝвило од соде и нѝког прѝшка.* М

клѝгер, –а м 'талог од вина' - *Отѝчимо сво вино из бурѝди и од клѝгера ѝспечемо дѝбру рѝкију.* Сс

клѝн чѝрба в. чорба под 1)

кнѝдла, –е ж 'комадић теста у облику лоптице скуван у води' (Б БГ БП Вл Ђу Мш С СсСт Стн СЦ Чр); в. нокла; *грѝс* ~ 'кувано тесто од гриза у облику лоптице' (Вл Деч Мо Н С Сн Сс СЦ Чр) – *Мѝма нѝправи грѝс кнѝдле за сѝту, ѝбично нѝдељом, дѝ.* Ст ; ~ *од ѝгѝерице* 'кнѝдла умешена са цигерицом' (Вл Деч Ђу Мо Мш Н Сн Сс Чр)

кнѝдле са шљѝвама в. гомбоц

кобѝсница, –е ж ' врста намирнице, прѝрађевина од меса у цреву'(сп) – *Прѝвили смо кобѝсице, хѝрке, па су се кобѝсице сѝшиле у нѝшници.* БГ

кожу́ра, –е ж 'печена или димљена кожа од свиње' в. кожурица (БГ БП Дп То С Си Сс Ст Стн Чр), *кòжу̀ра* (Ђ Мо Сн)

кожури́ца, дем од кожура в. кожура (Вл Ђу)

кòзије мле́ко в. млеко

кòкати, кòкам несвр. 'пржити зрна кукуруза тако да се љуска распрене и средина изађе напоље' (ББ, Бз)

кòкице, ж (Sg кокица) 'пржењем распукло зрно кукуруза'

кокòшија ма́ст в. маст

кокòшија сўпа в. супа

кòлāч, колāча м. 1. 'посластица од печеног теста, умешена од финог брашна млека, масла и јаја, обично испуњена надевом'; *бāкин* ~ 'колач у облику куглица, притиснут у модли која се ставља на шпорет' (БГ Вл Деч Ђу Кз М Н Пћ Пх Сб Сс Ту Чр Чу); *сūtни* ~ 'колачи вађени модлицом или формиран руком'(сп) 2. 'култни хлеб испечен о неким празницима, од финог брашна кружног облика, обично са украсима од теста на површини'; *слāвски* ~ 'колач припремљен за славу'(Вл Ђу Н Сс Ту Чр); *кумòвски* ~ 'колач намењен куму' (Вл Ђу Л Н); '- *Онда се кумòвски кòлāч прāвио дрўги дāн Бòжсића, па се пёко у пёћки, днда смо мī нòсили код кўма у салвёту као ўштїркан сāлвёт, тāко нòсиши као свёчано, тб се звāло кумòвски кòлāч.* Чу; *положéников* ~ 'обредно пециво које се ставља положенику на раме' – *Прāвили смо колāче, дне бòжсићне, па пòлежеников кòлāч, па тїлиће...*Рк; 3. 'од растезаног тесто пуњен разним надевима, вишњама, јабукама, гризом'; ~ *с вїшњама* 'колач од растезаног теста пуњен вишњама' (БГ Деч Кз Пћ Пх Сс Чр) в. гибаница са вишњама; ~ *са гризом* 'колач од растезаног теста пуњен гризом' (БГ Деч Кз Пћ Пх Сс Чр) в. гибаница са гризом; ~ *с јāбукама* 'колач од растезаног теста пуњен јабукама' (БГ Деч Кз Пћ Пх Сс Чр) в. јабуковача;

кòлāч с вїшњама в. колач; исп. гибаница са вишњама

кòлāч са гризом в. колач; исп. гибаница са гризом

кòлāч с јāбукама в. колач; исп. јабуковача

колèница –е ж 'зглоб на ногама сисара који спаја потколеничну и бутну кост'(сп)

кѡљѡво, –а с 1.'кувана пшеница помешана са шећером и орасима коју свештеник благосиља и прелива вином, а гости једу на даћама и славама' в. жито (сп) – *За свѣтог Нѡколу смо прѡвили кѡљѡво, тѡ је нѡша слѡва.* НМ

кѡмѡд – а м 'одвојен, одломљен, одбијен, одрезан или откинут део какве целине, парче' – *За дѡручак кѡмѡд лѣба и шѡљу бѣле кѡфе.*..Сб

кѡмина, –е ж 'оно што остане кад се исцеди сок од воћа и спреми за алкохолно вреће' – *Свѡке гѡдине смо пѣкли рѡкије од кѡмине, ѡмали смо нѡш виноград и вѡће.* Кн

кѡмлѡв, –а м 'додатак који помаже да хлеб нарасте' (Б Бвн БГ БП БПС Вл Г Дп Ђу Ир Кз Ле Лж М Мш Н С Сс Ст Стп То Ту Чу) - *Тѡ је јѣдан дѣо тѣста од хлѣба који се прѡви од брѡшина па се тѡ тврѡдо зѡмѣси. Онда се нѡправи кѡ нѣке крѡфнице, па се мѣћало у вѣлике кѡшаре, плѣтке у кѡјима се сѡши тѡј кѡмлѡв. И ѡн се дѡн прѣ мѣшења издрѡбио, ѡн је стѡјао у тѡплој млѡкој вѡди, ѡн је крѣно и тѡко се хлѣб мѣсио.* Кн в. герма

кѡмовица, –е ж 'ракија која се добија дестилацијом комине' (БГ Вл Ђу Л Мш Сс СЦ Чр) – *Рѡкију смо прѡвили од кѡмине.*..Б

кѡмпѡт, компѡта м 1. 'скувано воће остављено у сирупу од шећера и конзервисано' в. думст, дунст (Бз Ва Ви Деч Ђу Кн Пћ Пх Сб Сс Ст Ту Чр) - *У флѡше па јѣсмо тѡ се звѡло ѡнда компѡти, дѡмстфлаше да, ѡперу се флѡше, ѡпере се вѡће, па се ѡнда, нѣкад су ѡнѡко јѣдна до дрѡге, рѣћало у шѣрпању, па се кѡвало тѡко, а сѡд је тѡ свѣ нѣкѡко на дрѡги нѡчин. Сѡд скѡваш у шѣрпањи, па нѡливаш у флѡше и тѡко.* Чу

кѡрица, –е ж дем од кора 1. 'танка кора на печеном месу', 2. 'омотач свежег хлеба или запеченог јела' – *Кѡрицу лѣба ѡзмиш, ѡнѡко мѡло да призалѡгѡјиш.* БГ

кѡх, –а м 'посластица од куваног гриза преливена пеном од беланаца' – *Од пѡсластица прѡвили смо кѡх, нѣдељѡм ѡбично.*..ББ (сп)

крѡвље млѣко в. млеко

крѡнцле, (Sg крѡнцла) 'ситни колачи са пекмезом, орасима, уваљани у прах шећер' в. працла, працна (Б БГ Вл Ђу Ле М Рк Сс Чј Чр) – *Мѡти је прѡвила сѡтне колѡче, ѡнда су се прѡвили сѡтни колѡчи углѡвном крѡнцле и тѡ бѡде за свѣчѡре.* Чу

крѝставац, краста́вца м 'врста биљке из породице тикава са јесивим дугуљастим зеленим плодом, lat. Cucumis sativus' (сп)– *Имали смо у ба̀шти крѝста̀ваца, то смо прѝвили за салату, ста̀вљали у фла̀ше и на сунце и до̀дамо миро̀ђије.* То

крва̀вица, –е ж 'врста кобасице наденене згрушаном крвљу свиње' в. крварица, крвњача (БП Вл Ђу Н С Си Сн Сс Чр); - *Прѝвили смо крва̀вице на̀јчешиће ...*То

крва̀рица в. крвавица, исп. крвњача (Ђ)

крвњача в. крвавица, исп. крварица (Бш Мо)

крѝзле, ж (Sg крѝзла) 'врста јела од ситно исечене утробице и црева' (сп)

крѝнути, крѝне свр. 'тесто које је почело да се диже' – *За̀мѝсимо тѝсто и одствимо да одсто̀ји, по̀крије ма̀ма обично кр̀пом, па кад крѝне, онда га још јѝдном прѝмѝси и по̀сле развуче и ондак фѝлује...* Чу

крѝло, –а с 'закржљали део живинског тела' (сп) – *Ма̀јка је обично јѝла по̀ховано крѝло ...*Мо

крѝста̀л шѐћер в. шѐћер

крѝста̀лни шѐћер в. кристал шѐћер (Н Чр)

крѝшка, –е ж невелик комад чега, исечен или изрезан из какве целине (о хлебу)' (БГ БПС Вл Г Дп Ђу Ер Ир Кн Лж М Ме Не НМ Пз С Ст Стн) – *Отсѝче се крѝшка лѐба..*НБ

крѝшчица дем од кришка

крмена̀дла, –е ж 'свињско месо са обе стране кичме' (БГ Вл Ђу Н С То Ту Чу) - *Крмена̀дле угла̀вном испѝчѝмо и онда за̀лијемо у ма̀ст.* Г ,*крмона̀дла* (Ђ Мо Сн); *бѐла* ~ 'крменадла ближе репу' в. вајзбратна; *вратна* ~ –е ж 'месо са предње стране, испод врата' – *Вратну крмена̀длу вѐћма во̀лим, прѝша̀рана је, не буде чѝсто мѐсо.* Вл

крòкѝањ, крока̀ња м 1. 'врста винове лозе' 2. ' вино добијено од винове лозе крокања' – *Крòкѝањ је по̀себна врста ви́на ко̀ја успѝва овде на Бѐсѝрном о̀стрву.* БГ

крòмпѝр, кромпѝра м 'пољопривредна биљка из породице помоћница са дебелом подземном стабљиком у облику грмља богатих скробом, lat. Solanum tuberasum, њена кртола служи као људска храна' ; *ба̀рени* ~ 'кромпир куван у води' (БП Вл Н НБ НМ Си

Сс Чр) – *За доручак лѣба, бѣрена кромпѣра и сланине.* Ђу ; *кисели ~ 'кромпир са парадајзом'* (Ђу Си Сс) – *За ручак бѣде кисела кромпѣра, није било бог зна шта, ипак је била оскудација и тешко се живело* Вл ; ~ у *чакширама* 'кромпир печен у рерни у љусци' в. кромпир у љусци, кромпир у гаѣама; - *За доручак смо имали углавном кромпѣра у чакширама.* Вл ; *печени ~ 'кромпир пржен на масноћи'* (Ви Вл Ђу НБ НМ Си Сс СЦ Чр) ; *тѣре ~ 'кромпир изгњечен и претворен у кашу'* в. тинцовани кромпир – (Вл Ђу Л НБ НМ Си Сс Ст Чр) - *Недељом обично бѣде сѣпе, сѣса, рѣнфлајша и тѣре кромпѣра.* То; *рѣстовѣн ~ 'обарен кромпир пропржен са луком и алевом паприком'* в. наштерц (БГ Вл Ђу Л Мо С Си Сн Сс Чр) – *Прѣвили смо рѣстован кромпѣр.* ББ ; *тѣнцовани~ 'кромпир пире пропржен на луку'* в. пире кромпир (Н)

крѣмпѣр пѣприкаш в. паприкаш

крѣмпѣр ѣ гаѣама в. кромпир; исп. кромпир у чакширама и кромпир у љусци (НБ)

крѣмпѣр у љѣусци в. кромпир; исп. кромпир у чакширама и кромпир у гаѣама (Ви Л Мш)

крѣмпѣр чѣрба в. чорба

крѣмпѣрача, –е ж 1. 'јело од кромпира исеченог на колутове са додатком лука, меса или кобасица' (БГ С Си Ту Чу) - *Кромпѣрача је била исто са кобасицом или пѣрче сланине, а тѣи пѣједи пѣрво пѣрче кобасице или пѣсле, е ѣнда није било кромпѣра, тѣ је кромпѣр пѣисечен онѣко ѣздѣж и мѣло вѣде, мѣло мѣсти, више је било вѣде него мѣсти, јер ипак је била нѣка вѣрста оскудације.* Вл; 2. 'растезано тесто наведено кромпиром' в. кромпируша (Мо Сн)

крѣмпѣруша, - е ж 'растезано тесто наведено кромпиром' в. кромпирача, пита са кромпиром (БП Вл Ђу Сб Сс То Ту)

крѣфна, –е ж 'фино кисело тесто пржено у доста масноће' (Вб Вл Дп Ђу К Л Н Сб ТоТу Чу Шш); *крѣфна* (Бвн Г Ме НМ Пл) – *Исто крѣфне с млѣком пѣравим, квѣсац мѣтем и мѣло шеѣера, рѣзбијем које јѣје и крѣне. Ја ѣнда расклаѣјам, вѣдим чѣшом, лѣнчиѣем, шта имам.* БГ ; *пѣринѣс ~ 'колач од финог теста пуњен кремом'* (Вл Ђу Мш Сс СЦ Чр); *шпѣрѣц ~ 'колач од киселог теста који се истиска кроз шпѣриц и пѣжи'*(С Сс Ст Стн)

крўпни шећер в. кристал шећер (Вл)

крўшковец, крўшковца м 'ликер од крушке'(сп) - *Правили смо ликер од крўшковца, е то смо правили, Бдже мој кад смо свечари и кад је свѣ тако свѣчано.* Б

крўшковача, – е ж 'ракија добијена дестилацијом преврелих крушака'(Вл Ђу Н Сс СЦ Чр) – *Било је свакојаког вѣћа, правили смо ракију од крўшка, крўшковача смо је звали.* Ле

крўшно брашно в. лебно брашно

крѣкати, –ам несвр. 'полако кључати, укувати се на слабој ватри (о јелу)' (Ђу Сс Чр) в. вриуцкати

кўвѣна ракија в. ракија

кўвѣни парадајз в. парадајз; исп. чорба под 2)

кўвѣно вѣно в. вино

кўвѣно јаје в. јаје (БГ БП Ђу Л Н Сс Чр)

кўвѣно мѣсо в. месо

кўвати –ам несвр. 1.'припремати јело уз помоћ ватре' 2.в. барити (сп)

кўглице од орѣја/од ђраја (Sg кўглица од орѣја/од ђраја) - 'непечени колачи у облику куглица са орасима уваљаних у шећер' (БГ Вл Ђу Сб Си Сс Чр)

кўглѣв, –а м 'врста колача печена у ребрастом калупу кружног облика'(БГ БПС Вл Вб Ђу Сб); *кўглѣф* (Ва Ви Ме НБ НМ СЦ Чр) – *Правила матери кўглѣф. Ми смо деџа то јако вѣтели.* НБ

кѣкичѣр, –а м 'врста кукуруза од кога се праве кокице' (сп)

кукўруз, –а м 1. 'једногодишња биљна житарица, lat. *Zea mass* која се гаји у многобројним сортама због зрневља и као сточна храна због стабљике и лишћа', 2. клип са зрневљем или само окомљено зрневље (које служи за исхрану људи и животиња) ; в. куруз

кукурузара, – е ж 'ракија од кукуруза' (Н)

кукўрузно брашно в. брашно

кӯрузно брашно в. кукурузно брашно (Бс ББ Ла С Ст Стн То)

кӯлен, –а м 'дебља, обично љута кобасица' (Вл Дп Пћ Сс Стн То Чр) – *Од на́дева прѣвио се кӯлен*. Ст (Вл Сс ЧрТо Дп Стн Пћ); *кӯлен* (Сн Мо Ђ Бш)

кӯља, е ж 'јело од кукурузног брашна закуваног у води' в. жмара, качамак, мамаљуга, макарун, палента (Б Бвн Вл Ђу Ер НБ Ме Пл СЦ Ту Чу) – *За дѡручак јѣли кӯље и млѣка*. НМ

кумѡвски кѡлѣч в. колач

кӯпус, –а м 1. 'биљка из породице крсташица са много подврста, lat. Brassica oleracea' 2. 'лишће те биљке завијено у главицу које се употребљава за храну' (сп) – *Кӯпус кад се кӯво, кӯво се са сӯвим мѣсом*. Рк; *кисели* ~ 'јело од куваног киселог купуса' (БП Ви Вл Ђу Л Н Си Сс); *слѣтки* ~ 'јело од свежег куваног купуса' – *За рӯчак бӯде слѣтког кӯпуса, испѣчѣмо нѣко мѣсо, углавном тѡ што смо имали у ба́шти*. Ва (БГ БП Ви Вл Дп Ђу Н Ст Сс); *пржени* ~ 'јело од прженог купуса' в. подварак (БГ БП Вл Н То С),

кӯруз в. кукуруз (ББ Бз БМ С Ст Стн То)

Л

лабрцнути, лабрцнем в. презалогјити (Н Сс) – *Ми дѣца бѣдемо глѣдни, нѣ можемо да дѡчекамо рӯчак, а ма́ти ка́же у́зми нѣшто лабрци*. БГ

ладњача, –е ж 'јело од теста гушће умешеног од јаја, брашна и млека печено у рерни' в. бућканица, лежбаба, лезибаке, мућеница (БГ БП БПС М);- *Ѓ сѣд, ма́ма обично за дѡручак нѣшто испѣче, тѡ је била углавном ладњача*. Н

лѣб / лѣбац, лѣба м 'печено тесто од брашна, воде, соли и квасца, који је неизоставни део оброка'(Вл Ђу Л Мо Н Ст Ту Чу) – *Сва́ки ѡсам да́на се мѣсио лѣбац, а лѣбац се мѣсио с комлѡва*. Кн; *бајат* ~ 'хлеб који је устајао'(Вл Ђу Сс Чр); *бѣли* ~ 'хлеб умешен од белог брашна' *мрѡва* ~ 'ситан делић хлеба'; *црни* ~ 'хлеб начињен од црног брашна' – *Ка̀дгод се мѣсио цр̀ни лѣбац*. М (Мо С Си Сн Ст То Шш)

лѣбно брашно в. брашно

лèжбаба в. ладњача (Ст С Стн)

лезиба́ке в. ладњача (ББ Бз)– *Тò је смèса за палачи́нке, али м̀ло м̀же б̀ти р̀ђе, д̀ле д̀бро н̀мажем т̀псију са м̀шићом и г̀ре с̀ уљем, лезиба́ке, т̀ко се т̀ з̀ло. Уг̀вном пр̀вило се н̀диљом и четв̀тком.* БМ

лèкв̄ар т́шци в. ташци (Ђу Л)

лèња п̀та в. пита

лèпиња, –е ж 'истањен, округло хлебчић' (ВБ Г Дп К Кн Сб Си)

лèпињица, дем од лепиња (Ђу); *лèпињица* в. мекика (Ђу Жб Чу)

ликѐр, -ера м 'врста јаког, слатког и ароматичног алкохолног пића' (сп) – *Пр̀вили смо ликере, т̀ б̀де он̀ко св̀чано да њ̀мо за свеч̀ре , б̀ле су ѐсенције на смо од т̀г пр̀вили, б̀де баш, баш св̀чано.* М ; ~ од дрèњине 'ликер справљен са дрењинама'(Ст); ~ од м̀лине 'ликер справљен са есенцијом од малине' (Вл Ђу Сс); ~ од òраја 'ликер справљен од ораха, орахчића' (Ђу Кн Н С Сс Ст) *ч̀кол̀дн̀ ~ 'ликер справљен са чоколадом'* (БГ Вл Ђу М Сс Чр Сб Си);

ликер од дрèњине в. ликер

ликѐр од м̀лине в. ликер

ликѐр од òраја в. ликер

лимунáда, –е ж 'освежавајуће пиће од лимунова сока, шећера и воде'(сп)

ли́ст, –а м 'развучено танко тесто као лист, кора за питу'(БГ Вл Дп Ђу Мо Сн Мо Сс То Чр) – *Зам̀сила дв̀ ли́ста с̀пе.* Чу

ли́стара, –е ж 'растезано тесто пуњено орасима и шећером' – *Ли́стара је б̀ла н̀што п̀себно, разв̀че се т̀сто на се ф̀лује òрасима, а пр̀вила је м̀ти и пр̀зну. Тò је б̀о б̀ш, б̀ш к̀л̀ч. Н̀ма н̀где òве н̀ше ст̀п̀рске ли́старе.* Ст

ли́стати (се), – ā (се) несвр. 'разлагати се на листове (о тесту)' (С Ст Стн)

ли́стићи, (Sg листић) 'врста танког теста исеченог у траке или квадратиће који се пече у врелој масноћии' (Б БГ Н Сб Ту) – *К̀дгод смо м̀сили л̀бац, а òд тог т̀ста разв̀чемо и н̀правимо листи́ће, т̀ б̀де за д̀ручак он̀ко фр̀шко, исп̀ч̀мо у п̀орској п̀ћи.* Чу

лѝгица, –е ж 'обредно пециво које се даје женској деци за Божић' (С)

лѝрбер, –а м 'врста зачинске биљке, ловор, lat. *Laugus nobilis*' в. ловоров лист, орбер (Вл Ђу Н Сс Чр); – *Од зачина мећали смо лѝрбер и тѝ у пѝприкаш с кнедлама да дѝбије онако ма̀ло другачији мѝрѝс. Сб*

лѝворов лѝст в. лорбер

лѝзовача, –е ж 'ракија од грожђа' (Б Вл Н Рк Сб Сс СЦ Чр)

лѝј, лѝја м 'истопљена животињска масноћа од говечета, овце или козе' (сп)

лѝмити, –ѝм несвр. 'раздвајати на комаде, кидати (хлеб, погачу)' (Бвн БГ БПС Мш Рк С Ст) – *Лѝмила се ма̀мина пѝгача... Ту*

лудѝјнача, –е ж 'лења пита са бундевом' – *Ми смо прѝвили пѝту са лудѝјом, та̀ко смо звѝли. НМ (НБ)*

лѝк, –а м 'зељаста биљка из породице љиљана са подземним стаблом облика луковице која је у великој употреби у исхрани' в. лукац – *Сѝјали смо лѝка, кромпѝра, гра̀шка, бор̀аније* Вш (БП Бс Ви Вл Деч Ир Лж НБ НМ Пћ Пх); *бѝли* ~ 'чешњак *Allium sativum*' – *Бѝли лѝк смо стављали у коб̀асице. То; млади* ~ 'лук који се једе незрео; *цр̀ни* ~ '*Allium сера*'; *цр̀вени* ~ 'љући црни лук'

лѝкац в. лук (БГ БПС М Сб Ту Чу)

лѝковина, –е ж 'течност добијена кувањем љусака црног лука (у којој се фарбају ускршња јаја)' – *И ако пѝкне јаје, није ѝтрѝвно кад га кѝваш у лѝковини. БГ*

лѝчѝње в. питије (ББ Бз) – *Лѝчѝње, то су пѝстије и не знам како јѝш ѝма назив. То се кѝва пре Бѝжића и рѝзлије се пре да̀н, два̀, тѝ се кѝва од свињски нѝгѝца, љво, ѝнда шта јѝш ѝма, рѝп, јѝзик, ма̀ло ѝбразине, тѝ се скѝва, тѝ се кѝва трѝ ѝ по са̀та и ѝнда се сѝпа у тањѝре и насѝче се бѝлог лѝка и ѝнда ѝвај се тѝ сѝши и ѝнда се ѝва̀ко само нѝжем рѝже, рѝдом и та̀ко се једе са хлѝбом. То за дѝручак и за вѝчеру, ако није нѐком дѝста ѝнда мѝже и у пѝдне. БМ*

Љ

љўска, –е ж 'опна којом је обавијено јаје'(сп) – *Од љўске јажета се фѣрбала јја, то је била лўковина.* Ле

љўта папричица в. папричица

љўштити, лўштим несвр. 'ослобађати љуске, коре омотача, гулити (о воћу, поврћу)'- *Дгўње смо љўштили па смо прѣвили дўнст.* НБ

М

мајушка в. хурка; исп. бела кобасица, кашара, мајушка, цигерњача (Ђ Мо Сн)

макарўн, в. куља исп. жмара, качамак, мамаљуга, палента (Бс Ва Ви Кз)

маковица, –е ж 'безалкохолно пиће од искуване маковине' (Сс)

макѡвњача в. штрудла с маком (Сс Чр)

макѡш гѡмбе (Sg макош гомба) 'тесто у облику лоптица помешаних са маком, које се спремају за Бадњи дан' (НБ НМ)

мазати, мажѡм несвр. 'превлачити машћу површину теста' в. намазати, премазати (Б БГ Н Сб Си Ту)

мамљуга, в. куља, исп. жмара, качамак (БГ БПС М Мо Н Сн Сс Чр) - *Ми смо звали мамљуга ,кўвала се зими за дѡручак.Само није било ѡво брѡшно ко сада, него се крунили кукурузи са тавана, бирали смо ѡнај које је крутно зрно, па смо млели, и од тѡга тата крунио и од тѡга смо сѣјали на сито и ѡнда тѡ је био махер ко направи мамљугу да нѡма грѡдвица.* Рк ;

мамина погача в. погача

мандара, –е ж 'каша од пшеничног брашна, соли и воде' (Б Бвн БГ БПС Ви Вл Деч Ђу Мо Н Пл Сн Сс СЦ Чр) - *Мандара, прѣси се на љу брѡшно или на масти, па се дѡда ѡвај вода, па се тѡ ѡнда направи ѡнако, благо размѡша и рѡзбије се јја, тѡ је за мене био прѣви ѡброк, јако лепо мѡкано, умѡчеш, јѡдеш и идеш кѡлко си мѡгао радити и кѡлко сам старѡ била..* Чу

ма̀нци, (Sg ма̀ница) 'колач од јаја и брашна' – *Тò је тѣсто се ùмѣси с ја̀јетом и та̀ко се прѣмаже, прѣклопи и òклагијом та̀ко се р̀астѣже и мѣтеш ма̀ст да б̀уде вру̀ћа, зн̀аш кад мѣтеш на тò òна ова̀ко нара̀сте и тò се зв̀ало ма̀ница*. Б

ма̀рѣнда в. ужина (Сс)

ма̀сна по̀гача в. погача

ма̀сна тòрта в. торта

масно̀ћа, –е ж 1. 'масни делови животињског меса од којих се топи маст' 2. 'особина онога што је масно, дебљина' (Сс Чр)

ма̀ст, ма̀сти ж 'производ добијен топљењем сала' в. гушчија маст, кокошија маст, свињска маст (сп) – *Уг̀лавном се кор̀истила òдма̀ћа, свѝњска ма̀ст, нѝје се кор̀истило нѐке др̀уге*. Кн

ма̀ тан с̀ир в. пуномасни сир (Б СЦ)

ма̀ста в. слатко вино (Бвн); исп. слаткача, шилер и шира

ма̀уне, (Sg ма̀уна) ж 1. 'љуска којом је увијено семе неких биљака (пасуља, грашка), 2. 'зелене љуске појединих врста пасуља са тек приметним плодом које се кувају за јело' (Вш Ва)

ма̀шћура, –е ж 'остаци масноће од којих се кува сапун' (Сс)

мѐдени ко̀лачи мн 'колачи са медом' (Вл Дп Ћу С Ст Стн То)

медѐња̀ци, (Sg медѐња̀к) 'колачи кружног облика са медом' (БГ БПС М Сс СЦ Чр) – *Пр̀авили смо медѐња̀ке, тò су б̀или ко̀лачи нѐкад, на ј̀ди он̀ако кад отстòје ј̀ди су л̀ѣши*. Вл

мѐдовача, –е ж 'ракија од меда' (Ћу Мш)

мѐкика, –е ж 'врста пецива дугуљастог облика, направљеног од киселог хлебног теста прженог на уљу или масти' в. лепињица (БГ БП БПС Вл Дп Ир К Ле М Пћ Пх С)– *З̀амѣси ма̀ма п̀уну ва̀нглу тѣста, на пр̀ави мѐкике, на̀с б̀ило òвѣторо ò̀ѣце, сирòтиња, тр̀ебало је тò нара̀нити*. Лж

мѐлшпа̀јз –а м 'посластица од теста' (НБ)

мѣсити, мѣсим несвр. 'правити тесто од брашна и воде (или и других састојака) гњечећи и уобличавајући га'(сп) - *Мѣсио се лѣбац и мѣсило се ўкисело тѣсто*..Н

мѣсо, –а с 'делови закланих животиња или живине чији делови служе за исхрану' - *Мѣса није било нѣкад ко сѣд, свѣки дан да спрѣмаши, већ само недељом и четвртком и то углавном шта ѿмаши у двѣрѣшту, то закољеш, углавном живину*. Дп ; *гѣвеће* ~ 'месо које се добија од говечета'; *голѣбије* ~ 'месо од голуба' (Ту), *гѣшчије* ~ 'месо од гуске' (Дп Мо Сн То); *живинско* ~ 'месо које се добија од живине'; *јѣнеће* ~ 'месо од младог говечета'; *кокѣшије* ~ 'месо од кокошке'; *кѣвѣно* ~ 'кувано месо из супе' (Л Сс Ст Чр); *млѣвено* ~ 'месо иситњено на машини'; *пѣчије* ~ 'месо од патке'; *пѣтлово* ~ 'месо од петла'; *пѣховано* ~ 'јело од меса усољеног у брашна и јаја и пржено на масноћи' (Вл Ђ Ђу Л М Мо Н С Си Сн Ст Чр) – *За свечѣре смо пѣховали мѣса*. Стн ; *прѣшарѣно* ~ 'месо са масноћом'(Вл Ђ Ђу Сн); *свињско*~ 'месо од свиње'; *сѣшено* ~ 'месо стављено на дим да се осуши' в. димљено месо; *тѣлеће* ~ 'месо од телета'; *ћурѣће* ~ 'месо од ћурке', *фѣширано* ~ 'јело од млевеног меса у облику ролата' (Вл Л); в. фашир

мѣтати / мѣћати, мѣћем несвр. 'ставити, сместити, положити на неко место (зимницу)'(Н Пх Сб С Ст Ту)

мѣшана салѣта в. салата

мѣшати, мѣшам в. мутити (Сс)

мѣлерам, –а м 'масноћа од некуваног млека в. кајмак (Б Мо Сн)

мѣнерѣлна вѣда в. вода

мињѣни (Sg мињѣн) 'врста ситних колача преливених глазуrom' (М Пћ Пх Сс Чј Чр)

мирѣђија, –е ж 'мирисна биљка из породице штитара која се употребљава као зачин, lat. Anethum graveolens' (сп)– *Прѣвили смо сѣс, лѣти кад прѣсне мирѣђија, ѣнда смо углавном сѣс од мирѣђије и пѣчени кромпирѣћа, то смо јѣко вѣлели*. Чу

млѣди кѣјмак в. кајмак

млѣди лѣк в. лук

млѣди сѣр в. сир

млѣвено мѣсо в. месо

млѐко, –а с 'бела хранљива течност која се добија од сисара и служи за исхрану'; *вâрено* ~ 'свеже кувано млеко' (Вл Ћу Мо Сн СЦ); исп. узварено млеко, вареника; *кѝсело* ~ 'укисељено млеко' (БП Вл Ћу Мш Н Сс СЦ Чр) *кѝзије* ~ 'млеко које се добија од козе' (Ћу Н Сс Чр); *крâвљѐ* ~ 'млеко које се добија од краве' (Вл Ћу Н НБ НМ Мо Сн Сс Ст Чр); *ѝбрâно* ~ 'млеко са којег је скинута масноћа' в. провејано млеко (Вл Мо Сн Сс Чр); *ѝвчије* ~ 'млеко које се добија од овце' (Ћу Н Мо Сн Сс СЦ Чр); *свѐже* ~ 'свеже, тек помужено млеко' (БГ БПС Вл Ћу М С Ст Стн); исп. фришко млеко, јомужно млеко, преснац; *ѝгрушано* ~ 'млеко које је прокисло', (БГ Ћу Чу); исп. кисело млеко, прокисло млеко, прокиснуто млеко, узвриштало млеко, провурдано млеко, просирено млеко; *ѝдробљено* ~ 'млеко са парчићима хлеба' в. дробљенке (Вл Мо Н НБ НМ Сн Сс Ст Чр) – *За дѝручак ѝдробимо млѐка, ѝмали смо свѝју крâву и углавном смо млѐко конзумирали.* Л

мѝрка, –е ж 'врста афричке кокоши, lat. Numida meleagris'

мѝча, –е ж 'хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи' в. завијача, квашеница, прженица, хлеб у јаја (БГ Вл Деч Ћу Ле); – *А мѝже или ѝјутро кад ѝстане хлѐб, ѝвај мѝсили смо хлѐб, па тâј што ѝстане, пѝкли смо мѝче, тѝ је у јаја и на мâсти се пѝче, тѝ је бâш мѝча.* М

мѝква, –е ж 'двогодишња повртарска биљка из породице штитара са вретенастим задебљалим, црвенкастим и жућкастим кореном који се употребљава као храна, lat. Daucus carota' в. шангарепа, шаргарепа

мусâка, –е ж 'јело од млевеног меса, кромпира или другог поврћа и јаја запечено у пећници' (БГ БП Вл Деч Ћ Ћу Мо Пћ Сс Чр) – *Прâвили смо мусâку са мѝсом и пѝхованим бѝндевицама.* Ст

мѝскат, –а м 'врста вина добијеног од грожђа сорте мускат' (Ћу)

мѝтити, мѝтим несвр. 'мутити житку храну, мешати' (Вл Чр) в. мешати

мѝтмел в. бело брашно (Ва Ви Деч)

мућѝница, в. ладњача (Вл Ћу Л Рк)

мушкâтни ѝрах, м 'врста зачинске биљке' (Вл); в. мушкапла

мушкâпла в. мушкатни орах (Н)

мушкацоне (Sg мушкацона) 'врста ситних сувих колача прављених од ораха, бадема или лешника' (Вл Деч Кз Мш Пћ Сс Чр) - *Моја деца су водела мушкацоне, то сам првила.* НБ

Н

набокати се, набокам се свр. 'најести се' (Н Ту Чу)

нагусто пасуљ в. пасуљ

најести се, наједем се свр. 'утолити глад, постати сит' (сп)

намазати, намажѐм в. мазати – *Намажѐм двапут машићу...* Чу

наора, –е ж 'хлеб исечен на коцкице који се узима у цркви и симболизује тело Христово' (сп) - *Наору смо у цркви кад идемо да се причѐстимо, подстили смо и онда идемо у цркву да се причѐстимо.* Сб

напросто брашно в. оштро брашно

нарастити, нарасте в. киснути

нарезати, нарежем свр. 'насећи, изрезати' (БГ БПС М Н Сс Чр Шш)

нарендан, –на –но 'иситњено на ренде' (Вл Н Пћ Пх Ту Чу)

насецкати, –ам свр. 'исецкати на ситне комаде' (Сс Чр)

насуво, –а с 'врста куваног сланог теста' - *Првили смо доста насува, онако оно тесто замѐсимо, па и ту је било са сиром и кромпиром и луком, шта год се шта сѐтимо, то направимо, буде лепо, мало се подоли и тако.* Чу; ~ с јајима 'тесто помешано са јајима' (Ђ Мо Сн); ~ са кромпиром, 'тесто сечено на троуглове и помешано са кромпиром и луком' (Деч Мо НМ Сн Ст СЦ); ~ с маком, 'тесто сечено на танке претиће зачињено маком' исп. резанци с маком, чикмаке; ~ са сиром/са

сиром, 'тесто сечено на танке прутуће и помешано са сиром' (Мо Сн) ; в. резанци са сиром.

на̀сӯво с ја́јима в. насуво

на̀сӯво са кр̀омпйром в. насуво

на̀сӯво с ма̀ком в. насуво

на̀сӯво са сйром в. насуво

натена̀ни, прил. 'дуго и пажљиво припремање више врста јела' (Вл Н Сс Чр)

на̀тр̀ти, в. рендати (Н)

начй̀нити, на̀чинй̀м свр. 'направити, припремити, зготовити (о јелу)' (БП С Стн То)

на̀штерц в.рестован кромпир (Мш)

недоп̀ечен, –а –о 'недовољно печено јело' (Вл Дп Ђу Сб Ту То)

но̀кла в. кнедла (Ђ Мо Сн)

но̀клица дем од нокла

ну̀ларица в. бело брашно (БПС)

О

о̀бара в. баротина; исп. баревина, обарина (Сн)

обарй̀на в. баротина; исп. баревина, обара (Сс)

обарй̀ти, о̀барй̀м свр. 'прокувати'

о̀бга в. јуфка (Бш НБ НМ Мо Пл Сн СЦ) – *Па хлѣб тако се мѣсио, п̀дтопе се двѣ о̀бгице комл̀ова што се каже, то се су̀шило па се мѣте у кр̀пене тако јѣдне кр̀пе.* Кн

облатна , ж мн. облатне 1. 'танка кора од теста за прављење различитих колача'; 2. 'колач од таквих кора са неким надевом' (сп); ~ у *млэку* 'облатне филоване у млеку и шећеру' – *Облатне се кувале у млэку, облатне нису ни знали другачије да праве него само у млэку.* М ; исп. *пишингер*; *цариградска* ~ 'облатне филоване беланцима, медом и орасима' в. *жвалава, силвестер*

облатна у млэку в. облатна под 2); исп. *пишингер*

обрани сир в. *посни сир*

обрано млэко в. *млеко*

овчетина, –е ж 'овчије месо' (Мо Сн)

оглабати, –ам свр. 'зубима скинути остатке меса са костију' (Вл Ђу Сс)

огрезнути, *огрезне* свр. 'бити цео потопљен у течност' (Б Ле Пз)

огулити, в. *дерати*

одерати, в. *дерати*

одморити се в. *киснути* (о тесту) (Сн Мо Вл Сс Чр)

окрајак, *окрајка* м 'комад хлеба који се одреже при начињању' в. *пупушка* (Ђу Мо Н Сн Сс Чр) – *Ја сам увек више волела окрајку да једем него средину.* Сб

олај в. *уље* (НМ Мо Сн)

омастити (се) *омастим (се)* свр. 1. 'превући слојем масти' 2. 'најести се масног укусног јела, почастити се' в. *омрсити се* (Н Рк Сс Ту Чр)

омрсити се, в. *омастити се*

опеканци, (Sg *опеканац*) 'тесто од брашна, соли, квасца и воде' – *За Бадњи дан смо месили опеканце* БП (Дп То)

опрати, *оперем* свр. 'перући одстранити нечистоћу, спрати, уклонити (о воћу и поврћу)' (сп)

оранжада, –е ж 'слатко безалкохолно пиће од сока поморанце' (Вл Ђу)

ораховача, –е ж 'ликер од ораха' – *Правила сам ораховачу сваке године.* Рк

орбер в. лорбер (Сн)

осладити, осладим свр. 1. 'учинити слатким, засладити'; 2. ~ се 'појести или попити нешто слатко, укусно' (сп)

осолити, осолім свр. 1. 'зачинити или посути соли, посолити'; 2. ~ се 'појести или попити нешто слано'(сп)

отело, -а с 'врста грозђа од којег се прави вино' – *Имали смо неку врсту грозђа које се звало отело, које је лепо рађало и било ведма слатко..* Кн

отрѣбити, отрѣбим свр. 'очистити (пасуљ)' (Сс Чр)

очисити, –им свр. 'скинути љуску с воћа или поврћа'(Б Ле Лж Рк Сс Чр)

очерупати, –ам свр. 'очупати перје са живине'(Ђ Мо Сн)

оштро брашно в. брашно

ошурити, –им свр. 'опарити врућом кључалом водом и очупати' (БП Ва Вш Лж Не С Стн То)

П

пабушина, -е ж 'мекани поткожни слој испод ребара свиње' в. пауфлек, пафлек (НМ С Сн Чн)

палачинке, (Sg палачинке) 'врста колача у облику тањих лепиња од пшеничног брашна, млека и јаја, испечених у тави, тигању' в сковерци (Б БГ Бз БП БПС Бс Вл Вш Дп Ђу Ер Ир Кз Ла Ле Лж М Пћ Пх Рк С Сб Си Ст Стн Ту Чј Чр) – *Палачинке смо правили, умутимо доста, било нас је пуна кућа, правили смо са пекмезом од кајсија највише.* Чу

палѣнта в. куља исп. жмара, качамак, куља, мамаљуга (Си Ст Стн То)

папак, папка м. 'рожната навлака која покрива крајеве прстију неких сисара'(сп) – *Питије с папцима, то је било нешто најлепше, то је мати за Богојављење кувала.* Н

па̀прика, –е ж ' вртна биљка из породице помоћница са плодовима зеленим или црвеним, округлим или издуженим, оштрог или благог укуса који се употребљавају као зачин или храна, lat. *Caprsicum annum*'; *алева* ~ 'млевена црвена паприка' (БП Ђу Н Сс) исп. ситна паприка, туцана паприка и црвена паприка; *ба̀рена* ~ 'која је кувана у води са уљем, сирћетом и зачинима додавањем киселине или гљивичним врењем' (Бс Ви Вш Ер Кз) *кисела* ~ 'која је вештачки доведена у стање киселости'(Бз БМ С Ст) ; *пѐчена* ~ 'припремљена сувим грејањем на ватри'(Дп Н Сб Си Ту) ; *по̀хована* ~ 'паприка умочена у брашно и јаја па пржена на масноћи'; *пу̀њена* ~ 'испуњена месом, сецканим луком, пиринчем и зачинима' в. филована паприка– *Ўпржи се лу̀к и ста̀ви се мѐсо, прдо̀пржи и ста̀ви се тѝринач, скѝне се са ва̀тре, ста̀ви се ја̀је, за̀чини и то̀ је пу̀њена па̀прика*. Вл;

па̀причи́ца, в. фаферона (Си)

па̀прика̀ш, –а м 'јело од динстаног меса са луком, паприком и зачинима' (БП Вл Ђу Мо Сс Сн Ст С Чр); *бѐћа̀р* ~ 'јело од парадајза паприке и лука' – *За ру̀чак смо јѐли бѐћа̀р па̀прикаша*. Вл; в. сатараш; *го̀већи* ~ 'јело припремљено са говеђим месом' ; *дѝснџ̀торски /дѝснџ̀торски* ~ 'јело припремљено кад се кољу свињи' (БГ Ђу Н/Мо Сн); *кро̀мпир* ~ 'јело припремљено са кромпиром' (Вл Ђу Л Сб Ту Шш) ~ *с кнѐдлама* 'јело припремљено са кнедлама и зачинима'; *пѝлећи* ~ 'јело припремљено са пилећим месом'(БГ БП Вл Н Ту То Чу); *рѝбљи* ~ 'јело припремљено са рибом' в. фиш паприкаш (Вл Ђу Мо Сн)

па̀прика̀ш с кнѐдлама в. паприкаш

па̀пула, -е ж 'јело од куваног и изгњеченог белог пасуља зачињеног бибером и соли'(Б Бвн Бс Ва Ви Пл С Сс Ст Стн)

пара̀дајз, –а м 'биљка и црвени и меснати округли или дугуљасти плод, lat. *Solanum lycopersicum*'; *парада̀јз* (Бвн Ђ Кн СЦ); *па̀радајс* (Мо Сн); *пара̀дајс* (Бш НБ НМ); *зѐлени* ~ 'који није сазрео , користи се за туршију' ; *ку̀ва̀ни* ~ 'сок од куваног парадајса' (Вл Ђу Н Сс Чр); в. чорба од парадајза ; *цѐђени* ~ 'парадајз коме је притискањем исцеђен сок'; (Кз Сс С Ст Стн Чр)

па̀рити, в. шурити (Н)

па̀рче, па̀рчета с 'одвојен, одломљен мањи део нечега, комадић (о хлебу)' (БГ БПС М Н Сс Ту Чр)

паси́рати, пàсiрāм несвр. 'протискивати, процедити нпр. воће, поврће кроз густо сито' (Б БГ Вл Сб Сс Чр)

паскӯрица, –е ж 'обредни хлепчић у православној литургији' (сп)

пàсуљ, пасуља м 'врста биљке чији се зрнасти плод употребљава као људска храна, lat. Phaseolus' (сп) - *Па рѐцимо пàсӯљ се кӯва са сӯвим мѐсом, нàсецка се лӯка, мѐтне се пàсӯљ да прòврије пр̀во вòда, òнда се òцѐди, òнда мѐтеш лӯка и зѐлѐн и òнда мѐтеш сӯво мѐсо, кобàсице, слàнину, мi смо сѐцкали слàнину, сàсећемо пàрчāди тàко, кòлко нас је бiло, свāком по јèдно и тàко се кӯва.* Рк; *бѐли* ~ 'пасуљ беле боје' (БГ БПС Вл Л М Сб); *зӯсти* ~ 'који је куван нагусто' (Вл Н То); в. нагусто пасуљ (Ђу Сс); *чòрбаст* ~ 'врста јела од пасуља у облику чорбе' (Ва Ви Ђу Кз Мш)

пàтока, –е ж 'при печењу последња најслабија ракија' в. воћка (Б Вл Ђу Мш Си Сс Ст Чр), - *Нāјслабија рàкија се звāла пàтока.. С*

патлиџāнка, - е ж 'врста паприке, округлог облика, која се употребљава за салату, lat. Capsicum annum' (Ле Кз Рк С Сб) – *Мѐћали смо салàту тӯршију, крāстāвце, пàприку патлиџāнку...Б*

пàуфлек в. потрбушина (Бвн)

пàфлек в. потрбушина (Сс); исп. пауфлек

пāц в. саламура - *Мѐсо се стāвљало у пāц..Вл*

пāчија сӯпа в. супа

пāчије мѐсо в. месо

пашкāнат в. паштрмак (Бвн Г Кн Пл)

паштрмāк, - а м 'врста зелени слатког укуса'; *пāштрнак* (БГ) в. пашканат (Ст Ту Чу) – *Зāчина нiси iмао нiкаквог осим сòли, мѐте се зѐлен у сӯту дòста, глāвни је бiо паштрмāк. Паштрмāк је бiо да дā слāст у сӯту .Б*

пѐкмез, –а м 'смеса од густо скуваног воћа' (сп)– *Имали смо вѐлике зѐмљане ћупове и òнда се тӯ кӯвао пѐкмез, тò је бiла рāдост, òнда је тò бiло нāјвише за вѐчеру. Мѐкана лѐба и мāл пѐкмеза.* Б; ~ *од брѐсака* 'пекмез справљен од бресака' (Б Ир Ле С Ст Си) ~ *од дӯња* 'пекмез справљен од дуња'(Кн НМ Пл) ~ *од кāјсија* (БП То С Сс Ст Стн Чр); ~ *òд кāјсија* 'пекмез спављен од кајсија' (Бш Мо Сн СЦ); ~ *од слàтког вiна*

'пекмез справљен од слатког вина'- *Тô је б̄ио п̄екмез као м̄ед, тô је ч̄им се в̄ино њсц̄еди, док н̄е почне да р̄ади, ðнда се к̄увало или п̄екмез од д̄г̄уња, т̄ако се п̄арче по п̄арче ст̄ављало и т̄е се д̄г̄уње к̄увале на т̄ом в̄ину док се н̄е згусне.* Рк ; ~ од шљива, (БП То С Сс Ст Стн Чр) ~ ðд шљива 'пекмез справљен од шљива' (Бш Мо Сн СЦ)

п̄екмез од бр̄есака в. пекмез

п̄екмез од д̄уња в. пекмез

п̄екмез од к̄ајсија в. пекмез

п̄екмез од сл̄атког в̄ина в. пекмез

п̄екмез од шљива в. пекмез

пел̄инковац, пел̄инковца м 'горак ликер' (сп)

пер̄еце, (Sg пер̄еџ, пер̄еџа) 'пециво савијено у круг и местимично премазано смесом брашна, соли и воде' (Вл Ђу Мо Н С Сн Чу)– *Кад се зажел̄имо пер̄еџа, ј̄а т̄ô н̄амесим п̄уно да се њма* Л

п̄ерка, -е ж 'тесто сечено на квадратиће пуњено пекмезом, орасима, маком' – *З̄ам̄иси се т̄исто, и р̄азв̄аља се па се ун̄утра м̄ете п̄екмез и пр̄иклоти. Ёто т̄ô се пр̄авило, ðрем и м̄аким* .БМ

п̄еркелт, -а м 'јело од динстаног лука, пилетине и телетине' – *Пр̄авиду њсто пер̄келт као т̄елећи п̄априкаш.* Ђу

п̄ершун, –а м 'биљка из породице штитарки, корен и лист се додају у јело као зачин, lat.Petroselinum hortense' (сп) - *Ст̄авимо м̄ало п̄ершуновог л̄ишћа у с̄упу, ðдма њма д̄рукчији љк̄ус.* Сс

п̄етлова с̄упа в. супа

п̄етлово м̄есо в. месо

п̄ећи, п̄еч̄ем несвр. 1.'спремати храну у рерни' (Вл Ђу Сс Чр); в. пржити (Н Л)

п̄ечена п̄априка в. паприка

п̄ечени кр̄омпир в. кромпир

печѐница, – е ж 1. 'печено месо'(Вл Ђ Ђу Л Мо Н С Сн Ст Чр) в. печење ; 2. 'прасе печено за Божић' – *За Бòжић се спрѐма печѐница, тò је òбавезно*. Вл

пѐчено јáје в. јаје

печѐње, – а с 'испечено месо, печеница' (Бз ББ НМ Си) в. печеница

пив̄арски квáсац в. квасац

пиво, – а с 'алкохолно пиће од хмеља , јечма, квасца и воде' (сп) – *Кàдгод кàд òбђемо са њìве, онàко ўмòрни, òндак вòлѐмо да пòпијемо по чàшу пìва*. Чу

пìјана тòрта в. торта

пìлáв, пилáва м 'јело од пиринча и меса' (сп)– *За рúчак је òбично бíло тилáва, пàприкаш кромпíра, кúвало се тàко како се мòгло...Ле*

пìлетина, – е ж 'пилеће месо' (сп); *пòхована* ~ 'која је увијена у јаја и брашно, а затим пржена на масноћи'- *За свечàре је бíло òбавезно пòховане пèлетине, зѐлене сàлате, тò је онàко баш пр̀во бíло за Ђурђевдан*. То

пìрѐ крòмпìр в. кромпир; исп. тинцовани кромпир

пìринач, пирíнча м 'једногодишња биљка из породице трава која се сеје на вештачки потопљеном земљишту у земљама са топлим климом, плод те биљке служи као људска храна, lat. *Oryza sativa*'; (БП Не Сс Ст Стн То Чр); *пìринча* (БГ БПС М Н Ту); *пìринца* (Ва Ви Кз Лж) – *За Бàдњи òан је бíло пòсно, кúвало се сòчìво и пìринач*. С

пирíнциара, -е ж 'кобасица са надевом од пиринца и меса или крвавице'(Вл Л Ту Чу Шш) – *Прàвила се пирíнциара, тò се надѐвало пìринчом*. Н

пìга – е ж 1.'врста колача од растезаног теста надевеног филом'; ~ с *вìшњама* 'пита надевена с вишњама'; ~ с *јáбукама*; *сà јáбука* 'пита надевена с филмом од јабука'; ~ с *крòмпìром* 'пита надевена кромпиром' в. кромпируша, кромпирача; ~ са *сìром/сà сиром* 'пита надевена сиром'(Ва ВиСс Кз Чр)/ (Вл Ђу Ту Чу); в. *гибаница* ; ~ са *òрасима* 'пита надевена орасима' (Н Ђу Вл Си) в. пита с оровима, сува пита ; ~ *савијача* 'пита која се прави од савијених листова, гужвара' (С Ст Стн); 2. *лѐња* ~ 'колач од јаја, масти, шећера и брашна који се растањи на величину тепсије и филије

неким надевом, обично с вишњама, јабукама' (БГ БП Вл Деч Ер М То); *лења* ~ (Ђ Бвн Кн Мо Пл Сн)

пйта с вйшњама в. пита

пйта с јябукама/ сà јабука в. пита

пйта са крòмпйром в. пита; исп. кромпируша, кромпирача

пйта са сйром/сà сиром в. гибаница

пйта с òрасима в. пита; исп. пита с оровима и сува пита

пйта с òровима в. пита с орасима (Си)

пйта савйјача в. гужвара

пйти, пйјем несвр. 'уносити течност у организм' (сп)

пйтије/пйхтије, мн пйтија 'врста јела од желатинасте масе и обареног меса'; (БГ БП БПС Вл Г Деч Дп Ђу Ер Н М Пћ Пх С Ст Чу Чр) *пйктије* (Ђ Мо Сн); в. *лучење* – *Кадгод свè се тò прàвило и чу̀вало кад ћеш нàправити, кад нèћеш, знàò се нèки òбичај кад се шта, на прймер прàве се пйтије зйми, тò се прàвило на Крстовдан, за Богојављење и за Свèтог Јòвана, да ймамо пйтије тò је бйло нèшто звàнично.* Б

пйшйнгер в. облатна у млеку (Бвн Пл Сс)

пйшкòта, е ж 'кора за тарту од јаја, брашна и шећера' (сп)

плèћка в. предња шунка (сп)

плèс, плèсни в. плешан (Б)

плèшан, плèсни м 1. 'врста гљива које живе већином на органским подлогама или као паразити и изазивају различите биљне болести, lat. Mucogaseae'; 2. 'пена на киселом купусу' в. плес, скрама стеља - *Ухватио се плèшам...*БГ (Вл Ђу)

плетèница, –е ж 'обредно пециво у облику плетенице које се даје женској деци за Божић'(Сс Чр)

плèскавица, –е ж 'млевено и сплèскано месо испржено на жару' (сп) – *Плèскавице јèдèмо кад òдèмо на вáшар, тò је бйò специјалитèт.* Кз

побѝберити, –ѝм свр. 'ставити бибер у јело' (сп)

пòбуђити, –ѝм свр. 'постати буђав' (БГ Вл Дп Л С То Шш)

пòвојница, -е ж 'погача која се носи у част рођења детета' (БГ БП Вл Ћу Н Сс То Чр); *пòвојница* (Мо Сн)

пòгача, –е ж 'округао и пљоснат пшенични хлеб од бесквасног теста'; *мàсна* ~ 'која је премазана машћу пре печења'; *мàмина* ~ 'обредни колач за свадбу' (Б БГ БП БПС Вл Вб Ир Кз Л М Н Пћ Пх С Сс Чр)

пòгачице, (Sg пòгачица) 'врста колача округлог облика од теста помешаног са сиром, чварцима и печеног у пећници' (сп); ~ *са чвàрцима* 'колач који је пре печења премазан млевеним чварцима' – *Пòгачице са чвàрцима су се месице, па слàне са дрòждином, свè су тò били колàчи*. Рк

пòдварак в. пржени кисели купус (Бс Ва Ви Ћу С Сс Чр)

пòдгрèвати, пòдгрèвам уч 'учинити топлим' (БГ БП Деч Кз Пћ С Ст То)– *За вèчеру се углавном пòдгрèвало дно што òстане од рúчка*. Ва

пòдлѝвени/пòдлѝвани сѝр в. сир – *Мàма је мòја прàвила пòдлѝвани сѝр и стàвљали смо у кàчице, пошто смо ìмали крàве и ìмали смо óвце*. Рк

пòдлити, пòдлѝјем свр. 'правити сир додавањем сиришта у загрејано млеко ради бољег врења' в. подливати (БП Вл Ћу Н М Сс Чр)

пòдлѝвати –ам уч према подлити - *Па пòдлѝвали сѝрац òвај мlàди мѝ кàжемо*. Ту (Сн Мо)

пòдмета в. запршка (Стн)

пòдсирити, – ѝм свр. 'млеко довести у чврсто стање да би се добио сир' (Ир Кз Ту Сб Стн Чр)

пòистија прил 'полако, постепено' (БГ Сб То)

пòјести, пòјèдем свр. 'сажвакати и прогутати (о храни)' (сп)

пòквāрен, –а-о 'који је у неисправном стању' (о храни) (сп)

пòложèнѝков кòлāч в. колач

пòљупчићи в. ванилице (Бвн Сс)

пòмије, пл.т 'остаји јела који се дају свињама' (Б Бвн БГ БП БПС Вл Н Ћу Кн С Ст Сс Чр) – *Кад нам òстане лèба то смо ба̀цали у пòмије, тò се дávalо свињама. То*

пòпара, –е ж 'јело од старог хлеба попареног у замашћеној осољеној води' в. попаруша (Бвн Вл Деч Кз Кн Л Ле Лж Ме Сс СЦ Чр Чу) - *Нâс је у кùћи бiло сèдам, имали мaло зèмље, ал èто пòпара нас је одрaнила. Пòпара од лèба тврòдог исече се кòра, мi смо сèкли кòру од лèба и тò вòда врi, мaло пòсолимо, мaло мaсти и гòтова пòпара.*
Ту

пòпарити, -им свр. 'прелити врелом водом (о храни)' (Вл Ћу Н Сс Чр)

попàруша в. попара (НБ)

порумèнити, порумèнiм свр. 'учинити што руменијим (о јелу)' (БГ Ва Вл Л М С Сс Чр)

пòсан/пòстан –на-но 'који се односи на пост, који не садржи у себи ништа од меса, јаја и млека' (БГ Вл Ћу Ир Кн Л Лж НБ НМ Пћ)– *На Бaдњи дaн се òбавезно пòстило, пòсна рiба, пòсни пàсyљ, сyве шљiве..*Вш

пòсна чòрба в. чорба

пòсни сiр в. сир

пòст, пòста м 1. 'уздржавање од мрсне хране у одређене дане које црква прописује'
2. 'време када се пости' (сп) – *Пòстили смо сaмо на Бaдњи дaн и на Вèлики пèтак, нiсмо пòстили шèст нèдèља, и на Бòжић смо ишли да се прiчèстимо.* БГ

пòстити, –iм несврш 'не узимати храну животињског порекла, не мрсити' (сп) - *Пòстила сам рèдовно на Бaдњи дaн и на Вèлики пèтак.* Ле

постyпaница, –е ж 'колач који се прави кад дете прохода' (Н Ћу БГ Шш Вл Сс Чр)
в. поступарница, поступавница

постyпaница в. поступаница (Мо Сн)

постyпaвница в. поступарница (СЦ)

потрбу̀шина, –е ж 'месо или сланина са трбуха' в. пауфлек, пафлек (Ћ Ћу Мо С Си Сн Чр)

пòхована пàприка в. паприка

пòхована пїлетина в. пилетина

пòхована тїквица в. тиквице

пòховано мєсо в. месо

пòховати, пòхујєм несвр. 'пржити месо или поврће увијено у јаја и брашно' (сп) -
За вєлике прàзнике смо ðбавезно пòховали мєсо и тò нàјчєиће тїлєће. Н

пошєћерити, пошєћерїм сврш 'посути, засладити шећером'(БГ БП Вб Кз Сб Си
Ст Стн Чр Чу)

прàзилук, –а м 'врста лука с продуженом луковицом и плòснатим лишћем који се
употребљава као зачин и као јело' (Ст Стн)

прàсетина, –е ж 'пресеће месо' (Вл Ђу Ер Ир Кз Лж НБ НМ С Ст Стн То)

прàх шєћер в. ситни шећер (Сс Чр)

прàцла, в. кранцла; исп. працна (Сс Чр)

прàцна в. кранцла ; исп. крацла; (Бс Ва) - *Прàцне се прàве, мòже са ðрсима,*
мòже с грїзом, с пєкмезом се пєку. Тò су прàцне. Ви

првєнац, -нца м 'прва најјача ракија која се добија препицањем' (БПС Вл Л М Мо
Н Сн); *првєнац* (Б Ва Ле Лж Кз Пћ Пх Сс Чр)

прєбрàнац, прєбрàнца м 'јело од пасуља запеченог у рерни'(Бс Бвн Ва Ви Вл Ђу
Кн Пл Сс Чр)

прєврео сїр в. зрели сир (Бвн)

прєгòрети, прєгòрє свр. 'сувише прєпећи, загорети (о јелу)' (Пћ Пх) в. прєпећи

прєдња шўнка в. шунка (БГ Ђу Мо Н Сн Сс); исп. плєќа

прєзалогàјити, прєзалогàјим свр. 'појести који залагај, појести мало' (БГ Вл Л Ле
М Мш Шш) в. призалогàјити, лабрцнути, чалабрцнути

прєзле, пл т ж ' мрвице од осушеног и самлеведеног хлеба' (сп)

прелити, прелијем свр. 1. 'излити из једног суда и улити у други' (Б Ле Сс Чр); в. пресути, преточити 2. 'налити сувише' 3. 'полити преко нечега нечим течним'

премазати, в. мазати

премесити, премесѝм свр. 'поново месити' (Н С Ст Ту Чу) – *Оставим тѣсто да одстоји ма̀ло на га на̀ново премесѝм. Чу*

препећи, препечѣм 1. в. прегорети ; 2. 'поновним печењем дати јачу снагу (о ракији) (Б Ле Чр);

препеченица, –е ж 'два или више пута препечена ракија' - *Изнесе јѣдну лѝтру ра̀кије, препеченице. М (Б Вл Ђу Ле Н Сс Чр)*

пресладити, пресладѝм свр. 'учинити одвећ слатким'(сп)

прѣслан, –на-но 'сувише слан' (сп)

прѣсна сланина в. сланина исп. сирова сланина

прѣснац, в. свеже млеко (Сс)

пресолити, пресолѝм свр 'ставити у јело превише соли'(сп)

прѣсѹти, в. прелити

преточити, в. прелити

претрпати, в. думстати (Н)

прѣжени шећер в. шећер

прѣженица, –е ж 1. 'хлеб печен на плотни' в. двопек (БГ Вл Ђу Н Сб Ту Чу); 2. в. моча; исп. квашеница, завијача, хлаб у јаја

прѣжити в.пећи

призалогајити, в. презалогајити (Б Деч Дп То Чу)

прѣкрупа в.кукурузно брашно (Н)

прѣнцѣс крѣфна в. крофна

прѝставити, –ѝм свр. 'ставити храну на ватру да се кува'(Вл Ћу Н С Си Сс Ст Стн То Ту Чр)

причѣстити се, причѣстѝм се свр. 'примити причест' – *На Бѣжић смо ѿбавезно ѝшли да се причѣстимо, прѣви дѣн Бѣжића да, ѿбично нас мѣма ѿнда пѣнови, лѣпо обѣче.* НМ

прѝчешће, –а с 'примање причести' (Вл Ћу НМ СЦ)

прѣлѝти, прѣлѝм несвр. 'палити, сагоревати длаку заклане свиње' (БГ Дп Кз Н С Стн То)

прѣвејано млѣко в.обрано млеко (Н)

прѣврѝти, прѣврѝм свр. 'довести храну загревањем до врења' (БГ Дп Ле Лж Кз С Ст Стн То Чр Чу Шш)

прѣзукао, -кла –кло 'прокисло, ускисло (о јелу)' (Ћу Н)

прѣја, –е ж 'јело од кукурузног брашна, јаја, млека и сира, печено у тепсији'(Бвн Вл Ћу Л Мш Н Сн Мо Пл С Сс СЦ Чр) – *Прѣвили смо прѣју, срѣце мѣје, прѣју од кукурузног брѣшна, али не киселу прѣју,него прѣју слѣтку.*.Рк

прѣјино брѣшно в. кукурузно брашно (Бз Сс Чр)

прѣкола, –е ж 'укишељена главица купуса' (БГ Вл Ћу К М Н С Сб Си Сс Ст Ту Чр Чу) – *Мѣј отѣц ѿбавезно ѝшо да кѣти кѣтус и тѣ мѣтемо глѣвице за прѣколу и по двѣ рѣда стѣ кѣла и бѣгами ѿде тѣ.* БПС

прѣкопац, прѣкопца м 'врста вина' (Сс)

прѣкисло млѣко в. угрушано млеко (Вл)

прѣкиснуто млѣко в. угрушано млеко (СЦ)

прѣпржити, –ѝм сврш 'кратко време пржити' (Бс Вш Кз С Ст Стн)

прѣсејати, прѣсејѣм свр. 'пропустити кроз сито, решето ради чишћења од отпадака' (Си С Ст)

прѣсирено млѣко в. млеко

просушити, -им свр. 1. учинити сувим, добро сасвим осушити, просушити'; 2. 'радња која означава да је тесто остављено да се суши' (БГ Бп Вл Дп Ћу Кз Л Мо Мш Си Сн Сс То Шш)

прòшāрано мēсо в. месо

птїчије млéко в. шне-нокле (ББ Бз БМ)

пўвара, –е ж 'неискокано зрно кукуруза' (Вл Ћу Ме Н НМ Ту Чу)

пўномāсни сїр в. тегљени сир (Ћу Н)

пўњена пāприка в. паприка

пўпўшка, -е ж 1.'грба на хлебу' (Ћу Мо Н Сн Сс Чр); 2. 'крај хлеба' в. окрајак (БГ Вл Сб Ту Чу)

пўрити, - им несвр. 'пећи на жару млад кукуруз' (Ме НБ НМ То С Ст Стн)

пўсла в. пуслица (Сс)

пўслица, -е ж дем 'колач од беланаца, шећера и лимуна који се суши на тихој ватри' (БГ Вл Ћу Кз Н Пћ Пх То С Ст Стн); в. пусла

пўтер –а м 'масноћа са некуваног млека добијена мућењем' – *Ўмўти се пўтер, од крāве смо скїдали на нāправимо пўтер, кўва се фїл и тō пўтера, днда нїје бїо мāргарин.* Мо (Вл Ћу Кн М Мш Н С Сб Сн Чр)

Р

рāзбити, рāзбијēм свр. 1. учинити да се нешто распрсне (нпр. јаје)' 2. 'додати јаје у јело' (БГ БП Ер Н Сс То Ту)

рāзвїјати –āм несвр 'тањити оклагїјом (о тесту)' в. расклагијати (БГ Ва Ви Вл Ћу Н С Сб Ст Стн Чу)

рāзлити, рāзлијēм свр 'излити у више судова, на више места' (Вл Дп Н Сб Сс Ту Чр Чу)

рајбовати, рајбујем несвр. 'мутити маст' в. аптребовати, учинити (Ви Н Сс Чр),

раќија, –е ж 'врста јаког алкохолног пића које се добија дестилацијом превреле комине од воћа' (сп) – *А раќију смо пекли четрнџест дана од грбжђа. Ту је био велики базџен и у подруми је била велика када и ту смо радили.* Рк; *кувана* ~ 'кувана врућа раќија' (Сс Чр), в. требер

рампаш, –а м 'младо киселкасто вино' (Вл Ђу Н Сс СЦ Чр)

раскалити, в. расплатити (Мо)

расклагијати, –ам сврш 'оклагијом тањити тесто' (Сс Чр)

расо в. расол (Сн Мо)

расол, –а м 'слана вода у којој се киселио купус' в. расо (Вл Ђу Н Сс Чр)

расплатити, расплатим свр. 'исећи заклану свињу на делове' в. раскалити, располовити, растранчирати (Вл Дп Ђу Ир Н Пћ Пх Сс То Чр)

располовити в. расплатити (Ђ)

расправљати –ам несвр. 'чистити црева' (Ђ Мо)

растезати, растезјем несвр. 'теглити преко руке (о тесту)' (Вл Ђу Кз Кн НБ НМ С Сс Ст Стн Чр) - *Растџе тесто на астајл, колко мџже да стање, на половину мџтне сџра и то мџтне у фуруну и тако је пекла.* Рк

растранчирати в. расплатити (ББ)

рагарска сџпа, в. супа

раштика, –е ж 'врста блитве' (Ст)

ребро, –а с 'део танких извијених костију' (Вл Ђ Ђу Мо Н Сс Чр); *сџва* ~ 'ребра сушена на диму' (Бс Ва Ви Вл Л Ме Мш С Ст То Шш)

резанци, (Sg резанац) м 'танко развијено и ситно исечено тесто' (БПС Ва Ви Вл Деч М С Си Ст Стн Сс Чр); *резаница* (Сн Мо) - *Резанце и дан данас правим ја и то мнџго су лџтши него купљени.* Чу;

резанци с макџм в. насуво с маком – *Резанце смо правили с макџм, како ко жџли.*
Ле

резанци са сѝром/сà сирѝм в. насуво са сиром (Б Кз Ле Лж Не Сс Чр/Н Ту Чу) –
Резанце са сѝром, и тѝ њним тѝгљеним, тѝ смо прàвили. То

рѝзати, в. рибати – *Зѝми се рѝзао кѝпус. Нѝжеви су бѝли сѝоски, њнда је тѝ ишло из кѝће у кѝћу и тѝ бѝде пѝсебан ритуàл. Н*

рѝн, в. хрен

рѝндати, –ам несвр 'ситнити намирнице на ренде' в. натрти (БГ БПВа Ви Вл Пћ С Сс То Чр)

рѝстован крѝмпѝр в. кромпир

рѝстовати, рѝстужѝм несвр. 'пржити на масти или уљу са луком или алевом паприком' (БГ Вл Ђу Л Мо С Си Сн Сс Ст)

рѝформ/рѝфѝрма тѝрта в. торта

рѝш, прил. 'добро печено' в. изгорело (Вл Сс Чр)

рѝба, –е ж 1. 'речна и морска животиње, lat.Pisces' 2. 'рибље месо, јело од рибе' (сп) - *На Бàдњи дàн је бѝло ѡбавезно рѝба, пѝсно, крѝмпѝра, сѝви шљѝва. Вл*

рѝбати, рѝбам несвр. 'ситно резати купус за кишелѝење' в. резати (БП Вл Ле Рк Сб Ту Чу)

рѝбàнац, рѝбàнца м 'рибани кисели купус' (Вл Деч Кз Н Пћ Пх С С Сс Ст То Чр)

рѝбља чѝрба в. чорба

рѝзлинг, –а м 1. 'врста винове лозе' 2. ' вино добијено од винове лозе ризлинга' (Б Вл Ђу Ир Н Сс Чр)

рѝнфлајш, –а м 'јело добијено од куваног меса из супе' (БГ Вл Дп Ђу Ир Н С Ст То Чј); *рѝмфлајш* (Бш Ђ СЦ) – *Главно јѝло, тѝ је бѝло нѝдељом сѝне и рѝнфлајш, тѝ знàте сѝгѝрно и сѝс. Кн*

рѝгàч, -а м бот. 'зимзелено дрво из породице лепирњача, чији су плод дугуљасте, меснате и слатке махуне, lat. Ceratonia siliqua' в. рошчић (БГ Вл Кз Ир Л М Чу)

рѝзѝ в. црвено вино (Ђу)

рòлāт, ролāта м 'колач од уролане кишкоте' (Б БГ Вл Ђу Сс То Ту Чр Чу) – *Рòлāт с пèкмезом, тò смо прāвили*. Ст

рòловани сйр в.тегљени сир (СЦ)

рòтква, –е ж 'зеласта повртарска биљка из породице крсташица задебљаног корена који се употребљава за јело, lat. Raphanus sativus' в. ротквица (БГ Ир М С Си Ст Стн Чј)

рòтквица, –е ж 'врста ситне роткве која се једе као салата, месечарка, lat. Raphanus radícula' (БГ БПС Бш Ва Ви Дп М То)

рòшчићи, (Sg рòшчић) в. рогач – *Штрóдле с рòшчићи смо прāвили*. Н

рўжица в. црвено вино (Вл Ђу Н Си С)

рўжица, –е 'украш на божићном колачу' (БГ Вл Ђу Н С Си Сс Чр)

рўчак, -чка м 'главни дневни оброк који се једе у средини дана'(сп)- *За рўчак је бйло углāвном пāприкаш кромпйра, ђўвече, лèти ймали смо свòје пòврће у бāшти на смо то спрэмали, меса је бйло нeдeљом*. Стн

рўчати, рўчам сврш и несврш 'узети, узимати (по) јести ручак' (сп)

С

савйјача, в. гужвара

салāмура, –е ж 'слана вода са различитим зачинима у којој се држи месо пре сушења' в. пац (БГ БПС Ђу Л Мо Сб Сн Сс Ту Пх Пћ Чу) – *У салāмуру је йшло шўнке, слāнине, мāло овај крменāдле што бўде да ймам преко зйме, из салāмуре за Бòжић, тò нйје бйло замрзивāча, тò што си ймала тò ти је бйло из салāмуре*. Б

салāта, –е ж 1.'назив за више биљних подврста из породице главочика које се пресне и зачињене уљем и сирћетом и сољу једу уз нека јела'; *мешана* ~ 'салата од више врста поврћа'; в. зелена салата, салата од краставаца, салата од парадајза (Н), 2. 'поврће

остављено за зиму у сланој води и сирћету' в. киселина, туршија (БГ БП Вл Деч Л С Пћ Ст Ту Чу)

салата од кра̑ставџа в. салата

салата од парадајза/парадџа в. салата

с̑ларице в. салчић; исп. салашњаци и шеширићи са салом (Вл)

с̑лашњаци в. салчић; исп. саларице и шеширићи са салом (Л)

с̑ло, –а с 'масноћа код свиње и живине која се топи у маст или млевена, користи се за колаче' (сп)

с̑лчићи, (Sg с̑лчићи) ' колач од киселог теста умешен са салом и надевен пекмезом' в. саларице, салашњаци, шеширићи са салом (Ђу Сс Чр);

с̑мокис в. ситни сир (БГ Вл Мш Сс Ту Чр Чу) – *Овде кад сам се ја̑ уџала свѣкрва је пр̑вила с̑мокис сир, т̑ је она̑ шва̑пски што к̑жу, мекани*. Рк

с̑мокиш в. ситни сир (Ме НБ НМ)

сапуњара, - е ж 'дебела сланина без меса' – *Сланина је била дебела, без меса, сапуњара су је звали*. М

с̑рма, –е ж 'јело од млевеног меса и пиринча које се завија у листове киселог купуса или у виново лишће' (сп) – *Кувала се обавезно за Бџић с̑рма*. БПС

с̑рмица, –е ж 'јело од млевеног меса које се завија у винов лист или зеље'(Вл Ђу Мо Сн Сс Чр)

с̑гараш, –а м 'јело направљено од лука паприке и парадајза' в. бећар паприкаш (БГ Вл Ђу Пћ С Си Сб Стн)

с̑ћура, –е ж 'дубља корпа од рогоза у коју се ставља умешен хлеб'(Ст)

свѣже млѣко в. млеко

свињетина, в. свињско месо

свињокољ в. диснотор; (Ђу) исп. карбиње, забијачка, свињокоља, свињска даћа

свињокóља в. свињокољ (ББ Бз БМ)

свињска даћа в. свињокољ (Бвн Пл)

свињска маџт в. маџт

свињска сѹпа в. супа

свињско мѣсо в. месо

сѣјати, сѣјѣм несвр. 'пропустити брашно кроз сито'(БГ БП Вл Дп Ћу Ту Чу)

сѣлвестер, в. цариградска облатна

сѣр, –а м 'производ који се добија сирењем млека' (БП Вл Ћу М Мо Мш Н Сн Сс Ст Чр); *сѣрац* (Л Ту); *зрѣли* ~ 'који је одстојао' в. преврео, суви сир; (Вл Ћу Мо Сн Сс Чр); *кисели* ~ 'старији сир' *млади* ~ 'који је тек исцеђен и неосољен'; *сѣтни* ~ 'сир од некуваног млека које само ускисне' исп. самокис, самокиш и швапски сир; (Л Мш С Си Сс Ст СЦ Чр) *подливени*~ 'који је у комадима'; исп. подливани сир и сир у кришке - *Опет од сѣра нешто тог подливеденог сѣра мѣгло се јѣсти трипут на дан јер су то и мѣја мѣти и сѣстра знале јѣко лѣпо да направе и бѣло је то се мѣло пѣсоли, па се ѡстави, па ѡнда кад се ўзме тај кѣмѣд сѣра и не треба ти хлѣба, толико бѣде то и хрѣнливо и лѣпо и ўкѣсно, а никад без тог нѣсмо бѣли, никад ѣво сѣд у стѣрѣст јѣсмо.* Чу; *пѣсни* ~ 'сир без масноће' в. обрани (Вл Ћу Мо Сн Сс СЦ Чр) ; *пѣномасни* ~ 'који је од млека са масноћом' в. мастан сир (Вл Ћу Мо Н С Сн); *тѣглѣни*~ 'који се растеже'(Мо Сн); *тѣглени* ~ исп. пуномасни и роловани сир (Сс Чр)

сѣр у кришке в. подливени сир (Б)

сѣрити, –им несвр. 'правити сир'(сп)

сѣрѣште, –а с 'средство (природно или вештачко) које утиче да се млеко укисели (сп)

сѣрова слѣнина в. сланина

сѣруп, –а м 'шећер куван у води' (БГ БП БПС М НМ НБ Сн СЦ То) в. шербет

сѣрће, сѣрћета с 'кисела течност која служи као зачин у јелу и као средство за конзервирање' (сп)

сѣтна паприка в. паприка; исп. алева паприка, туцана паприка и црвена паприка (Чу, Гај)

сїтни кòлāч в. колач

сїтни шєћер в. шећер

скāдāрка, -е ж 'врста вина' (Си)

сковєрци, (Sg сковєрац) в. палачинке (Бвн Г Кн Мо НБ НМ Пл)

скòрўп, –а м 'масни слој који се ствара на куваном и некуваном млеку и који се скупља и употребљава као посебан млечни производ' в.кајмак (БГ Вл Ђу М Мо Н М Сб Сн Чр Чу),

скрāма, -е 1.'танак слој који се ухвати на површини нечега, танка кора'; 2. в. плешан (Н)

скрўжити, скрўжим свр. 'обликовати хлеб или тесто у облику круга' (Вл Мо Н С Сн Сс Ст Стн Ту Чр Чу)

скўвати, –āм свр. 'припремити и зготовити јело на ватри, завршити кување' в. зготовити, укувати (ББ БГ Бз БП Ви Дп М То Чу)

слāва, –е ж 'крсно име, дан свеца заштитника, светковина и култ предака' (сп)

слāвити, –им несвр. 'прослављати крсно име вршећи уобичајене обреде' (сп) – *Моји су слāвили Светог Николу, а овде кад сам се ўдāла Лāзареву сўботу.* НМ

слāвски кòлāч в. колач

слāнина, –е ж 'мастан поткожан слој код свиње који се обично суши'(сп) – *Ми смо са слāнином одрāњени. Лєба, слāнине, лўка и сїра, тò је бїло, мєтємо у тòрбу кад идемо на њиву, а кад смо кўћи днда рўчамо. Сс; сїрова ~ 'свежа, несушена сланина' в. пресна ; сўва ~ 'сланина осушена у пушници'- *Клāли смо свїње, па смо сўшили слāнину, шунку.* То*

слāнкамєнка, –е ж 1.'врста винове лозе'; 2. 'вино добијено од винове лозе сланкаменке' (Б Вл Вш Ер Сс)

слāтка гўжвара, в. гужвара - *Тò мòже с чїм дћеш, и јāбуку и бундеву и вїшњу са грїзом , мєте се и грїза и вїшāња.* Ви

слāткача в. слатко вино; исп. маста, шилер и шира (Вл)

слàтки кўпус в. купус

слàткйш, -а м 'општи назив за посласицу' (Вл Ђу Н)

слàтко, слàткõга с 'кувано воће у шећеру'(Вл Мо Сн Сс Чр)

слàтко вино в. вино

смандрљати – ам 'урадити на брзину' в. збућкати (БГ Н)

сõ, сõли ж 'натријум хлорид који се употребљава као зачин'(сп) – *Кад се нешто прõда, õндак се кўти шећера, сõли, брашна, тõ свõ што трõба у кўћу.* Л

сõда в. вода; исп. минерална вода

сõја, –е ж 'једногодишња индустријска биљка пореклом из источне Азије, житарица слична грашку од које се добија брашно и уље ; ређе се користи као замена кафе, lat. Dolichos soja'

сõк, сõка м 'слатко безалкохолно пиће од цеђеног воћа које се обично разређује водом' (сп) – *Нисмо баш били љубитељи сõкõва , углавном иако је било сõкõва, õнда је тõ био сõк од зõве и тàко од багрема, тõ је мàма прàвила, тõ смо вõлели а овàко не.* ББ

сонгàлија, –е ж 'чорба од пасуља која се кува за Божић' (Стн)

сõс ,–а м 'јело од упрженог брашна и воде парадајса, исецкане мирођије и сл' ; _ *Недељом је ўвек било сўне, сõса и меса, тõ је био недељни рўчак.* Ђу; ~ *од вишања* 'сос справљен са вишама' (Вл Н С); ~ *од мирõђије* 'сос справљен са мирођијом' в. бели сос (БГ БП Вл Ђу Н С Си Сс СЦ Чр); ~ *од парàдајза/парадãјза* 'сос справљен са куваним парадајзом'(БГ БП БПС Вл Ђу Ир Кз Ле М Н Пћ Пх С Ст Чу/ Кн Бвн Пл СЦ) - *Ми смо нàјвише прàвили сõс од парàдајза, тõ смо нàјвише вõлели, а прàвила је мàма и дрўге сõсове.* Сб; ~ *од рена* 'сос справљен са реном' (Вл Ђу Н С); ~ *од сирћета* 'сос справљен са сирћетом'(Вл Н С Сб); *тàтар* ~ ' од белог лука, брашна и воде који се једе као каша с хлебом'(С Сб Ту); сõс (СЦ)

сõс од вишања в. сос

сõс од мирõђије в. сос

сõс од парàдајза в. сос

сõс од рена в. сос

сѓс од сѓрѓета в. сос

сѓчиво, - а с 1. 'махунаста биљка из породице лепирњача с хранљивим семеном, lat. *Ervum lens*'; 2. 'јело од те биљке'; в. боб (Вл Ђу) - *Било је пѓст, прѓвили смо сѓчиво*
Вш

срѓкати, срѓчем несвр. 'гласно узимати течност или нешто житко у гутљајима'- *Кад ѓстне маљо чѓрбе, а ја ѓзем па пѓсрѓчем свѓ....*Сб

стѓља в. плашан (Сс)

сѓва пѓга в. пита с орасима (Сс)

сѓва рѓбра в. ребра

сѓва слѓнина в. сланина

сѓва шљѓва в. шљива

сѓви сѓр в. зрели сир(СЦ)

сѓво грѓжје в. грожје (сп)

суклѓјаш в. сутлијаш

сѓлци, -а м 'згуснут воћни сок, желе' (Мо Сн)

сѓнцокрѓт, –а м 'биљка са главичастом сласти која се окреће за сунцем и из чијих се семенки добија уље, сунцокрет, lat.*Helianthus annuus* '; *цѓнцокрѓта* (Чу)

сѓнцокретово ѓље в. уље

сѓпа, –е ж 1. ' бистро течно јело од искуваног меса и разне зелени са зачинима која се једе на почетку оброка'- *Јѓ дѓци кад гѓд дѓђу скѓвам сѓпу*. БГ 2. 'прилог за супу, резанци' ; *гѓвеђа* ~ 'супа на говедини' (Мш Н Сс Чр) ; *голѓбија*~ 'супа од голубијег меса' (Ђу Н Ст Ту), *гѓшчија*~ ' супа са гушчијим месом'(Ђ Мо Сн Мш) ; *јѓнеђа* ~ 'супа од јунећег меса'(БГ БП Дп Мо Пђ Сн То); *кокѓшија* ~ ' супа од старије кокоши'(БГ Ва Ви Вл Мо Сн Чу) ; *живѓнска* ~ ' супа од живинског меса' (БГ Ва Ви Вл Ђу Л Мш Н С Сб Стн Сс Ту Чр Чу)– *Сѓпа се прѓродна кѓвала са мѓсом и живѓна се клѓла и кѓвала се живѓнска сѓпа*. Рк ; *мѓрчија* ~ ' супа од меса морке'(Ђу Н) ; *ѓвчија* ~ ' супа од овчијег меса' (Мо); *пѓчија* ~ ' супа припремљена са пачијим месом'(БП Вл Дп Н То) ; *пѓтлова* ~ ' супа са месом од старијег петла' (БГ Ђу Н Сн Сс Чр); *рѓтарска* ~ 'супа са поврћем,

месом и флекуцама'(БГ Н Сс) – *Четвртком је била сѹна рѣтѣрска, а недељом прѣва сѹна, сѣс и мѣсо.* Ту; *свињска* ~ 'супа од свињског меса'(Вл Кн Н Мо СЦ); *ћурѣћа*~ 'супа од ћурке'(Сс)

сѹрутка, –е ж 'накисела течност која се издваја из млека после сирења' (сп)– *Рѣко ми лѣкар сѹрутку да пијем* .БГ

сутлијѣш, сутлијѣша м ' пиринач куван у заслађеном млеку'- *Мѣгла би свѣки дѣн јѣсти сутлијѣш.* Пћ (Сн Мо Н Ђу БГ); *суклијѣш* (Сс СЦ Чр)

сѹшено мѣсо в. месо

сѹшити, сѹшим несврш 1. 'учинити пресно месо сувим излажући га диму'- *Зѣми кад закољемо свиње, ђстављали смо шѹнке, слѣнине, рѣбра, то смо сѹшили..*Ле; 2. 'оставити тесто да се суши' (Ва Ви Кз С Ст Стн То)

Т

тѣзе, в. фришак (Сс Чр)

тањаниѣа, –е ж 'растезано тесто које се пече пре хлеба' (Бвн Г)

тањити, тањим несвр. 'чинити тањим (о тесту, погачи)'(БГ БПС М Рк Сс То)

тарѣна, –е ж 'тесто измрвљено на рендету у зрнасте мрвице' в. трена (Вл Ђу Н Мо Сн Ст СЦ Чр) - *И тарѣну смо прѣвили, на трѣниѹ се тѣ замѣси и на трѣниѹ ђнда рѣндѣш, ђсѹши се, тѣ за парѣдајз чѣрбу..*М; ~ у млеку 'јело од млека са укуваном тараном' (БГ Вл Л Ме НБ С Си Ст Чу)

тарѣна у млеку в. тарана

тѣгар сѣс в.сѣс

тѣшци (Sg тѣшак) 'тесто у облику квадратића пуњено пекмезом' в. баратфиле, леквар ташци, шлајпици (БП Бвн Ва Ви Г Деч Дп Ир Мо НБ НМ Пз Пл ПћСн Сс То Чу)

тѣгљени сѣр в. сир

тѐлѐтина, в. телеће месо

тѐлеће мѐсо в. месо

тѐсто, –а с 'смеса направљена од брашна и воде са различитим додацима различитих намена (хлебно тесто, тесто за колаче, кисело тесто и сл.)' (Ви Вл Деч Ђу Мо Н С Сн Сс Ст СЦ Чр); *жѝтко* ~ 'ређе замешено тесто' (Б Мо Пћ Сн Сс); *ѝкисело* ~ 'тесто умешено са квасцем' в. кисело тесто (БГ БП БПС Вл Деч Ђу Ер Ир Кз М Мо Н Пћ Пх С Сб Сс Ст Стн СЦ Ту Чр Чу); *ѝслатко* ~ 'тесто умешено без квасца' – *Ўслатко тѐглили смо сáми, тàко да отѐглимо, тàко су кáзале стàрије жѐне и днда се тѹ са мàком, са сѝром, са бѹндевом шта ко вєли, е тàко је бѝло.* М

тѝква, –е ж 'једногодишња баштенска биљка из истоимене породице са више врста и плод такве биљке који служи као храна стоци и људима, а семенке за добијање уља и у народном лекарству, lat. Cucurbita (melo) перо ' (С Си Ст)

тѝквица, –е ж дем 'врста младе тикве која се употребљава као вариво (пуњено обично месом и пиринчом)' *пєхована* ~ 'која је увијена у јаје и брашно и пропржена на масаноћи' (Ле Н Рк С Сб Си Ст Стн)

тѝнцовани крємпѝр в. пире кромпир

тѝнцовати, тѝнцујѐм несвр. в. изгњечити

токајѝца, токајѝца м 'вино пореклом из Токаја' (БГ)

тєпити, тєпѝм несвр. 'правити, чинити (о масти)' (БГ БП Вл Г Ђ Ђу Кн Мо С Сб Сс Ст Стн То Ту Чр Чу)

тєрта –е ж 'колач од наслаганих, нафилованих кора'; (сп) *жѹта* ~ 'врста торте од јаја и брашна' – *Жѹта тєрта је ѝшла кад се улѹпају сàмо јàја и брàшно, па се испѐче, тє се није фѝловало. Тє је бѝла жѹта тєрта.* Ви; *мàсна* ~ 'врста торте од јаја, брашна и масти' – *Мàсна тєрта, тє ѝсто мѐтали смо кєлко јàја, шећера и мàсти и прàшак за пѐцѝво, тє ѝспадне жѹто лѐто, нарàсте жѹт кєлāч, мàсан.* Ви; в. грилијаш, добош, Катарина, Васина, реформа, шушкава торта

трагàнчић в. ваљшак (Ст Стн)

трѐбер в. кувана ракија (СЦ)

трéбити, трéбим несвр. 1. 'чистити, одвајати оно што је нечисто (о пасуљу)' ; 2. 'скидати кору, љуску са поврћа, љуштити (кромпир, јабуке и сл.)'(Бвн Ва Ви Мо Пз Сн)

трéна в. тарана (Бвн Пл)

трѡп в. дрожина (Бвн)

тр̀тица, –е ж 1. задњи део тела перади који чине закржљали репни пршљенови на коме расте перје'; 2. део живинског меса изнад репа' (сп)

тул̀умба, –е ж 'заливени колачи у облику малих краставчића' (сп)

т̀ршија, в. салата – *Т̀ршију ђстављамо за з̀иму. Мѣтѣмо пар̀дајза, па̀прику кр̀стѡвце. Тѡ спрѣмамо за з̀иму да ѡмѡмо.* БГ (Н Ђу Мо)

т̀уц̀ана па̀прика в. паприка; исп. алева паприка, ситна паприка и црвена паприка (Вл)

Ћ

ћев̀пчићи, (Sg ћев̀пчић) 'јело од млевеног меса у виду малих ваљушака печено на жару' (сп) - *На ва̀шару јѡдѡмо ћев̀пчића.* Сс

ћѣтен ѡлва в. алва

ћ̀урећа с̀упа в. супа

ћ̀уреће мѣсо в. месо

ћ̀уфта, –е ж 'јело од млевеног меса у виду лоптица' (Вл Ђ Ђу Л Мо С Чр) - *В̀дли ј̀ако ћ̀уфте. Мѡже да п̀једе п̀н та̀њѡр.* БГ

У

ў̀груш̀ано млѣко в. млеко

угрѹшати (се), –ā (се) свр. 'згуснути се, усирити се, згрудвати се'

удрѹбити, ўдробїм свр. 'иситнити и потопити у млеко или неко чорбасто јело (о хлебу)' (БГ БП Вл Л НБ НМ СЦ То Ту Чр ЧУ Шш)

ўдробљено млéко в. млеко

ўжина, –е ж 'оброк у неко друго време'(БГ Вл Ле Ст То Чр) в. аплез, маренда

ўжинати, –ам свр. и несвр. 'јести између главних оброка' (БГ Вл Ле Ст То Чр)

узвāрити, ўзвāрїм свр. 'скувати (о млеку)' (БГ Деч По Пћ С Ст Ту Чу Чр)

ўзвāрено млéко в. варено млеко (Б Н)

узврїшталo млéко в. угрушано млеко (Н)

узврїштати, узврїштїм свр. 'почети киснути, кварити се' (Н)

ўкваса, –е 'састојак који помаже да се млеко укисели' (Мо Сн)

ўкиселити, ўкиселїм свр. 1. 'учинити да нешто постане кисело (стављањем у сирће или врењем), ставити туршију (краставце, паприке и сл.)' 2. 'киселити млеко' (Вл Ђу М Мш Н) ; ~ *се* 1. 'постати кисео'; 2. 'ускиснути, покварити се (о храни)'

ўкисело тéсто в. тесто

ўкувати, ўкувāм 1. в. скувати - *Пекмез трѣба дѹбро ўкувати.* БГ; 2. 'ставити као додатак јелу које се кува (нпр. резанце у супу)' ; ~ *се* 'згуснути се при кувању (о јелу, соку и сл.) – *Ўкуво се парāдајз , стѹји ко пекмез гўст.* БГ

улўпати, ўлупāм свр. 'умутити, направити пену од јаја' (Вл)

ўље, –а с 'мастан сок исцеђен од плодова индустријског биља' в. зејтин, олај (ББ БП Дп Рк Ст Чр) - *Ўље се користило само кад је пѹст. За нāше пѹјмове у тѹ време слāбо.* Кн

ўпржити, ўпржїм свр. 'пржити, завршити пржење'(Б БГ Рк Сб Сс Ту Чр Чу)

ўрда в. вурда (Мо)

урédити, урédїм свр. 'припремити (нпр, пиле за даљи поступак)' – *Јā ўватим прāсе, зāкољем, ўрédим, испечем за пѹтнїс минўта ѹно ўрѣђено.*БГ (Ва Ви)

у̀скиснути, у̀скиснѐм свр. 1. 'постати кисео, прокиснути' 2. 'надоћи, нарастити услед врења (о тесту)' (БГ Вл Ђу М Мо Н Пх Пћ Сн Сс Ст СЦ То Чр) – *Оставим тѐсто да у̀скисне, по̀сле прѐмесѐм још јѐдном...Ту*

у̀слатко тѐсто в. тесто

у̀сџлити, –им свр. 'обилно сољење намирница како би се заштитиле од кварења'(Вш Ер Кз Лж Си Ст То Чу Шш)

у̀тући, у̀тучем свр.1. 'туцањем изгњечити, иситнити, измрвити'; 2. 'улупати пену' (БГ Дп Н Ђу Сб Сс Чр Чу)

у̀шпиновати, у̀шпинујѐм свр. 'кувати шећер са мало воде док не постане налик на мед' (Бвн БПС Деч Ир Ле Лж Кз Кн М Пх Пћ Ст СЦ)

у̀штипци (Sg у̀штипак) м 'мањи колач од киселог теста пржен на масти' (Ђ Ви Вл Деч Л Мо С Сн Ст Чр) - *Ва̀ди се ка̀шиком и пѐче. У̀штипци, да тџ смо за ча̀с. Шта ћемо за вѐчеру, зна̀ се на брзѐну у̀штипака и тџ ма̀ло сла̀диш, тџ смо пра̀вили. Б*

у̀чинити в. рајбовати (Вл); учинити (Бвн)

Ф

фа̀рбано ја̀је в. ја̀је (сп)

фа̀рбати, фа̀рба̀м несвр 'постизати обојеност потапањем у раствор фарбе, бојити' (сп)

фа̀ферџна, -е ж 'врста љуте паприке' в. папричица (БГ Вл Ђу Л С Сб Ст Стн Чу Шш); *фѐферџна – Чџрбу од гу̀ла̀ша, џнда прџжим лу̀ка на ма̀сти, џнда дџдам крџмпџр, шаргарџту, џнда дџдам џве, ка̀ко да ка̀жем љу̀те фѐферџне, пџршуна лѝста и на кра̀ју вегџте. БМ*

фа̀шџр, -а м 'јело од млевеног меса у облику ролата печено на масноћи' в. фаширано месо (БГ БП БПС Ђ М Мо НБ НМ С Сб Сн То Чу),

фашйрано месо в. месо

фйл, фйла м 'надев за торте и колаче' (сп)

фйловати, фйлујем несвр. 'стављати фил између кора или у коллаче'(сп)

фйлована паприка в. паприка; исп. пуњена паприка (Ђу Н Мо Сн Сс Чр)

фйшпаприкаш в. рибљи паприкаш (Сс Чр)

флѐкице, (Sg флѐкица) ж 'исечени квадратићи од танког развијеног теста који се обично укувавају у супу, чорбу' (БГ Вл Деч Ђ Ђу М Мо Н Сн Сс СЦ Чр Чу)

флүте, (Sg флүта) 'тесто умешено са кромпиром, брашном, јајима и пржено на масноћи'; –*Ћ, тѝ сам од мѝме мѝје дѝнѝла мѝстру, и тѝ йсто с кѝвѝним кромпѝром и уѝмѝси се кромпѝр, а тѝ йде мѝло млѝка, уѝгњѝчи се кромпѝр и йсто двѝ, трѝ јајета улүпа и ѝсоли и тѝ се ѝнда йзмѝша са брѝином и йсеѝка се, мѝже и мѝло вѝде да бѝде онѝко тѝсто и мѝће се у шѝрпу на врѝлу мѝст. Ви*

фрѐс, –а м 'нијанса бледоружичасте боје којом су се фарбала јаја за Ускрс' – *Тако фрѐс смо фарбали јаја. Ту*

фрйшак, -шка, -шко 'свеж (хлеб, млеко)' в. тазе (Б БГ БПСВл Л Сс Ту Чу Шш)

фрйшко млеко в. свеже млеко (Б)

фрүштук в. доручак (БГ БПС Бвн Н НБ НМ)

Х

хамбург, -а м 'вино добијено од грожђа хамбург' (Сс)

хлѐб у јаја в. моча; исп. завијача, квашеница и прженица (СЦ)

хѝсулѝпеш, –а м 'вино помешано са содом или киселом водом' (Н)

хрѐн, хрѐна м 'врста поврћа из породице крсташица љутог корена који се користи као салата уз печење, lat. Armoracia lapathifolia' в. рен – *Прăвили смо бѐли сѐс од рѐна.* Кн

хѹрка –е ж 'црево надевено свињским изнутрицама са зачинама' (БГ БП БПС Ва Ви Деч Ер Ир М Пх Пћ С Си Ст Стн То); *ѹрка* (Си); в. бела кобасица, кашара, мајушка, цигерњача

Ц

цăриградска ђблатна в. облатна под 2); исп. жвалава, силвестер

цѐдити, цѐдим несвр. 1. 'пропуштати течност кроз нешто шупљикаво ради прочишћавања (нпр. млеко)'; (БГ БПС БП Вл Деч Ле Н Рк С Ст То Ту Чу) 2. 'испуштати течност мало по мало у капима'; 3. 'испијати полако у малим гутљајима'

цѐђени парăдајз в. парадајз

цѐпати, цѐпам несвр. 'вадити коштице из воћа' (Мо Сн Ст)

цѐмет, –а м 'мирисна слатка корица тропског дрвета циметњака која служи као зачин, биљка из породице ловорика, циметово дрво, lat. Cinnamomum seylanicum' (сп)

цѐпѡвка, –е ж 'округао хлеб' – *Ўвек смо прăвили двă лѐба и цѐпѡвку. Тако се мѐсио хлѐб јел тако је ђнда бѐло.* БПС

цѐцвара, –е ж 'густо кувано јело од кукурузног брашна, масти и сира' (Бвн Кн)

црвена пăприка в. паприка; исп. алева паприка, ситна паприка и туцана паприка (Бз)

црвени лѹк в. лук

црвено вѐно в. вино

црево –а с 1. 'део органа за варење у облику меке и растегљиве цеви у човечијем и животињско телу' 2. 'исти се користи за прављење кобасица и крвавица'(сп)

црна цигерица в. цигерица

црни лебац в. лебац

црни лук в. лук

црно брашно в. брашно

црно вино в. вино

Ч

чабар –а м ' дрвена каца за сир' (Пл)

чај, чаја м 1. 'ароматичан напиток од лишћа, цветова, корена или плодова неких биљака који се пије обично топао'- *Чај од нане је најздравији.* БГ (сп)

чалабрцнути в. презалогати (БГ Ћу Чр)

чапати в. дробити (Сс Чр)

чварци, (Sg чварак) м 'неотопљени комад који остане при топљењу сланине или сала' – *Топили се чварци, било је меса, месо се мењало у буре...*Рк (сп)

чѐн, чѐна м 'део главице белог лука који се може одломити' в. чешаљ, чешањ (Бвн Бш Ме Мо Сн Сс Чр)

черупати, черупам несвр. 'одстрањивати перје са живине'(Вл Деч Ћу Л Н Пх Пћ С Си Чр)

чѐсница, –е ж 'погача или пита од лиснатог теста са орасима, сувим грожђем и медом која се меси специјално за Божић и у који се обично метне новчић' (сп) - *То је мама развлáчила нарочито, чѐсницу зими, са сувим грбжѐм, са шећером, гдѐре са мѐдом и сушила лишиће и тако, нѐ знам шта би више за ту чѐсницу рекла, бѐде јако лепа.* Чу; - *Чѐсницу смо правили, јел то тако трѐба да бѐде обична подгача, брашно и вода, тѐсто најобичније, али нѐки динáрчић и мѐра да се прѐмаже мѐдом.* Кн

чѐшалъ/чѐшањ в. чен (Вл, Л Мо Н Ту Чу/Дп)

чѐков, -а м 1. 'врста слатководне рибе из породице шарана, дугуљастог ваљкастог тела и мале главе, lat. *Misgurnus fossilis*'; 2. 'дугуљаста ваљкасти резанац који се закува у чорби'(Мо Сн Ст СЦ)

чѐкмѐке в. насуво с маком (С Ст)

чѐнгер, –а м 'танко вино, патока, која настаје када се на комину налије вода и проври' (Ђу Н)

чѐста штрѹдла в. штрѹдла сади (Сс)

чѐсто брашно в. бело брашно

чѐколадни ликер в. ликер

чѐколадне кѹцке мн 'врста ситних колача са чоколадом сечених на коцке'(Вл Ђу Сс Чр)

чѹрба, –е ж 1.'зачињено течно јело често са комадићима меса и поврћем' (Вл Ђу Н Мо Сн Сс СЦ Чр) – *За чѹрбу мѐтеш тѐлетину, крѹмпѐр па ѹгњѐчиш , мѐсти у тигѹнчић, мѐло брашна*. БГ; *бѐлѐ* ~ 'чорба у коју је додат милерам' (Мо); *борѹнија* ~ 'чорба од бораније' (БГ БП СЦ Ту Чу); *бурѹнија* ~ (Вл Л Мо НБ Сн) *грашак* ~ 'чорба од грашка'(БГ Вл Л С Ст Стн То Чу) *кѹселѐ* ~ 'чорба која је закишељена сирћетом'(Ђу Мо Н Сн Сс СЦ Чр) ; *кѹн* ~ 'чорба са запрженим брашном'; исп. анпрен, ајнпрес, ампер, кинђушица; *карфиѹл* ~ 'чорба од карфиола'(Мо Сн); *крѹмпѐр* ~ 'чорба која је начињена од кромпира' (Вл Н Мо Мш Си Сн Сс СЦ Чр) - *Понѐдељком је бѐла крѹмпѐр чѹрба и нѐшто, није ѹстајало ко сѹд*. Б; *параѹјз* ~ ' чорба која је закишељена параѹјзом' (БГ Вл Ђу М Мш Н Сс Ст Ту Чр Чу); *пѹраѹјс* ~ (Бш Мо Сн СЦ); *параѹјз* ~ (Бвн Г Кн Пл) *пѹснѐ* ~ ' чорба која је без масноће' (Мо Сн Сс Чр); *рѹбѐља* ~ 'чорба од рибе' (Вл Мо Н Сн Сс Чр); 2. ~ *од пѹраѹјза* в. кувани параѹјз (Мо Сн)

чѹрба од параѹјза в. кувани параѹјз

чѹрбаст пасѹљ в. пасуљ

чувѹркућа, -е ж 'црвено обојено јаје које се чува до идућег Ускрса' (сп)– *Тѹ је ѹнај, домѹћица ѹстави прѹво јѹје, ѐно ѹмамо и ми, мѹја снѹја ѹставила, тѹ је чувѹркућа шта ли, јѹ на тѹ нѐ дајем ништа*. Ле

чўшпајз / шўшпајз, –а м 'јело од поврћа, вариво' в. вариво - *Па вѡрѡва смо слѡбо прѡвили, ѡбично је бѡо чўшпајз бурѡнија је ѡшла нѡгўсто.* - Вл (Ви Ћу Мш Н НБ НМ Н Пл Чр); ~ *од грашка* 'вариво од грашка' (БП Вл Ћу Мш Н Си Чр), ~ *од шаргарѡне* 'вариво од шаргарѡне' (Ћу Сс); *цўшпајз* (Чу)

чўшпајз од грашка в. чушпајз

чўшпајз од шаргарѡне в. чушпајз

Ц

цѡга в. шваргла (БПС, НБ)

цѡгерица, –е ж 'унутрашњи орган, највећа телесна жлезда, која се налази у горњем делу трбушне дупље и има важне функције у вези са разменом материја у организму, lat. *hepar* (сп) ; *бѡла* ~ 'плућа' (БГ Вл Ћ Ћу Мо С Сн) ; *цѡна* ~ 'јетра, орган тамноцрвене боје' (БГ БПС Дп М С Ст То)

цѡгѡрњача, в. хурка исп. бела кобасица, кашара, мајушка, (Б Вл Дп Ћу Л Ле Мш Сс Чр Чу), – *Прѡвили смо и цѡгѡрњаче...*Рк

Ш

шѡмрѡлна, – е ж 'врста ваљкастог колача недеведеног излупаним беланцима са шећером' (сп)

шангарѡпа, в. мрква – *Пѡсле сам ѡзѡла шангарѡпе и посѡлила.* БГ; *шаргарѡпа* (Ћу Сс)

шѡпице, (Sg шѡпица) 'колачи од јаја, шећера, брашна и ораха који се пеку у модлицама у облику шапа' (БП Вл Деч Дп Ћу Мш Ст Стн Сб Сс То Чр)

шàран, –а м 'слатководна риба из реда кошљивица, lat. *Carpinus carpio*' (сп)

шàрати, шàрам несвр. 'украшавати шарама (обично јајима за Ускрс)'(сп)

шàфран, – а м 'биљка из рода *Stocus*, од чијих се цветова добија зачин и боја' в. шафрањика – *Сèјо се шàфран за сўту да бўде жу́та сўпа*. М (Вл); *шàфрањ* (НМ)

шафрàњика в. шафран (Сс)

швàргла, –е ж 'желудац надевен месом и изнутрицама'(БГ БП Деч Ћу Кз Пћ С Си Ст То Чу) в. гембец, цега

швãпски сйр в. ситни сир (Мо)

шèрбет –а м 1. 'напитак од млека и упрженог шећера' (БГ Вл Ћу Мо Сн Сс СЦ Чр)
2. 'шећер куван у води' в. сируп (Сс Чр)

шећер, –а м 'производ од прерађене шећерне репе који служи за заслађивање' (сп)
–*А шећер смо кўпòвали, кàсније је дòшло да се рãди рèпа ко је имао вйше зèмље тãј је рãдио и рèпу, а ко нйје тãј је ўвèк ўшао по шећер кòлко је мòгао*. Чу; *вãнил* ~ 'шећер са аромом ваниле' исп. ванилин шећер ; *крйстал* ~ 'фабрички прерађен шећер'; исп. кристални шећер, крупни шећер, шећер од репе и шећер у коцке (Б БМ Ћу Кн Ст) *жўти* ~ ' који је смеђе боје, непрерађен' (Н) ; *пржени* ~ 'шећер пржен на ватри' в. шпинован шећер (БГ Вл Ту Чу); *ситни* ~ 'шећер који је млевен,у праху' в. прах шећер; (Вл Ћу Н)

шећер од рèпе в. кристал шећер (ББ Л Сс); исп. кристални шећер, крупни шећер и шећер у коцке

шећер у кòцке в. кристал шећер (М Ст); исп. кристални шећер, крупни шећер и шећер од репе

шећерац, шећерца м 'врста кукуруза слатког укуса'(Ва Вш Сб Си Сс То Чр)

шећерити, - йм несвр. 'додавати шећер у храну или пиће, заслађивати' ; ~ *се* 'стврдњавати се услед кристализације шећера (о укуваном воћу)' (сп)

шећèруша, –е ж 'вештачка ракија добијена од воћа у које је додат шећер'(Б БГ Сс Чр)

шешѝрићи, (Sg шешѝрић) м 'колачи од киселог теста пуњен пекмезом и преклопњен' – *Прѝвила нам мѝти нѝдељом шешѝрића, тѝ су бѝли колѝчи*. НБ (БГ Вл Ђу Л Н Сс Чр)

шешѝрићи са сѝлом/сѝ салом в. салчић; (Н БГ)(Чу) исп. саларице и салашњаци

шѝја, –е ж 'врат код живине'(сп)

шѝлер в. слатко вино;(Сс) исп. слаткача, маста и шира

шѝра в. слатко вино (Ир)

шѝроки бѝтак в. карабатак (Бш Ђ Иђ Мо Сн)

шкѝмбе, –е ж 'део желуца код говеда' (БГ Бл Н НМ Ту Сб)

шкѝмбѝћи, (Sg шкѝмбѝћ) м 'јело справљено од шкѝмбета, говеђег бурага и телећих ножица' (Б Вл Ђу Сб Сс Ту Чр) - *Шкѝмбѝћи се прѝвиду од дѝбелог црѝва, кат се дѝбари, бѝциш на врућу мѝст или зѝјтин*. То

шлѝјници в. ташци (Н)

шлѝва, –е ж 'воћка из породице ружа, lat.Prunus domestica'; *сѝва* ~ 'осушена шлѝва' (Ва Кз НБ НМ С Сс Чр)

шлѝвовача в. шлѝвовица (Н)

шлѝвовица, –е ж 'ракија од шлѝва' в. шлѝвовача (Сс СЦ Чр)

шнѝ нѝкле (Sg шнѝ-нѝкла) 'врста послатице која се прави од умућених беланаца и крема од јаја и млека' в. птичије млеко (БГ Вл Ђу Кз Ле Лж Не Сс Ту Чр) – *Тѝ је шнѝ-нѝкле од млѝка. Тѝ се скѝва млѝко, јаја, јѝдна кѝшика брѝшна, ал се пѝна улѝпа са шѝћером па се у тѝ млѝко кѝшиком вѝди пѝна, вѝдиш као кнѝдлице и днда вѝдиш и днда жумѝнце са шѝћером скѝваш па преко те пѝне прѝлијеш*. М

шнѝ –а м 'улупана пена од беланаца'(БГ БП БПС Вл Ђу Н Сс Ст Стн); *шнѝј* (Чр)

шпанѝћ, шпанѝћа м 'врста поврћа, јѝдногодишња зељаста биљка чије се лишће употребљава као храна, lat. Spinacia oleracea' ; *шпанѝт* (Бвн Кн Пл); *шпанѝт* (Ва Ви Дећ Пх ПћСс), *шпѝнат* (ББ БМ)

шпѝнован шѝћер в. пржени шећер

шпйновати, шпйнујем несвр. 'пржити шећер на ватри док не постане као мед' (Б БГ БП С Сб Ст Стн Сс Чр)

шпрйцер, –а м 'вино помешано са содом или киселом водом' (сп)

шпрйц крѳна в. крофна

штанглице (Sg штанглица) 'колачи од ораха, брашна и беланаца сечени на дугуљасте комаде' (Вл Ћу Н Сс Чр) – *Нāјвише је штангйца од лѳја, то се нйје пекло, умеси се, ймам ја тѳ запйсано и ѳнда направйш инех, па га мѳнеш гѳре, исечеш тāко на штанглице, сāмо да се ѳсуши, да не буде печѳно јāко, сāмо да се не рāзиђе од гѳре тѳ, ѳто. Ле*

штрѳдла, –е ж 'врста колача од киселог теста надевеног маком, орасима, сувим грожђем и др.' – *Недељом се ѳбавезно прāвило кйсело тѳсто. ѳбично су бйле штрѳдле, јѳдна са мāком, јѳдна с ѳрајума. По трй тѳпсије направимо. Б; ~ с мāком 'колач од киселог теста пењен маком' (БП Вл Ћу Мш Н СЦ) в. гужвара са маком, маковњача; ~ с ѳрасима 'колач од киселог теста пуњен орасима' (Вл Ћу Н Сс СЦ Чр) в. гужвара са орасима; ~ са рогāчем 'колач од киселог теста пуњен рогачем' (Вл Ћу Н Сс СЦ Чр); ~ сāди 'колач од киселог теста без надева' (Вл Ћу Н), в. чиста штрудла; ~ са сѳвим грѳжђем 'колач од киселог теста пуњен сувим грожђем' (Вл Ћу Н Сс Чр) в. гужвара са сувим грожђем;*

штрѳдла с мāком в. штрудла; исп. гужвара са маком и маковњача

штрѳдла с ѳрасима в. штрудла; исп. гужвара са орасима

штрѳдла са рогāчем в. штрудла

штрѳдла сāди в. штрудла; исп. чиста штрудла

штрѳдла са сѳвим грѳжђем в. штрудла; исп. гужвара са сувим грожђем

шѳнка, –е ж 'свињски бут или плећка усољен и осушен димљењем' (сп) – *За Ўскре шѳнку ѳбавезно, и тѳ нāпољу, нāложимо вāтру, скѳвāмо шѳнку и јāја, рѳна, тѳ се јѳло за Ўскре. БМ; зāдња ~ 'сушено димљено месо задњег бута' (БП Вл Ћ Ћу Л Мо Мш Н С Сн Сс Чр); прѳдња ~ 'сушено димљено месо од предњег бута' (БП Ћу Мо Сн Сс)*

шѳрити –им несвр. 'прелити свињу врелом водом' – *Кат се зāкоље свиња, шѳри се и ѳнда се опѳре, дйгне се гѳре...Г в. парити (Б Вл Ћу Ле Мо Сс СЦ Чр),*

шуркаћи, (Sg шуркаћ) в. шуфнодла (М)

шўфнодле, (Sg шўфнодла) 'тесто у облику ваљушчића замешено са кромпиром и зачињено презлама' в. шуркаћи –*Правим шўфнодле, тѣсто с јажима, тѹ иде крѡмпир и кнедле, е сад пошто вѡлїмо сїра унутра, ђнда ја тѡ кад замѣсим, ђнда сече се , рѡстѡњим, па тѡ бѹде тѡнко и ђнда сечем у кѡцке и ђнда стѡвим да се кѹва. Ви*

шўшкава тѡрта в. торта

VI. Списак пунктова и скраћенице:

Баноштор (Б)

Баваниште (Бвн)

Бачка Паланка (БП)

Бачки Брег (ББ)

Бачки Моноштор (БМ)

Бачко Градиште (БГ)

Бачко Петрово Село (БПС)

Башайд (Бш)

Бездан (Бз)

Босут (Бс)

Вашица (Ва)

Вилово (Вл)

Вишњићево (Ви)

Врбас (Вб)

Гај (Г)

Деспотово (Дп)

Деч (Деч)

Ђала (Ђ)

Ђурђево (Ђу)

Ердевик (Ер)

Иђош (Иђ)

Ириг (Ир)

Ковин (Кн)

Кузмин (Кз)

Кула (К)

Кумане (Ку)
Лалић (Ла)
Лединци (Ле)
Лежимир (Лж)
Лок (Л)
Меленци (Ме)
Мокрин (Мо)
Мол (М)
Мошорин(Мш)
Надаљ (Н)
Нештин (Не)
Нови Бечеј (НБ)
Ново Милошево (НМ)
Перлез (Пз)
Пећинци (Пћ)
Плочица (Пл)
Попинци (По)
Прхово (Пх)
Раковац (Рк)
Сивац (Си)
Сомбор (С)
Србобран (Сб)
Српска Црња (СЦ)
Српски Итебеј (СИ)
Станишић (Стн)
Стапар (Ст)
Сусек (Сс)
Товаришево (То)

Турија (Ту)

Ченеј (Чј)

Черевих (Чр)

Чуруг(Чу)

Шајкаш (Шш)

Шимановци (Ши)

VII. Списак информатора:

1. **Надаљ** – Милица Букинац (1939)
    Јулкица Букинац, рођ. Молдованов (1942)
2. **Чуруг** - Јелкица Милин, рођ. Ђурагин (1927)
    Милица Савић, рођ. Јевросимов (1931)
3. **Ђурђево** – Нада Влајанков, рођ. Јосимчев (1935)
    Душанка Влајанков, рођ. Милинков (1935)
4. **Вилово** - Мирјана Живанчев, рођ. Радак (1947)
5. **Лок** - Ангелина Видић, рођ. Чурчић (1939)
6. **Мошорин** – Љиљана Тубић, рођ. Радаковић (1940)
7. **Шајкаш** – Ружица Бугарин, рођ. Мијин (1928)
8. **Бачко Градиште** – Душица Еремин, рођ. Клајић (1926)
9. **Сусек**- Славица Васић, рођ. Вуковић (1940)
10. **Баноштор** – Милица Силбашки, рођ. Вукелић (1939)
    Лепосава Радошевић, рођ. Весковић (1935)
11. **Черевих** – Мирјана Стефановић, рођ. Гојковић (1933)
12. **Раковац** – Богдана Нићифоровић, рођ. Алексић (1940)
13. **Лединци** – Миланка Војновић, рођ. Арачкић (1920)
14. **Србобран** – Радослава Милошев, рођ. Лепојев (1927)
    Смиљка Дињашки, рођ. Икрашев (1933)
15. **Турија** – Јелица Драпшин, рођ. Попов (1928)
16. **Мол** – Јулијана Радулашки, рођ. Ђурић (1942)
17. **Бачко Петрово Село** – Невенка Суботички, рођ. Тешин (1932)
18. **Бачка Паланка** – Стана Шијаков, рођ. Малетин (1932)
    Лозинка Радојчин, рођ. Станојев (1924)
19. **Деспотово** – Милана Николић, рођ. Коларић (1945)
    Злата Гајић, рођ. Јанковић (1932)
20. **Товаришево** – Драгица Мирков, рођ. Тучев (1929)
    Зорица Аничин, рођ. Мирков (1954)
21. **Лалић** – Зора Годоров (1943)
22. **Кула** – Анђелка Леданац (1933)
23. **Нештин** – Љубица Алићукић, рођ. Белић (1942)
    Милица Алићукић, рођ. Керешевић (1928)
    Јулка Радивојшић, рођ. Јанковић (1930)
24. **Ченеј** – Милица Летић, рођ. Летић (1935)

25. **Стапар** – Смиљка Стајшић (1938)
 Теодора Ковачев, рођ. Кусонић (1949)
 Мирјана Оватрлов (1946)
26. **Сомбор** – Ковинка Миросављевић, рођ. Додић (1922)
27. **Станишић** – Будимка Грујић, рођ. Ракић (1940)
 Видосава Мишковић, рођ. Канурић (1941)
 Милена Врачарић, рођ. Петровић (1938)
28. **Сивац** – Драгица Калуђерски, рођ. Лазић (1956)
 Олгица Давидов, рођ. Павков (1939)
29. **Баваниште** – Ђурђевић Милева, рођ. Оташевић (1943)
 Рајковић Вероника, рођ. Ердџан (1922)
 Шикал Вера, рођ. Врламски (1945)
 Ушљебрка Душица, рођ. Адамов (1946)
 Панић Радованка, рођ. Барајевац (1959)
 Секулић Јованка, рођ. Алавања (1955)
30. **Ковин** – Ђурђевић Божанић, рођ. Јанча (1936)
31. **Плочица** – Лепосава Гажић, рођ. Михајлов (1943)
32. **Гај** – Загорка Кнежевић, рођ. Косовац (1937)
 Хоц Гордана, рођ. Голубовић (1953)
33. **Бездан** – Мила Чабрило (1947)
 Викторија Кутлеша (1957)
34. **Бачки Брег** – Марија Ивошев (1953)
35. **Бачки Моноштор** – Марта Чаталинац (1945)
 Клара Шеремешкић (1949)
36. **Српска Црња** – Милица Лекин, рођ. Кебић (1943)
37. **Меленци** – Миросављевић Марија, рођ. Зеремски (1934)
 Берар Зора, рођ. Мургул (1953)
 Марков Зорица (1963)
38. **Врбас** – Светлана Билић, рођ. Радованов (1947)
39. **Босут** – Вида Илић (1953)
40. **Вашица** – Дара Миодраговић, рођ. Радаковић (1940)
41. **Вишњићево** – Јелица Петровић, рођ. Половина (1937)
42. **Кузмин** – Славица Живковић, рођ. Илић (1936)
 Спасенија Адамовић, рођ. Симић (1949)
 Србислава Цветичанин (1953)
43. **Ердевик** – Љуба Ристић, рођ. Аврамовић (1943)
44. **Ђала** – Зорка Грбин, рођ. Коледин (1945)

45. **Мокрин** – Даринка Радовановић, рођ. Милетић (1942)
46. **Башанд** – Јованка Влајков, рођ. Арматски (1933)
47. **Иђош** – Јела Мартинов (1928)
48. **Српски Итебеј** – Ката Никовић, (1949)
49. **Прхово** – Олгица Драгичевић, рођ. Добриловић (1931)
Мара Миловановић (1946)
Илинка Бачвански, рођ. Ђурђевић (1931)
50. **Пећинци**- Љиљана Чикић, рођ. Зековић (1947)
Слободанка Живковић, рођ. Јовичић (1943)
Сарић Љубица, рођ. Вуков (1939)
51. **Деч** –Верица Видицки, рођ. Марковић (1951)
52. **Ириг** – Крстић Слободанка, рођ. Мунцић (1937)
53. **Лежимир** –Возаревић Анђелка, рођ. Смиљанић (1927)
54. **Шимановци** – Љубица Живанић, рођ. Жежељ (1950)
55. **Попинци** – Весна Совиљ, рођ. Чојчић (1955)
56. **Нови Бечеј (Врањево)**- Славна Влашкалин, рођ. Квашчев (1925)
57. **Кумане** – Веселинка Вашчић, рођ. Станчић (1933)
58. **Ново Милошево**- Милена Нађ,рођ. Радојчин (1932)
Мирјана Секулић, рођ. Весков (1944)
59. **Перлез** - Бранка Годоресков (1947)
Ђурђевица Малбашки (1948)

VIII. ЛИТЕРАТУРА

- Бабих, С** (1986) *Творба ријечи у хрватском књижевном језику*, Загреб, 1-551.
- Барјактаровић, М** . (1984) Нужност познавања традиционалне културе за лексичка истраживања, *Лексикографија и лексикологија* (зборник реферата), Нови Сад – Београд, 15-21.
- Батистић, Т.** (1979/80) О аспектима семантичке анализе, *Наши језик*, књ. XXIV, Београд, 184-216.
- Батистић, Т.** (1982) О компонентној анализи лексичког значења, *Лексикографија и лексикологија*, (зборник реферата), Београд-Нови Сад, 9-13.
- Босић, М.** (1996) *Годишњи обичаји Срба у Војводини*, Музеј Војводине- Прометеј, Нови Сад.
- Бошњаковић, Ж.** (1985) *Пастирска терминологија Срема*, Нови Сад, 1-174.
- Брозовић, Д.** (1970) *Стандардни језик*, Матица хрватска, Загреб
- Бугарски, Р.** (1986) *Језик у друштву*, Београд
- Бугарски, Р.** (1996) *Лингвистика о човеку*, Београд
- Бугарски, Р.** (2005) *Језик и култура*, Београд
- Вајс, Н.** (1982) О лексикографској дефиницији (од лексикографије до семантике). *Лексикографија и лексикологија*, зборник реферата, Београд-Нови Сад: САНУ, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Филолошки факултет у Београду, 21-26.
- Василев, Л. М.** (1971) *Теория семантических полей*, Вй 2, Москва, 3-19.
- Васић, В.** (1996) *Речи страног порекла у речнику српскохрватскога књижевног језика*, О лексичким позајмљеницама, Београд, 89-95.
- Вендина, Т. И.** (2004) *Лексический атлас русских народных говоров предворительный итоги*, Вя 2, Москва, 3-19.

Вуковић, Г. (1989) Из лексиколошке проблематике Војводине, *Фолклор у Војводини*, 3, Нови Сад, 63-70.

Вуковић, Г. (1995) Кулинарска лексика у фразеологији, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, XXIII, 39-43.

Вуковић, Г. (1995а) Празници и обредна јела, *Фолклор у Војводини* 9, 259-266.

Вуковић, Г. (1988) *Терминологија куће и покућства у Војводини*, Нови Сад, 1-508.

Вуковић, Г., Бошњакловић, Ж., Недељков, Љ. (1984) *Војвођанска коларска терминологија*, Нови Сад, 1-253.

Гиро, П. (1975) Семиологија, Београд, 5-111.

Гортан Премк, Д. (1988) О месту термина у лексичком фонду, *НССВУД, Терминологија-теорија и пракса*, 18/1, Београд-Нови Сад-Тршић, 15-23.

Гортан Премк, Д. (1987) О семантичком односу деривата према творбеној основи, *НССВУД* 16/1 Београд-Нови Сад-Тршић, 101-109.

Гортан Премк, Д. (1982) О семантичком садржају лексикографске дефиниције, *Лексикографија и лексикологија*, зборник реферата, Београд-Нови Сад: САНУ, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Филолошки факултет у Београду, 49-53.

Гортан Премк, Д. (1991) О термилошким јединицама и њиховој обради у Речнику САНУ, НЈ, књига 29/1-2, Београд.

Гортан Премк, Д. (1997) *Полисемија и организација лексичког система у српском језику*, Институт за српски језик САНУ, Библиотека Јужнословенског филолога, н.с. књ. 14, Београд, 7-188.

Гортан Премк, Д. (1984) Српскохрватска лексикографија XIX века, *Југословенски семинар за стране слависте* 33-34, Задар, 29-39.

Грбић, С.Т. (1909) Српски народни обичаји из среза Бољевачког, *Српски етнографски зборник*, књ. XIV, Обичаји српског народа, књ. 2, Београд.

Драгин, Г. (1984) Терминологија коровске флоре у Шајкашкој, *прилози проучавању језика* 20 (193-197)

Драгин, Г. (1991) *Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке*, СДЗб књ. XXXVII, 621-708.

Драгичевић, Р. (2007) *Лексикологија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд.

Душановић Звеквић, Д. (2011) Из кулинарске лексике-прженице, моче, пофезне, бундаш, *Зборник радова у част Гордани Вуковић*, Нови Сад, 217-219.

Зајцева, С. (1982) Дијалекатски речници као база за савремена лингвистичка истраживања. *Лексикографија и лексикологија*, зборник реферата, Београд-Нови Сад: САНУ, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Филолошки факултет у Београду, 69-76.

Згуста, Ј. (1991) *Приручник лексикографије*, Сарајево, 5-335.

Ивић, П. (1986) Општи поглед на проблем туђица, *Зборник Градске библиотеке*, Суботица, 11-16.

Ивић, П. (1982) О регуларној полисемији у лексиколошкој теорији и лексикографској пракси, *Лексикографија и лексикологија*, зборник реферата, Београд-Нови Сад: САНУ, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду, Филолошки факултет у Београду, 77-83.

Ивић, П. (2001) *Правци у лингвистици 1/*, *Девето издање допуњено поглављем Лингвистика у деведесетим*, Београд.

Ивић, П. (1985) *Дијалектологија српскохрватског језика*, *Увод у штокавско наречје*, Нови Сад, 5-215.

Ивић, П. (1957/58) Значај лингвистичке географије за упоредно и историјско проучавање јужнословенских језика и њихов однос према осталим словенским језицима, *ЈФ*, XII, св. 1-4, Београд, 179-206.

Ивић, П. (1990) *О језику некадашњем и садашњем*, БИГЗ- Јединство, Београд, Приштина.

Ивић, П. Бошњаковић Ж, Драгин, Г. (1994) *Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта*, Прва књига, Увод у фонетизам, СДЗб ЦЛ, Београд, 1-419.

Илић, М. (2005) *Лексикографски поступци у дијалекатским речницима југоисточне Србије*, Ниш

- Јерковић, Ј.** (1996) Мађаризми у речнику српскохрватског књижевног језика, *Зборник Градске библиотеке*, Суботица, 173-179.
- Јерковић, Ј.** (1984) Прилог проучавању терминологије у првој половини XIX века, *Научни састанак слависта у Вукове дане 14*, Београд-Нови Сад-Приштина-Тршић, 29-38.
- Јоцић, М.** (1991) Лексикографија у Војводини, *ЗбМСФЛ*, XXXIV/2, Нови Сад, 145-157.
- Катичић, Р.** (1966) Терминологија у савременој лингвистици, *Језик*, V (139-140)
- Клајн, И.** (1996) Лексика, *Српски језик на крају века*, редактор, М. Радовановић, Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, Београд, 37-86.
- Клајн, И.** (2002) *Творба речи у савременом српском језику, Први део, Слагање и префиксација*, Прилози граматици српског језика I, Београд.
- Клајн, И.** (2003) *Творба речи у савременом српском језику, Други део, Суфиксација и конверзија*, Прилози граматици српског језика II, Београд.
- Лазић, А.** (2000) *Јела и тића у Мачви*, Културни центар, Шабац.
- Лазић, А.** (2009) *Лексика традиционалне културе у Мачви*, Филозофски факултет, Нови Сад
- Малмберг, Б.** (1979) Проучавање дијалеката у лингвистичкој географији, *Модерна лингвистика*, Београд, 1-265.
- Матијашевић, Ј.** (1986) Метафоризација као средство номинације, *Језик и пракса*, 1. Приштина, 91-105.
- Мелвингер, Ј.** (1984) *Лексикологија* (скрипта), Осијек, 2-145.
- Мелвингер, Ј.** (1966) Теорије лингвистичких поља у семантици, *Метод стилистичких поља Pierre Guirauda*, IIIJ 2, Нови Сад, 23-39.
- Милић, М.** (2009) *Lexicography and Terminology. A worldwide outlook*. Newcastle: Cambridge scholars Publishing (180-188).
- Милорадовић, С.** (1993) *Пастирска терминологија Кривовирског Тимока*, СДЗ, књ. XXXIX, Београд, 11-148.

Милорадовић, С. (2003) *Етнолингвистика-могућност интердисциплинарног истраживања језика*, Јединство наука данас (интердисциплинарни приступ сазнању), Научни скупови, књ.4, том 1, Бања Лука, 115-122.

Милорадовић, С (2011) *Култура исхране у Војводини кроз обредну праксу, Лингвистички и етнолошки аспект*, Нови Сад: Матица српска

Мирилов, Р. (2010) Терминологија кулинарства у Бачком Градишту, *Зборник радова Филозофског факултета* [Посебно издање посвећено проф.др Милосаву Вукићевићу] Косовска Митровица, Универзитет у Приштини, 313-340.

Михајловић, В. (1972) *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду (Од времена пре Велике сеобе до Вуковог Рјечника 1881. I том (А-Љ)*, Институт за лингвистику, Нови Сад.

Михајловић, В. (1974) *Грађа за речник страних речи у предвуковском периоду (од времена пре Велике сеобе до Вуковог Рјечника 1881. године.)II том (М-Ш)* Институт за лингвистику, Нови Сад

Михајловић, В. (1980) Из наше кулинарије, *Књижевни језик* IX/4, 7-24.

Михајловић,В. Вуковић,Г. (1977) *Српскохрватска лексика рибарства*, Нови Сад, V-XLIX, 1-457.

Мразовић, П. (1996) Германизми у говорном језику Војводине, *Зборник Градске библиотеке*, Суботица, 209-230.

Мразовић,П. Вукадиновић,З. (1990) *Граматика српско-хрватског језика за странце*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци, Добра вест, Нови Сад.

Мршевић-Радовић, Д. (1987) *Фразеолошке глаголско-именичке синтагме у српскохрватском језику*, Београд.

Недељков, Љ. (2002) *Проблем вишечланих лексема у лексикографској пракси*, Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе, Институт за српски језик Сану- Матица српска, Нови Сад-Београд; 243-249.

Недељков, Љ. (2005) *Лексика традиционалне културе у дескриптивном речнику*, Научни састанак слависта у Вукове дане, 34/1, Београд, 183-192.

- Недељков, Љ.** (2009) *Архаична пчеларска лексика у Војводини*, Филозофски факултет, Нови Сад.
- Недељков, Љ.** (2012) Тематска лексикографија као сведочанство о културном идентитету, *Тематски зборник радова, Филологија*, Универзитет Ниш, 105-120.
- Николић, П.** (1969-1970) Етнолошка истраживања у Војводини, *Рад војвођанских музеја 18/19*, Нови Сад, 11-12.
- Ожегов, С.** (1974) *Лексикологија, лексикографија, култура речи*, Москва, 1-352.
- Пеић, М. Бачлија, Г.** (1990) *Речник бачких Буњеваца*, Матица српска, Одељење за књижевност и језик, Лексикографска издања, Књига I, Дијалекатски речници, књига I, Нови Сад, Суботица.
- Петровачки, Љ. Недељков, Љ.** (2011) Кулинарска лексика у роману „Поп Ћира и поп Спира“ Стевана Сремца, *Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду*, књ.36.
- Петровић, Д.** (1980) *Основна упутства за бележење дијалекатске лексике Војводине*, Нови Сад, 2-15.
- Пешикан, М.** (1984) Општа и специфична лексика у дијалекатским историјским речницима, *Лексикографија и лексикологија*, Београд-Нови Сад, 125-128.
- Пижурица, М.** (1994) Значај идентификације тематских области у припремама за прикупљање дијалекатске лексике, *Зборник радова са научног скупа Говори призренско-тимочке области и суседних дијалеката*, Ниш, 345-350.
- Пижурица, М.** (2004) Речник српских говора Војводине, *ЗбМСФЛ LII/3*, 615-617.
- Плотникова, А. А.** (1996) Материјал за етнолингвистичко проучавање балканско – словенског ареала, Москва.
- Поповић, Д.** (1990) *Срби у Војводини I-III*, Матица српска, Нови Сад
- Поповић, И.** (1968) Говор Госпођинаца у светлости бачких говора као целине, *САНУ, Посебно издање*, књига CDXXV, одељење литературе и језика, књ.21; стр.248.Београд.
- Поповић, И.** (1954) О бачким буњевачким говорима, *Зборник Матице српске у књижевност и језик I*, Нови Сад, 123-146.
- Прћић, Т.** (1997) *Семантика и прагматика речи*, Сремски Карловци-Нови Сад, 7-149.

- Радуловачки, Љ.** (1996) *Традиционална исхрана Срба у Срему*, Матица српска, Одељење за друштвене науке, Нови Сад.
- Радовановић, Д.** (2011) Из кулинарске лексике Санада и Мокрина, *Зборник радова у част Гордани Вуковић*, Нови Сад, 227-239.
- РСМС** *Речник српскохрватског књижевног језика*, (1967-69). Матица српска, Нови Сад.
- РСАНУ** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, (1959-2006) изд. САНУ, 1-17, Београд. (у даљем тексту РСАНУ)
- РСГВ** *Речник српских говора Војводине* (2000-2008), Матица српска, Свеска 1-8, Нови Сад.
- Секереш, С.** (1980) Говор Хрвата у западној Бачкој *ЗбМСФЛ XIII*, Нови Сад, 135-205.
- Секулић, Н.** (1981) Збирка дијалекатских текстова из Војводине, *СДЗБ XXVII*, Београд, 107-306.
- Скок, П.** (1972-1974) *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, I-IV, Загреб
- Стокин, М.** (2011) *Етнолингвистичко истраживање зимског циклуса обичаја и веровања у Новом Саду*, Филозофски факултет, Нови Сад
- Толстой, Н. И.** (1984) Српскохрватска дијалекатска лексикографија у лингвогеографској перспективи, *Лексикографија и лексикологија – зборник реферата*, Матица српска, Нови Сад-Београд, 181-191.
- Толстой, Н. И.** (1977) Уз проблем словенских језичких изоглоса (српскохрватска лексика и општесловенски оквири) *НССВД 6*, Београд-Нови Сад- Тршић, 113-120.
- Тројановић, С.** (1896) Старинска српска јела и пића, *Српски етнографски зборник*, II, 1-22.
- Филинска, Б.** (1982) Улога географског фактора у дефинисању значења. *Лексикографија и лексикологија*, зборник реферата, Београд-Нови Сад: САНУ, Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета у Ново Саду, Филолошки факултет у Београду, Београд-Нови Сад, 311-315.

Филиповић, М. (1949) Етнолошки (етнографски) рад у Војводини, *Летпис Матице српске*, књ.363, св. 4, Нови Сад, 224-230.

Црњак, Д. (2006) *Терминологија куће и покућства у Лијевчу пољу и Жути*. Бања Лука, Филозофски факултет, 2006.

Шипка, Д. (2006) *Основи лексикологије и сродних дисциплина*, друго измењено и допуњено издање, Матица српска, Нови Сад, 5-269.

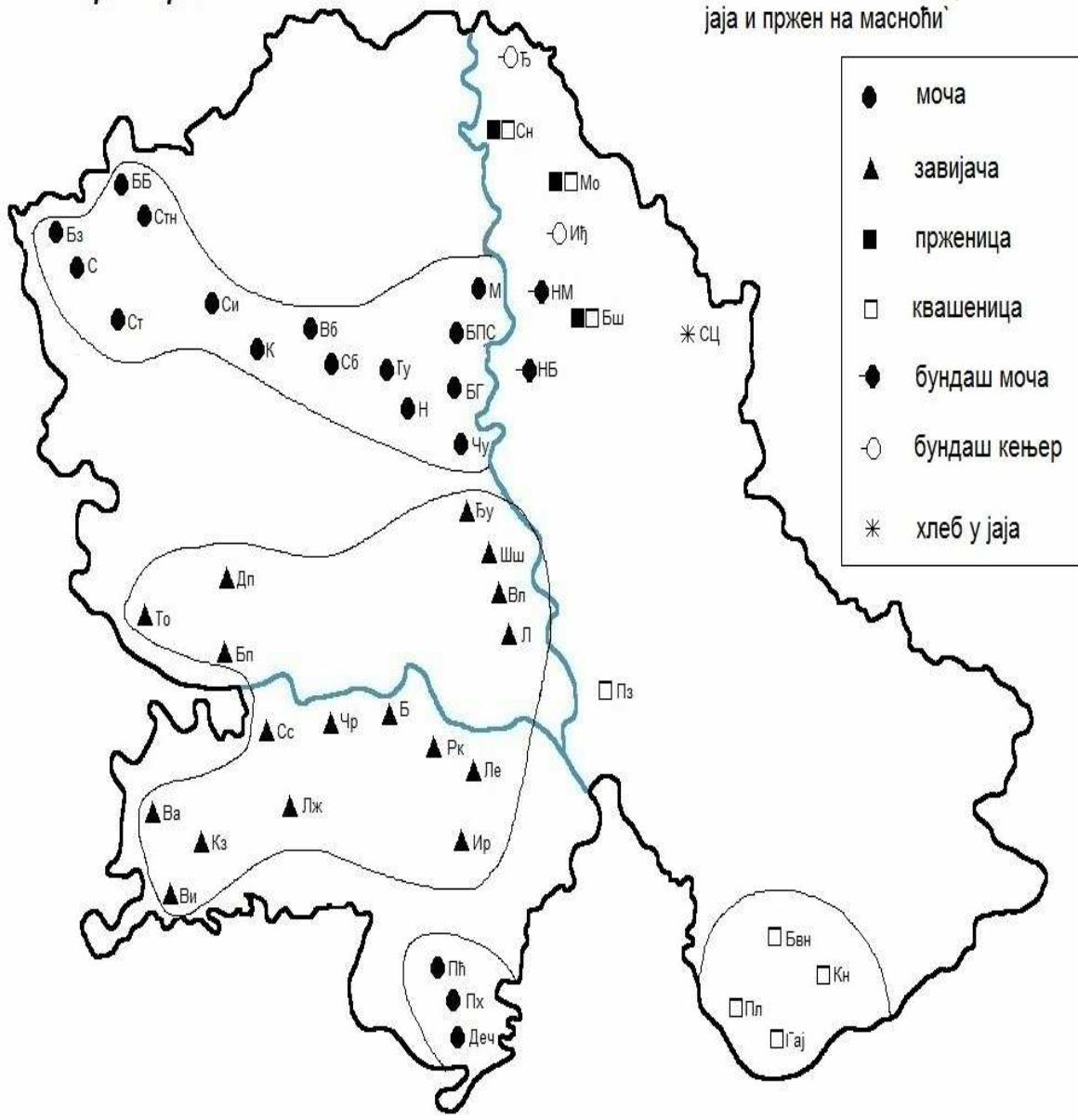
Шкаљић, А. (1973) *Турцизми у српскохрватском-хрватскосрпском језику*, Свјетлост издавачко предузеће, Сарајево, 7-662.

Шнел-Живановић, М. (2011) Немачке позајмљенице у кулинарској терминологији, *Говор Новог Сада, Свеска, 2: Морфосинтаксичке, лексичке и прагматичке особине. Лингвистичке свеске 9*. Филозофски факултет, Нови Сад : 278-293.

IX. ЛИНГВИСТИЧКЕ КАРТЕ СА КОМЕНТАРИМА

Карта бр. 1

7.7.6.7. `хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи`

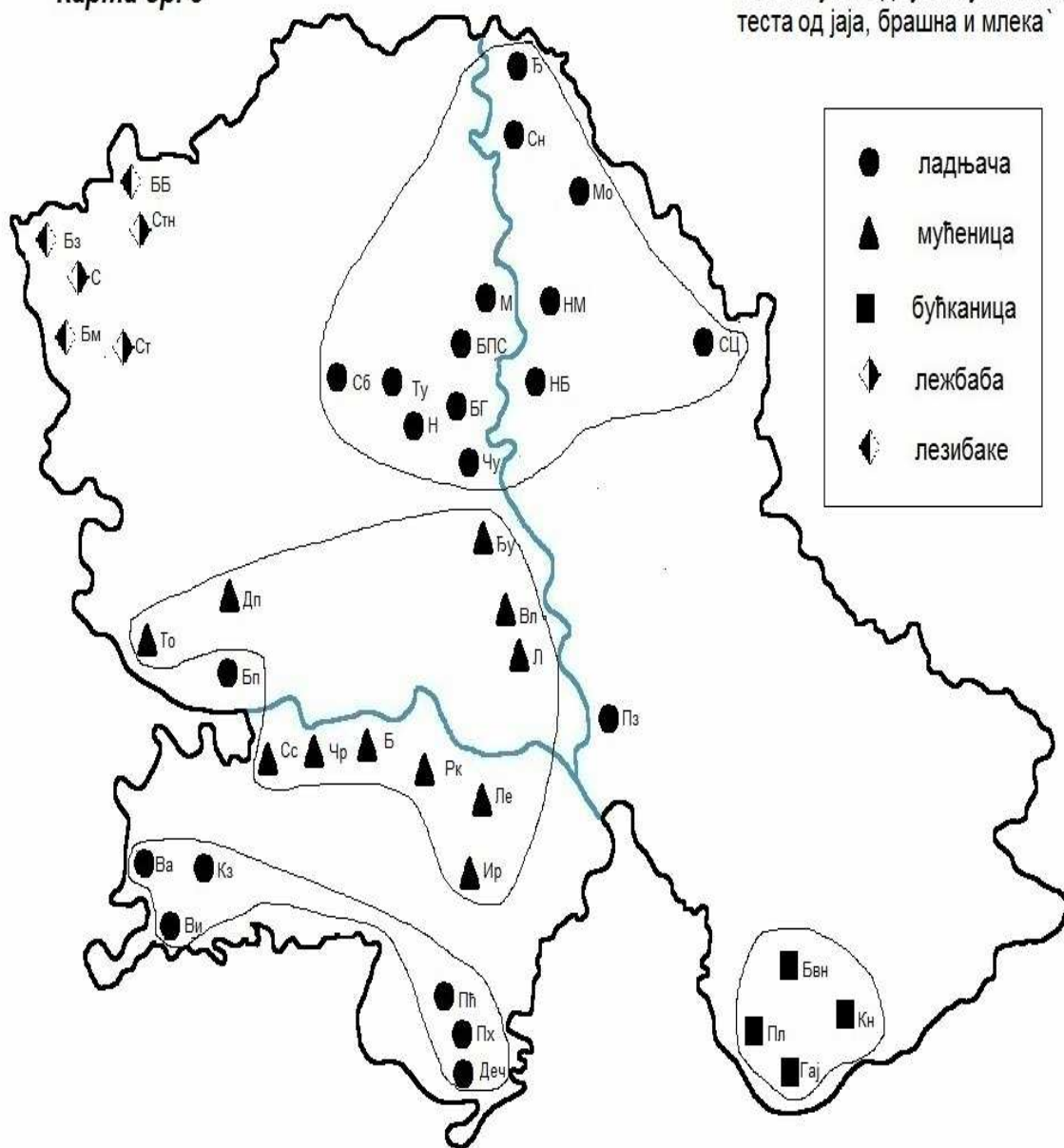

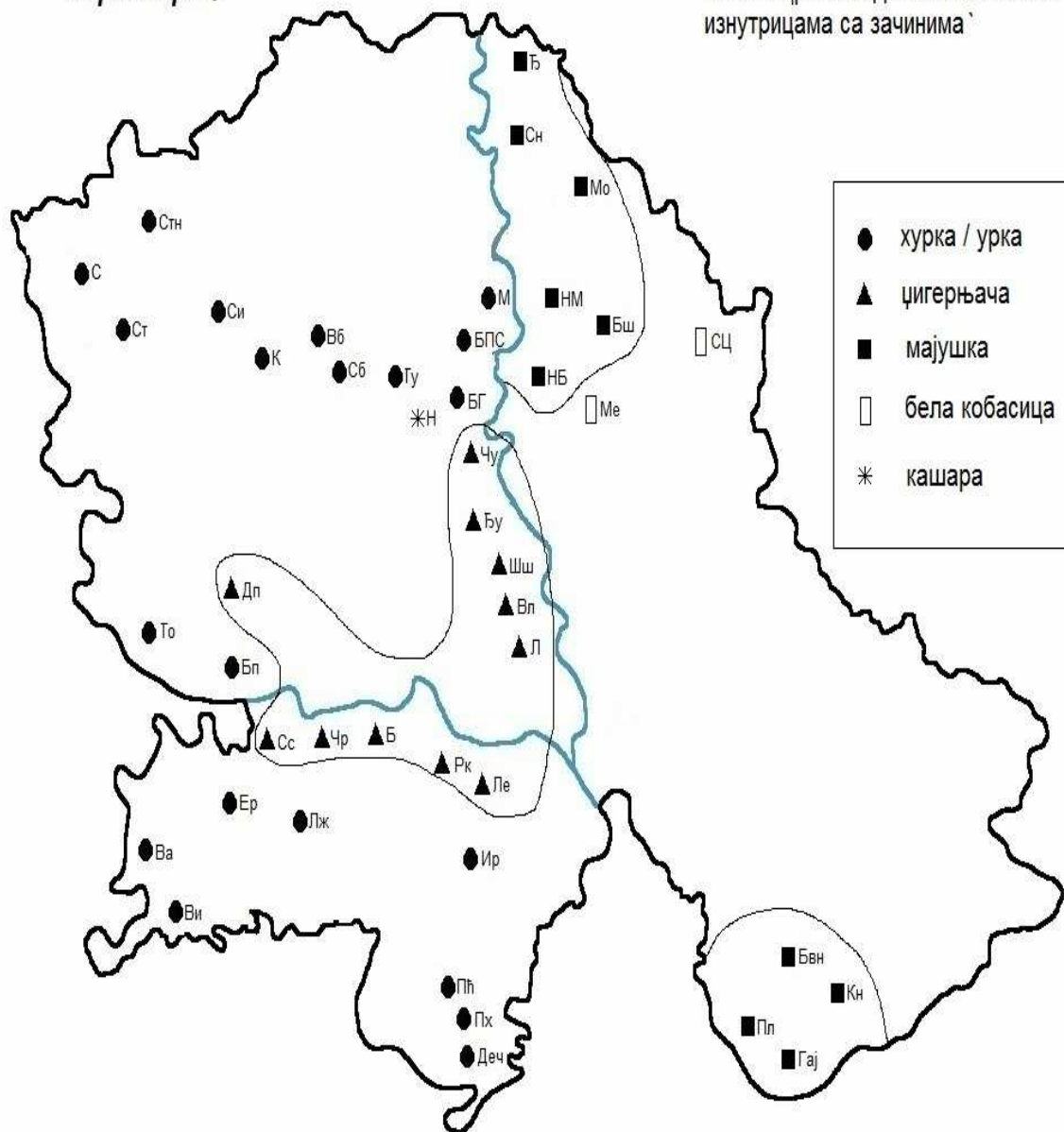
Карта бр. 3

7.5.4.1. јело од гушће умешаног теста од јаја, брашна и млека`

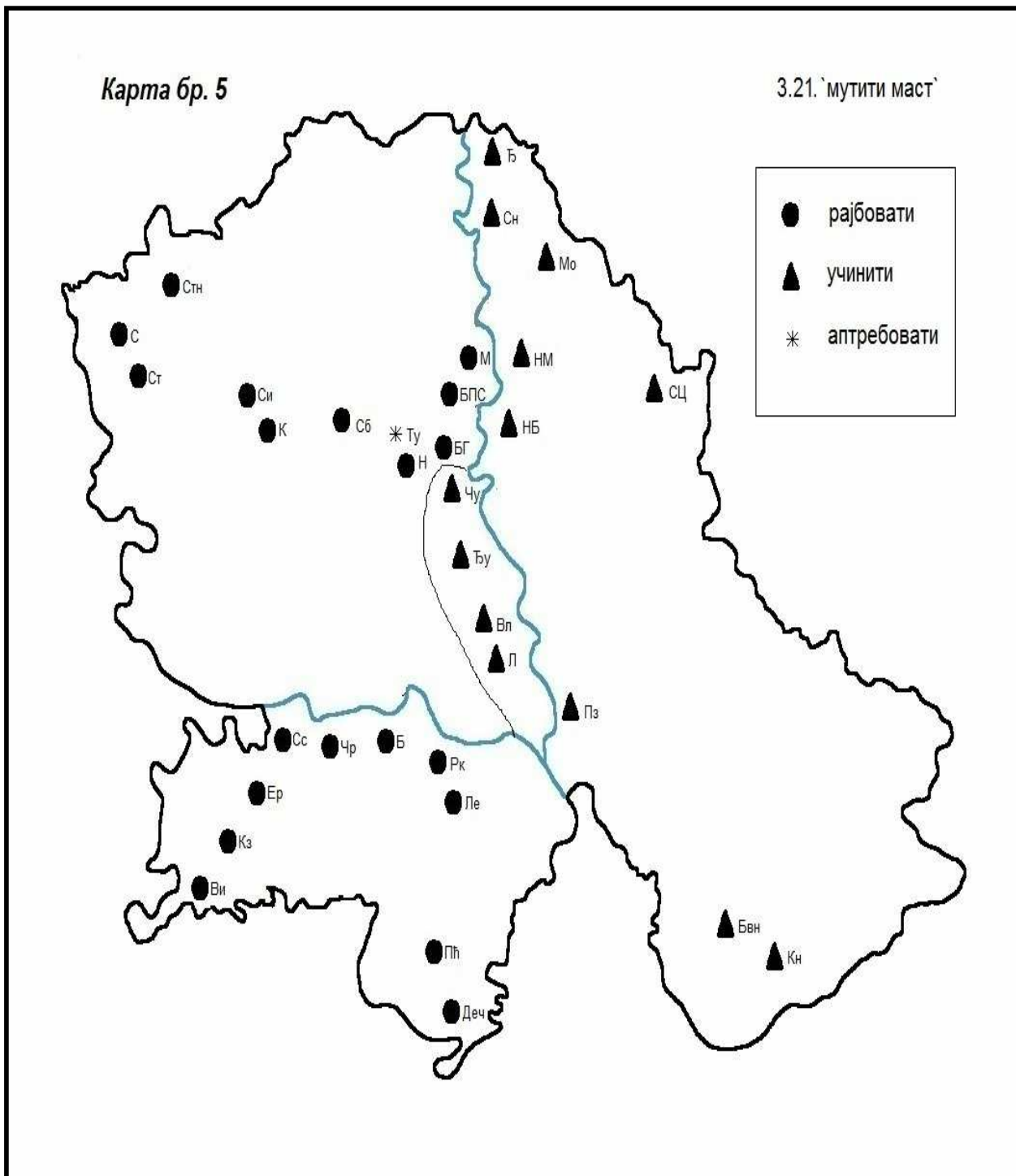
Карта бр. 4

10.6.2 `црева надевена свињским
изнутрицама са зачиниима`

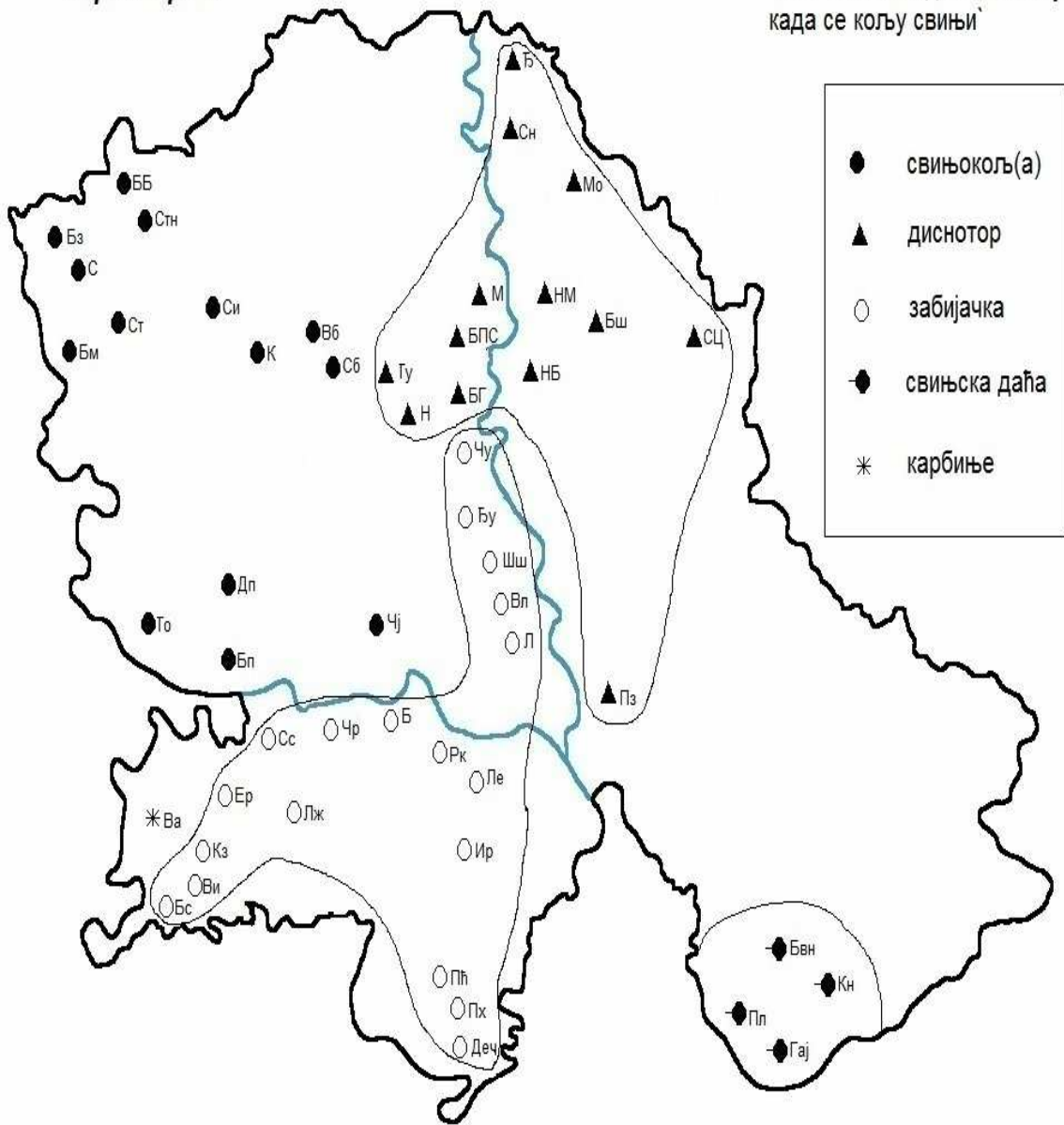
Карта бр. 5

3.21. 'мутити маст'

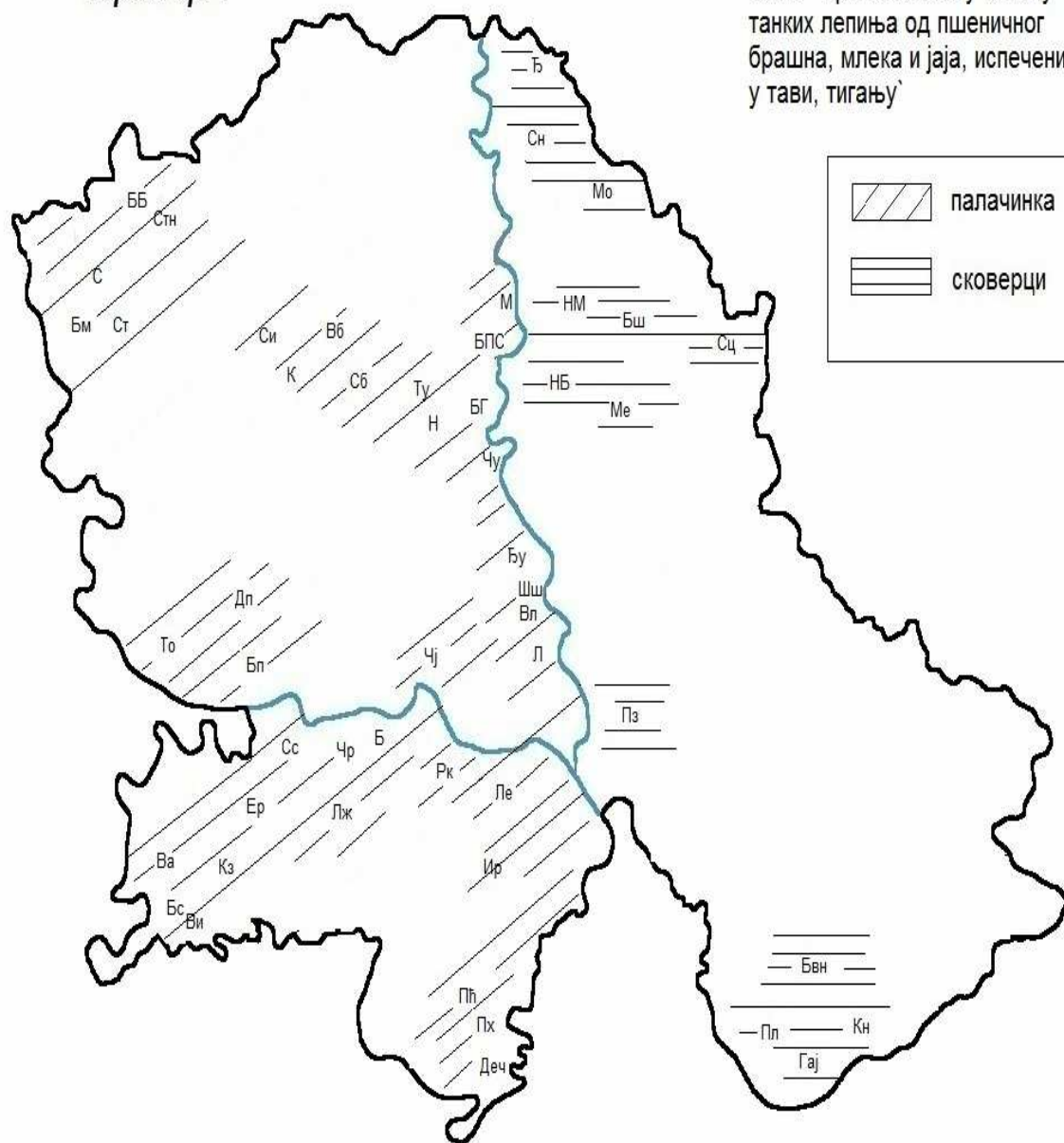
Карта бр. 6

10.1. `назив за дан или гозбу
када се кољу свињи`

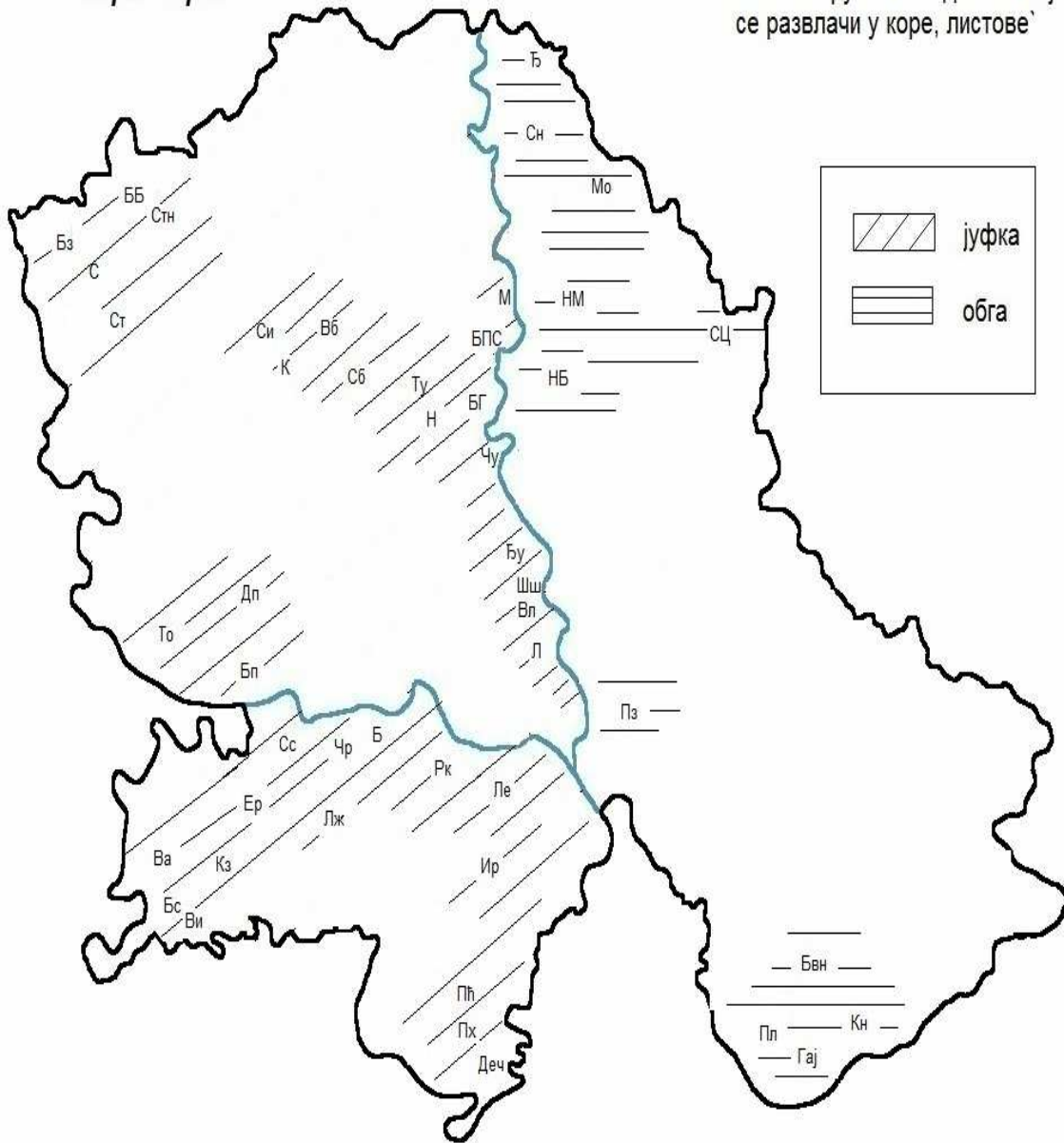
Карта бр. 7

7.5.4. 'Врста колача у облику танких лепиња од пшеничног брашна, млека и јаја, испечених у тави, тигању'

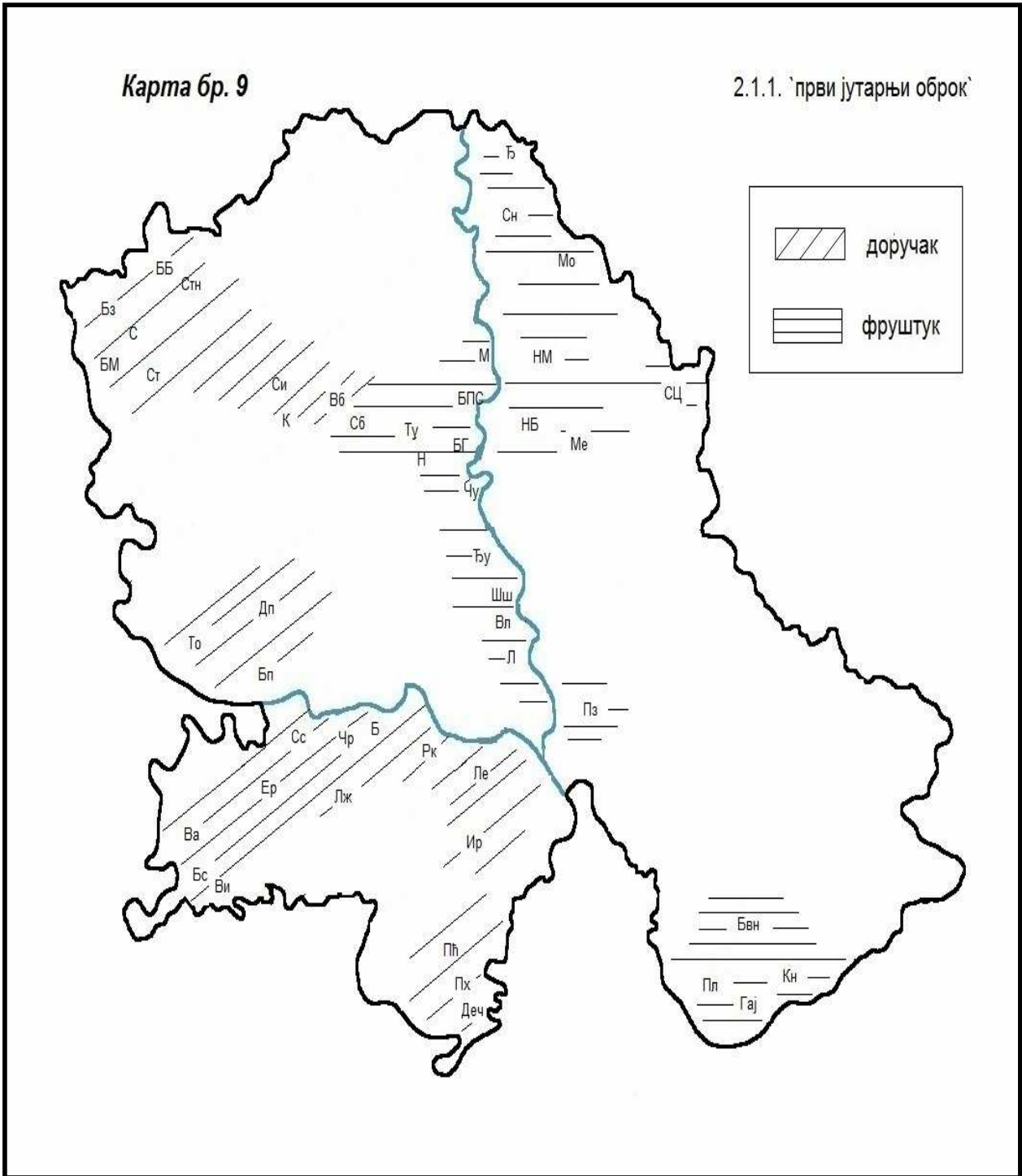
Карта бр.8

7.1.4. `округао комад теста који се развучи у коре, листове`

Карта бр. 9

2.1.1. 'први јутарњи оброк'

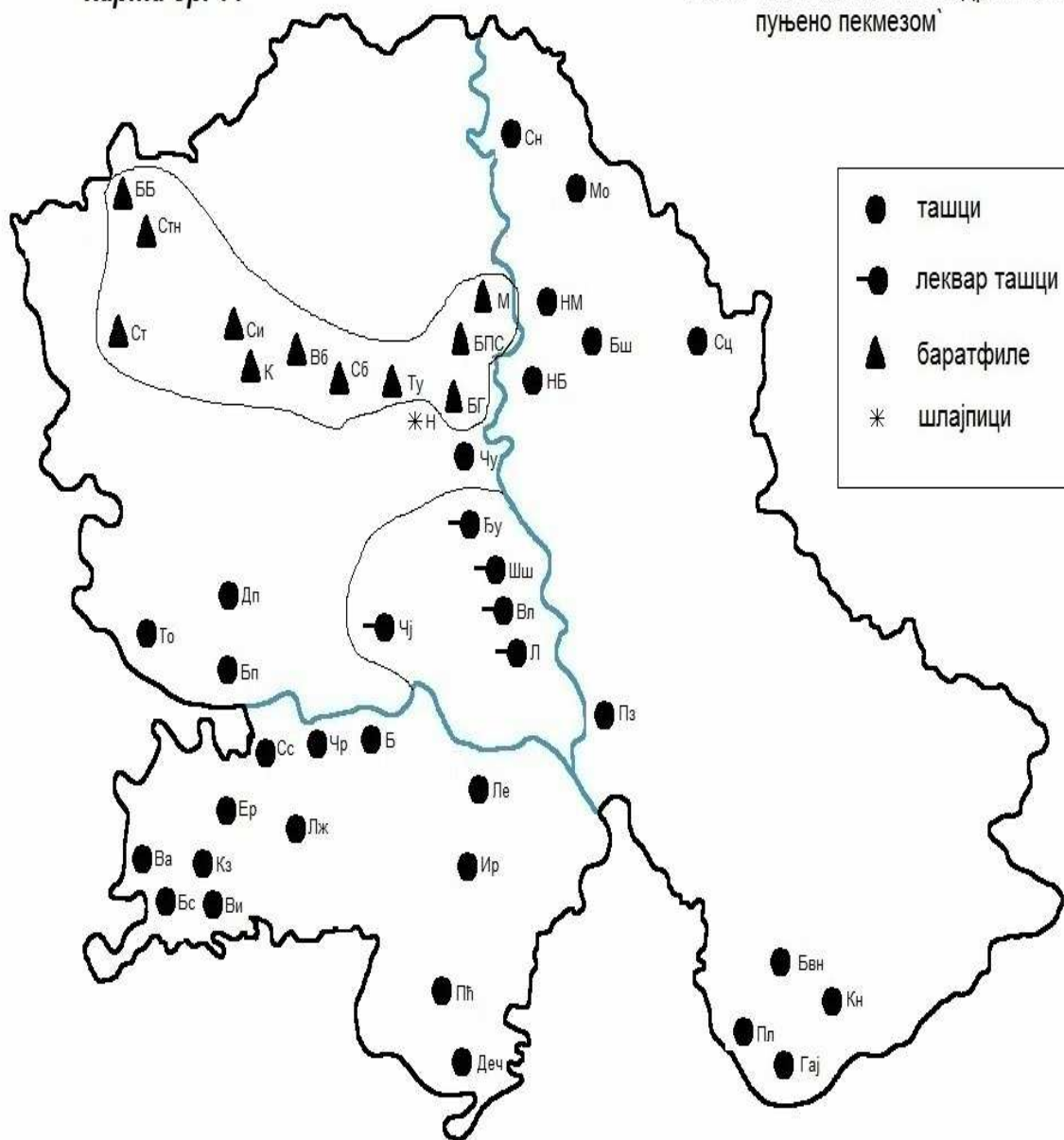

Карта бр. 11

7.4.3. 'тесто сечено на квадратиће и пуњено пекмезом'

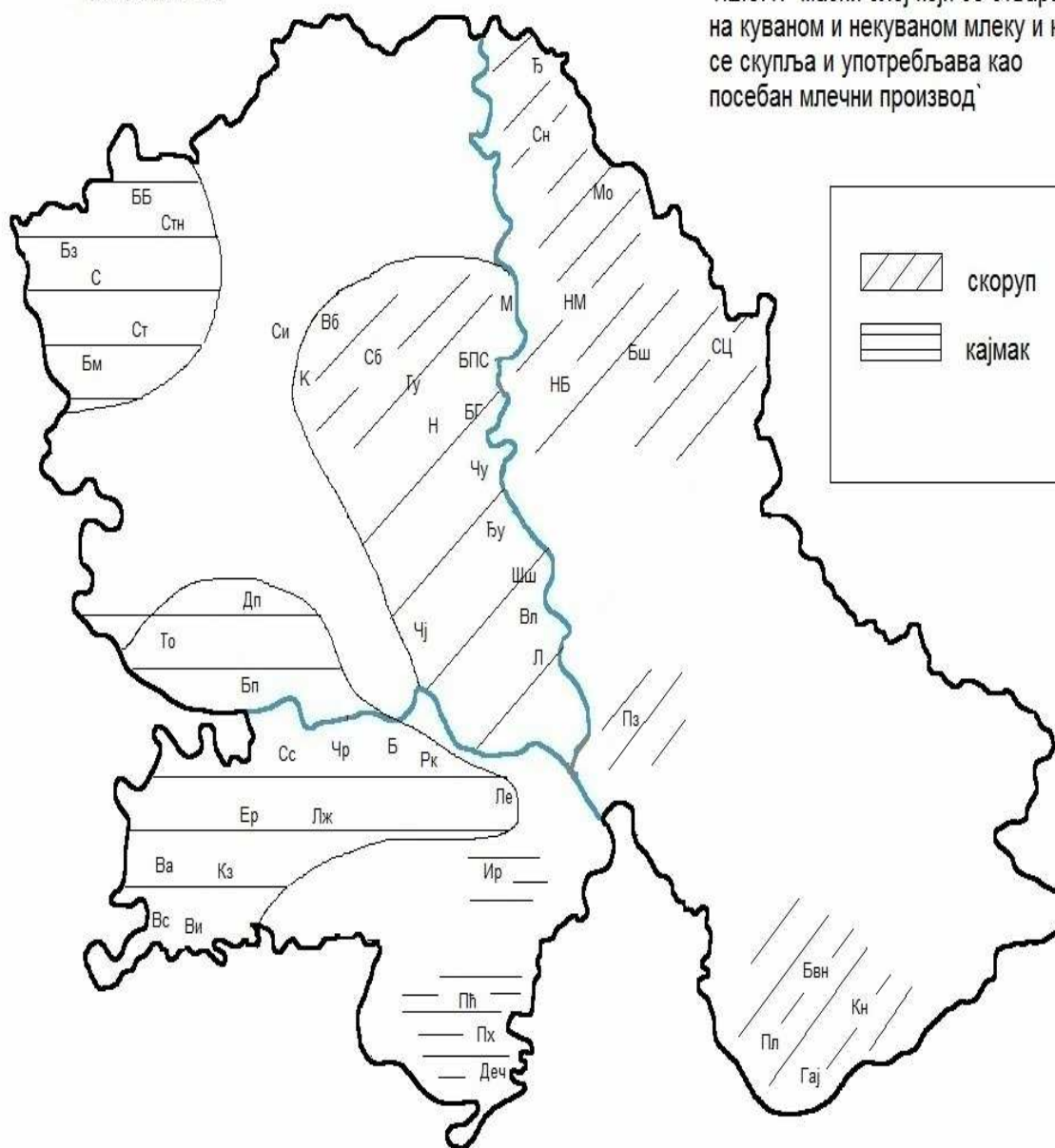

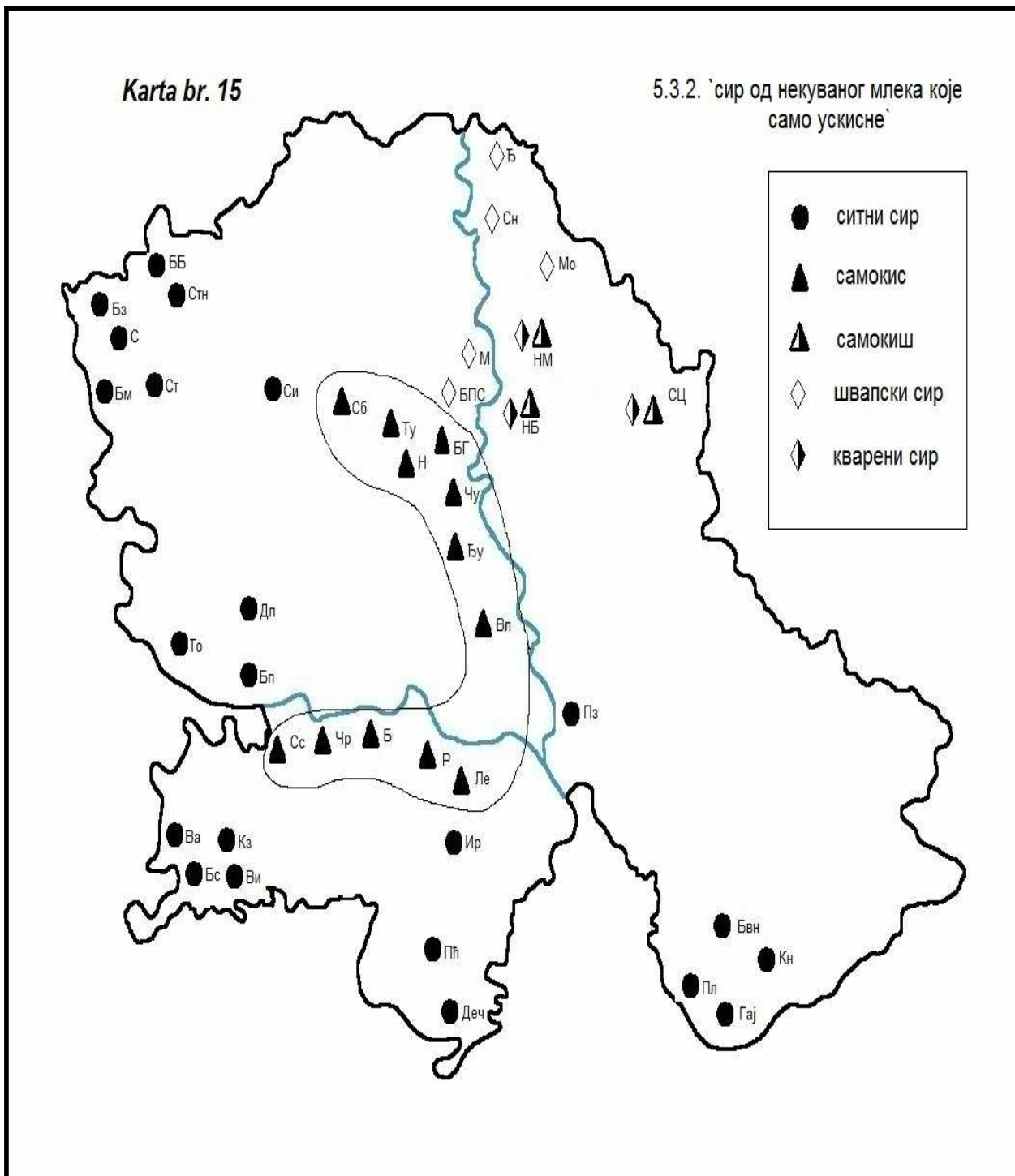
Karta br. 14

1.2.3.1. `масни слој који се ствара на куваном и некуваном млеку и који се скупља и употребљава као посебан млечни производ`

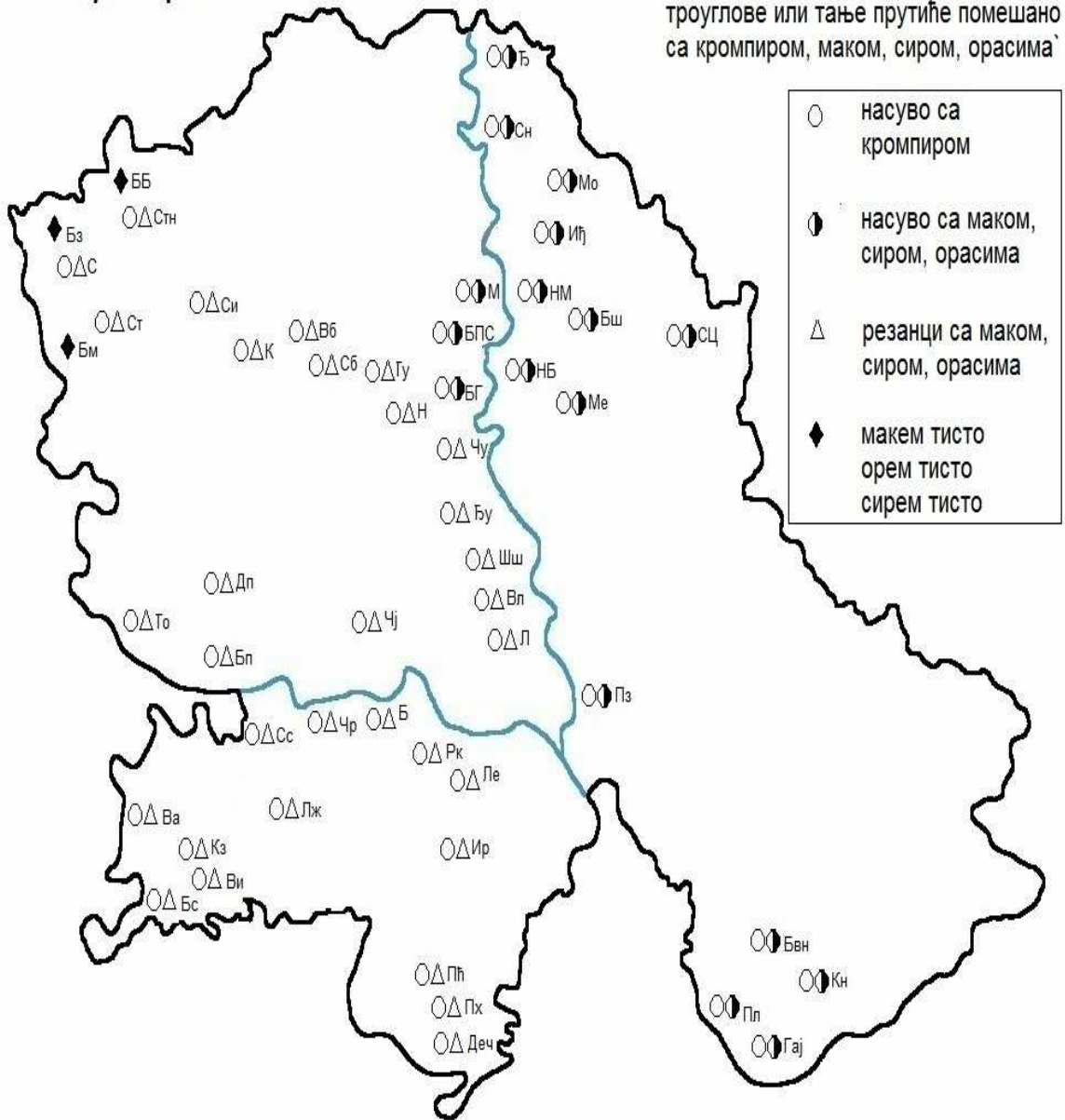
Karta br. 15

5.3.2. 'сир од некуваног млека које само ускисне'

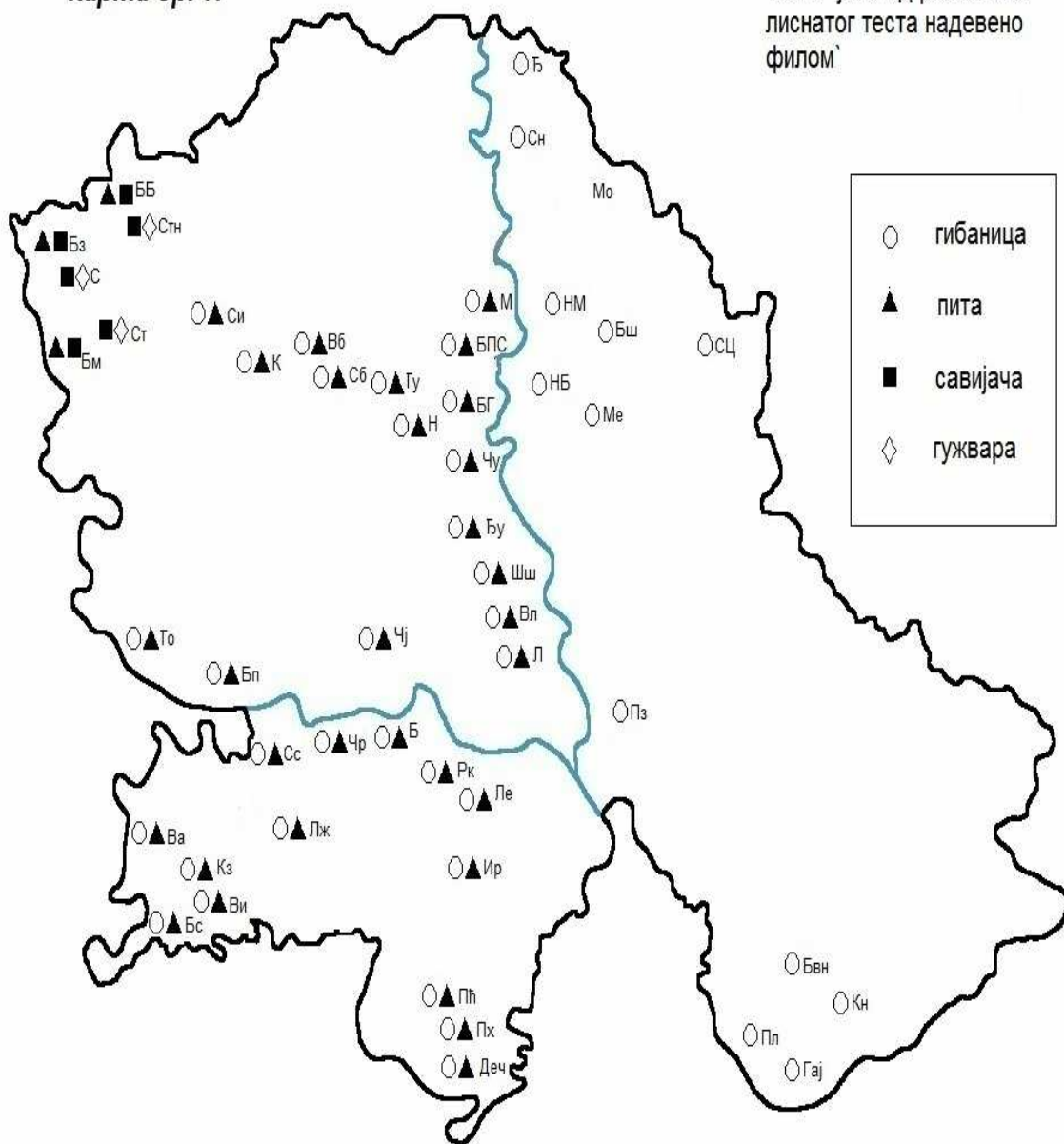
Карта бр. 16

7.3.1. ; 7.3.2. тесто исечено на троуглове или тање пругиће помешано са кромпиром, маком, сиром, орасима

Карта бр. 17

7.6.2. 'јело од растезаног лиснатог теста надевено филмом'

Карта бр. 1

7.7.6.7. 'хлеб натопљен у млеко и јаја и пржен на масноћи'

Моча, завијача, прженица, квашеница, бундашкењер, бундашмоча, хлеб у јаја'

На највећем делу терена добијене су реалије *моча*, *завијача* (Бачка, Срем). Банат у том смислу показује лексичку шароликост добијеним реалијама: *прженица*, *квашеница*, *бундашкењер*, *бундашмоча* и *хлеб у јаја*.

Карта бр. 2

6.2.3. 'чорба са запрженим брашном'

Клин чорба, анпрен чорба, ајнпрес чорба, ампер чорба, кинђушица

На највећем делу терена добијен је вишесложни назив *клин чорба*. У појединачним ареама реалија је именована германизмом *анпрен чорба* у адаптираним различитим фонетским варијацијама. Усамљено лексичко образовање представља и лексема *кинђушица*, потврђена у једном пункту у Срему.

Карта бр. 3

7.5.4.1. 'јело од гушће умешеног теста од јаја, брашна и млека'

Ладњача, мућеница, бућканица, лежбаба, лезибак

Северни Банат и део Бачке имају исту лексичку реализацију *ладњача*. Ареал југозапног Баната је компактан. Шајкашка и северни Срем показују исту лексичку реализацију *мућеница*, док је у северозападној Бачкој потврђена сложеница у различитим морфолошко фонетским варијацијама *лежбаба* и *лезибак*.

Карта бр. 4

10.6.2. 'црево надевено свињском изнутрицом са зачинима'

Урка/хурка, цигерњача, мајушка, бела кобасица, кашара

На највећем делу терена добијене су реалије *урка/хурка* и цигерњача (Бачка, Срем). Ареал Баната је компактан лексемом *мајушка*. Усамљена лексичка образовања представљају лексеме *кашара* потврђена у Надаљу у Бачкој и *бела кобасица* потврђена у Српској Црњи у Банату.

Карта бр. 5

3.21. 'мутити маст'

Рајбовати, учинити, аптребовати

Лексичка реализација *рајбовати* обухвата већи део Бачке и цео Срем. У свим испитаним пунктовима у Банату и у Шајкашкој потврђена је лексема *учинити*. Усамљена лексичка реализација *аптребовати* потврђена је у једном пункту у Бачкој, у Турији.

Карта бр. 6

10.1. 'назив за дан или гозбу кад се кољу свиње'

Свињокољ(а), диснотор, забијачка, свињска даћа, карбиње

Лексичка реализација *свињокољ* обухвата ареал средње и југозападне Бачке, фонетски лик *свињокоља* потврђен је у пунктвима северозападне Бачке са шокачким становништвом, док сложена лексема *свињска даћа* обухвата ареал јужног Баната. Германизмом *диснотор* обухваћен је ареал северног и средњег Баната, са фонетским ликом *диснотор* у једном пункту (СЦ) и део Бачке уз Тису. Лексичка реализација *забијачка* обухвата ареал Шајкашке и Срем. Усамљена лексичка реализација *карбиње* потврђена је у једном пункту Срема, уз саму границу са Хрватском.

Карта бр. 7

7.5.4. 'врста колача у облику танких лепиња од пшеничног брашна, млека и јаја, печених у тави, тигању'

Палачинке, сковерци

Лексичка реализација *палачинке* потврђена је у пунктовима Бачке и Срема, а лексема *сковерци* потврђена је у пунктовима Баната.

Карта бр. 8

7.1.4. 'округао комад теста који се развлачи у коре, листове'

Јуфка, обга

Лексичка реализација *јуфка* потврђена је у испитаним пунктовима Бачке и Срема, док је лексема *обга* потврђена у пунктовима Баната.

Карта бр. 9

2.1.1. 'први јутарњи оброк'

Доручак, фруштук

Лексичка реализација *доручак* забележена је у западној Бачкој и целом Срему, а германизам *фруштук* забележен је у свим пунктовима Баната, и у источнијим пунктовима Бачке (уз Тису).

Карта бр. 10

7.4.2. 'тесто у облику лоптица пуњено шљивама'

Гомбоце, кнедле са шљивама

Лексема *кнедле са шљивама* забележена је у испитаним пунктовима северног Срема, док се хунгаризам *гомбоце* јавља у осталим деловима Војводине.

Карта бр. 11

7.4.3. 'тесто сечено на квадратиће пуњено пекмезом'

Ташци, баратфиле, леквар ташци, шлајпици

Банат и Срем имају исту лексичку реализацију *ташци*, док Бачка у том смислу показује лексичку шароликост. У Шајкашкој забележена је сложена лексема *леквар ташци*, а у пунктовима југозападне Бачке потврђена је лексема *ташци*. Лексичка реализација *баратфиле* забележена је у пунктовима источне Бачке (уз Тису), средње и северозападне Бачке. Усамљена лексичка реализација *шлајпици* потврђена је у једном пункту у Бачкој, у Надаљу.

Карта бр. 12

7.9.1. 'јело од кукурузног брашна закуваног у води'

Куља, мамаљуга, палента, макарун, качамак, жмара

Најфреквентнија лексичка реализација *куља* идентификована је на терену Шајкашке, средњег и јужног Баната. У Срему су забележене три лексичке реализације. У северном Срему забележили смо лексеми *мамаљуга*, у јужном Срему *качамак* и у југозападном Срему лексеми *макарун*. Западна и југозападна Бачка имају исту лексичку реализацију *палента*. Лексема *мамаљуга* обухвата ареал средње Бачке уз Тису и северни Банат. Усамљена лексичка реализација *жмара* забележена је у средњој Бачкој, у Србобрану.

Карта бр. 13

1.2.2. 'масти биљног порекла'

Уље, зејтин, олај

На највећем делу испитаног терена добијена је лексема *уље*. Покрива ареал Срема, средњи и јужни Банат, западну и југозападну Бачку и два пункта источне Бачке уз Тису. Лексема *зејтин* забележена је само у средњој Бачкој и Шајкашкој, а *олај* у северном и североисточном Банату.

Карта бр. 14

1.2.3.1. 'масни слој који се ствара на куваном и некуваном млеку и који се скупља и употребљава као посебан млечни производ'

Лексема *скоруп* обухвата ареал Баната и југоисточне Бачке уз Тису. У осталим пунктовима Бачке и у Срему забележена је лексема *кајмак*.

Карта бр. 15

5.3.2. 'сир од некуваног млека које само ускисне'

Ситни сир, самокис, самокиш, швапски сир, кварени сир

На највећем делу терена добијена је сложена лексема *ситни сир* (средњи и јужни Банат), јужни Срем, западна и југозападна Бачка. Ареал Шајкашке и западно до Србобрана идентификован је лексемом *самокис* као и пунктови северног Срема уз Дунав. Фонетска варијанта ове лексеме *самокиш* забележена је у три пункта средњег Баната. У истим тим пунктовима забележена је и сложена лексема *кварени сир*. У северном Банату и у два пункта Бачке уз Тису, потврђена је сложена лексема *швапски сир*.

Карта бр. 16

7.3.1.; 7.3.2. 'тесто исечено на троуглове или тање пруте помешано са кромпиром, маком, сиром, орасима'

Насуво са кромпиром; насуво са маком, сиром, орасима; резанци са маком, сиром орасима; макем тисто, орем тисто, сирем тисто

Лексичка реализација *насуво са кромпиром* забележена је у свим пунктовима Војводине, а лексема *насуво са маком, сиром, орасима* у Банату и у три пункта источне Бачке (уз Тису). Лексема *резанци са маком, сиром, орасима* потврђена је у Срему, у Шајкашкој и средњој, југозападној и северозападној Бачкој. Лексичке реализације

макем тисто, орем тисто, сирем тисто забележене су у пунктовима северозападне Бачке, код Шокаца.

Карта бр. 17

7.6.2. 'јело од растезаног лиснатог теста надевено филлом'

Гибаница, пита, савијача, гужвара

Лексема *гибаница* забележена је у свим пунктовима Војводине, а лексема *пита* потврђена је у Срему, у Шајкашкој и у средњој, источној и јужној Бачкој. У пунктовима северозападне Бачке забележене су лексеме *савијача* и *гужвара*, а у пунктовима са шокачким становништвом *савијача* и *пита*.

КУЛИНАРСКА ТЕРМИНОЛОГИЈА ВОЈВОДИНЕ

Ружица Мирилов

Резиме

Кулинарска лексика уопште, као и кулинарска лексика Војводине није до сада детаљније са лексичко семантичког и творбеног аспекта обрађивана (осим у појединим приказима наших дијалектолога и лексикографа), али је свакако она (не у потпуности) део српских важнијих дијалекатских речника (Од Вуковог Рјечника до Речника српских говора Војводине), као и речника општег типа.

У истраживачком раду примењена је у нас одомаћена теорија семантичких поља руског етнолингвисте Никите Толстоја. У лексичко семантичкој и творбеној анализи као и у лексикографској обради примењен је дескриптивни и лингвогеографски метод.

Обрађено је шеснаест семантичких поља: *Намирнице, Оброци, Припремање хране, Зимница, Млеко, млечни производи и јела од млека, Супе и чорбе, Јела од теста, Јела од јаја, Јела од меса, Месне прерађевине, Врсте меса и делови, Умаци, Јела од поврћа, Колачи, слаткиши, Пића, Јела приликом разних светковина*. Материјал је и лексикографски уобличен, а потом картографисан.

Резултати истраживања показали су да је на терену Војводине, посебно у њеним севернијим зонама, највећи удео страних речи. У првом реду присутни су германизми (*думст, компот* и сл.) и хунгаризми (*палачинке, погача* и др.), а у севернијим и источнијим пунктовима значајан је и удео романизама (*сковерци, мамаљуга* и сл.). Домаће лексеме присутне су у свим зонама (Срем, Бачка и Банат), иако су, чини се присутније у јужнијим пунктовима (Срем). Поред германизама, хунгаризама и романизама на терену је регистровано и више општебалканских турцизама (*урда, сарма* и сл.). Истраживање је показало да су домаће лексеме најчешће прозирне мотивације или су пак мотивисане изгледом, бојом, саставом и начином прераде.

CULINARY TERMINOLOGY OF VOJVODINA

Ružica Mirilov

Summary

Culinary lexicon as such, as well as the culinary lexicon of Vojvodina Region has so far not been systematically examined in the lexico-semantic and word-formation aspect (except for some reviews of our dialectologists and lexicographers). However, it is (yet not completely) a part of some major Serbian dialect dictionaries (from *Rječnik*, a dictionary by Vuk Stefanović Karadžić to Dictionary of Serbian Vojvodina Speech) as well as the range of general dictionaries.

The research implied the semantic field theory developed by Russian ethno-linguist Nikita Tolstoy, which is commonly applied approach in our region. Lexico-semantic and word-formation analysis as well as lexicographic processing were performed applying descriptive and linguo-geographic methods.

Sixteen semantic fields were analyzed: Foodstuffs; Meals; Food Preparation; Winter Stores; Milk; Dairy Products and Dishes; Soups and Stocks; Pasta and Savory Dishes; Egg Dishes; Meat Dishes; Meat Products; Meat Types and Cuts; Sauces; Vegetable Dishes; Cakes, Cookies and Sweets; Drinks and Beverages; Festive Foods. The material was lexicographically edited and cartographed.

The results of field research revealed significant share of foreign words in the territory of Vojvodina, particularly in its northern regions. Predominating loan-words include Germanisms (e.g., *dumst*, *kompot* etc.) and Hungarianisms (e.g. *palačinke*, *pogača* etc.), where as Romanisms are present mainly in northern-eastern regions (*skoverci*, *mamaljuga* etc.). Domestic lexemes are present in all regions (Srem, Bačka, Banat), though more likely to occur in southern parts (Srem). In addition to Germanisms, Hungarianisms and Romanisms a whole range of Turkisms characteristic for Balkan languages has been recorded (*urda*, *sarma*, etc.). The research revealed that domestic lexemes are commonly motivated either transparently or by the appearance, color, composition and processing of food.